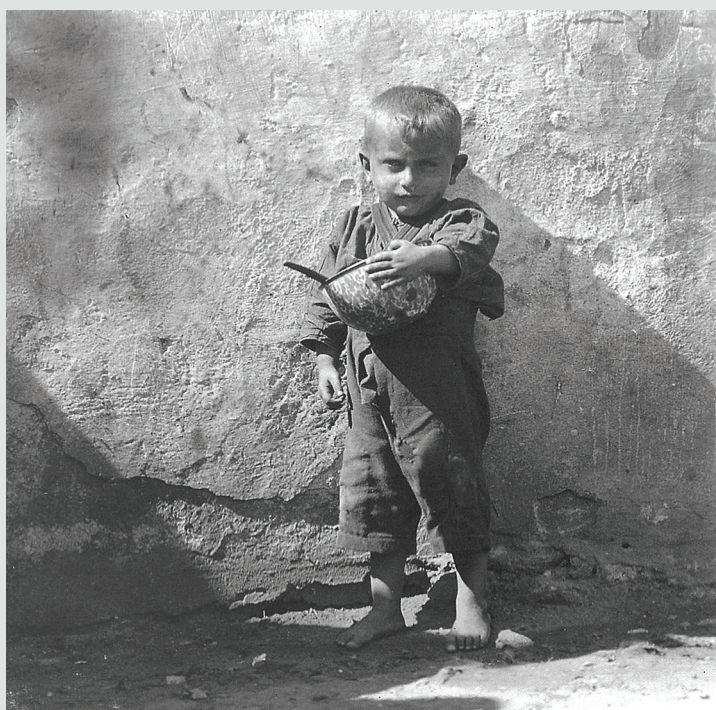

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Έτος 71ον - Τεύχος 6ον

«Ὁ Χριστός γεννήθηκε ὡς πρόσφυγας...»

Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2022

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Έκδόσεων της Έπικοινωνιακής και Μορφωτικής
Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος
ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Επίσκοπος Ώρεων κ. Φιλόθεος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Αλέξανδρος Ί. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2020-2021 ΜΕ ΔΙΕΤΗ ΘΗΤΕΙΑ (αλφαβητικά): πρωτ. Ακίνδυνος Δαρδανός (Ι.Μ. Ίδρας, Σπετσών και Αιγίνης), π. Κωνσταντίνος Καλλιανός (Ι.Μ. Χαλκίδος), πρωτ. Ιγνάτιος Καλογεράκης (Ι.Μ. Γουμενίσσης, Αξιουπόλεως και Πολυκάστρου), π. Ήλιος-Συμεών Λαουλάκος (Ι.Μ. Κηφισίας, Αμαρουσίου και Ώρωποῦ), πρωτ. Νικόλαος Μεντζελίδης (Ι.Μ. Καλαβρύτων και Αιγιαλείας), Αθανάσιος Β. Γάρος, (Αναπλ. Καθ. ΕΚΠΑ) – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΛΗΣ: Ζαμπία Αγριμάκη – ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Αλέξανδρος Κατσιάρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Ζαμπία Αγριμάκη, Έμμανουήλ Πλούσος – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ζαμπία Αγριμάκη – ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος – Υπεύθυνος Τυπογραφείου: Β. Μπίτσης, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρυονέρι Αττικής, Τηλ.: 210-8160.127 – Fax: 210-8160.128. Τιμή τεύχους 1 € (για όσους δεν τό δικαιούνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:
Αθηνάς 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 18.25.298, Fax: 211 18.25.317
e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Προμετωπίδα εξωφύλλου: Δήλωση του Μακ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Ίερωνύμου
μετά από γεύμα με ανήλικους μετανάστες (Δεκέμβριος 2013)

Φωτογραφία εξωφύλλου: Μικρό προσφυγούπολο
(πηγή: Η αττική γη υποδέχεται τους πρόσφυγες του 22, Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων 2006)

Τό τεύχος εικονογραφείται με φωτογραφίες από την εγκατάσταση στην Ελλάδα
των προσφύγων από τη Μικρά Ασία και τόν Πόντο

ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ: Τά κείμενα των συνεργατών νά μήν υπερβαίνουν τίς 750 λέξεις. Δέν γίνονται δεκτά δημοσιευμένα κείμενα.

Τό περιοδικό Έφημέριος δέν εὐθύνεται γιά τό γλωσσικό ἰδίωμα τῶν ἀρθρογράφων του.

Δέν ἐπιτρέπεται ἡ ἀναδημοσίευση, ἡ ἀναπαραγωγή –ὀλική ἢ μερική– τοῦ περιεχομένου τοῦ περιοδικοῦ Έφημέριος καθ' οἷονδῆποτε τρόπο. Ἐπιτρέπεται μόνον ἡ παράθεση ἀποσπασμάτων ἀποκλειστικῶς γιά ἐπιστημονικούς καί ἐκπαιδευτικούς σκοπούς, μέ ἀναφορά τῆς πηγῆς προελεύσεως.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Έτος 71ον

Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2022

Τεύχος 5ον

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ	
Εισοδικόν	3
ΠΡΟΣΟΜΟΙΑ	
Ό Χένρι Μόργκενταυ για τούς πρόσφυγες τής Μ. Ασίας	6
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΡΙΖΟΥ	
Άγνωστικισμός	8
π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΘΡΕΛΛΟΥ	
Η ταπείνωση ως πολιτική άρετή	9
ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	
Η ευσέβεια ως κοινωνική άρετή	11
ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ	
Ό νικητής καί τό έπαθλο, Δ΄	14
Πρωτ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ	
Άνθρωπολογικές άνιχνεύσεις. Άγιος Μάξιμος ό Όμολογητής	17
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	
Περί άναστάσεως τών νεκρών (β)	19
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ	
Ευχή Κολλύβων στήν Παναγία (β)	22
Πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΘΕΡΜΟΥ	
Κυριακή Ζ΄ Λουκά	24
Πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ	
Κυριακή Η΄ Λουκά	26
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ν. ΜΟΣΧΟΥ	
Η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος	28
Σεβ. Μητρ. Περιστερίου κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	
Εισαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο καί τήν Κανονική Οίκονομία (ΚΒ΄)	30
Άρχιμ. ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ ΜΗΛΤΟΥ	
Ίχνηλατώντας τήν συνοδικότητα	32
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ	
Η 4 ^η Έκλογή του Βιργιλίου καί ό αιώνιος Λόγος	34
Άρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ	
Ό Χριστιανισμός στά Βρετανικά νησιά, ΧΙΠ	36
π. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ	
Ό Θεός στόν φιλοσοφικό στοχασμό τής Δύσης: Εισαγωγικό	38
Πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ	
Η προτεσταντική άπόρριψη του μυστηρίου του Εύχελαίου	41
Πρωτ. ΗΛΙΑ ΔΡΟΣΙΝΟΥ	
Η Έκκλησία καί οί πρόσφυγες	43
ΘΩΜΑ ΑΘ. ΑΓΡΑΦΙΩΤΗ	
Η Μικρασιατική Καταστροφή στόν έλληνικό κινηματογράφο	45
Βιβλιοπαρουσίαση	47
Έφημεριακά	48

Ἡ ἐγκατάσταση τῶν προσφύγων στήν Ἑλλάδα

(ἀποσπάσματα ἀπό τήν Ἑκθεση
τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν*)

Στή μεγάλη τους πλειοψηφία, οἱ πρόσφυγες ἔφθασαν στήν Ἑλλάδα ἀνακατεμένοι καί διασκορπίσθηκαν σέ ὅλη τήν ἐπικράτεια χωρίς καμμία ὁμοιογένεια. Κατά τή διαδικασία τῆς ἐγκατάστασης καταβλήθηκε προσπάθεια, ὥστε οἱ ὁμάδες νά φτιαχτοῦν ἀπό ἀνθρώπους τῆς ἴδιας προέλευσης. Μόνο λίγες κοινότητες κατάφεραν νά ἀποκτήσουν ὁμοιογένεια καί νά ἐπανασυσταθοῦν ὅπως στίς χαμένες τους πατρίδες. Ἔτσι οἱ περισσότερες ἐγκαταστάσεις περιλαμβάνουν πρόσφυγες διαφορετικῆς προέλευσης. Ἔτσι βέβαια ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐπιθυμητή διάχυση τοῦ πληθυσμοῦ, χωρίς ὅμως νά ἀποφεύγονται καί οἱ μεταξύ τους συγκρούσεις καί ἀντιπαλότητες.

[...]

Ἄν ἐξαιρέσει κανεῖς τοὺς κατοίκους τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας πού ἔφθασαν καταδιωγμένοι καί ἐξαθλιωμένοι, ὑπάρχει ἓνας σημαντικός ἀριθμός Ἑλλήνων ἀπό τήν Τουρκία, κυρίως κατοίκων τῆς Κωνσταντινούπολης καί τῶν περιχώρων της, οἱ ὅποιοι, ἄσχετα ἂν περιλαμβάνονταν ἢ ὄχι στοὺς ἀνταλλάξιμους πληθυσμούς, ἐγκαταστάθηκαν στήν Ἑλλάδα, μέ τό σκοπό νά ζήσουν καί νά ἐργαστοῦν σέ φιλικότερο καί ἀσφαλέστερο περιβάλλον. Ὁ ἀριθμός καί ἡ ἀξία τῶν ἐμπόρων, τῶν βιομηχάνων, τῶν πλοιοκτητῶν καί τῶν τραπεζιτῶν, πού μετέφεραν τό κεφάλαιο καί τή δραστηριότητά τους στήν Ἑλλάδα, μπορεῖ νά μετρηθεῖ μόνο ἀπό τήν ἀπότομη κάμψη πού ὑπέστησαν οἱ ἀντίστοιχοι ἐπιχειρηματικοί κλάδοι στήν Κωνσταντινούπολη καθὼς καί ἀπό τήν ἀπρόσμενη οἰκονομική ἀνάπτυξη τῆς Ἀθήνας, τοῦ Πειραιᾶ καί τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν πόλεων ὅπου διάλεξαν νά ἐγκατασταθοῦν.

* Ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν, πρόδρομος τοῦ σημερινοῦ Ο.Η.Ε., ιδρύθηκε τό 1920 στό Παρίσι, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς Συνθήκης τῶν Βερσαλλιών, μέ τήν ὁποία τερματίστηκε ὁ Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Ἦταν ὁ πρῶτος Διεθνῆς Ὄργανισμός, πού εἶχε ὡς στόχο τή συνεννόηση καί τή συνεργασία ὄλων τῶν κρατῶν γιά προβλήματα πού ἀπασχολοῦν τήν ἀνθρωπότητα. Διαλύθηκε τό 1946. Ἡ Ἑκθεσὴ τῆς γιά τήν ἐγκατάσταση τῶν Μικρασιανῶν προσφύγων στήν Ἑλλάδα δημοσιεύθηκε στή Γενεύη τό 1926. Ἑλλ. ἔκδ.: Κοινωνία των Εθνών, *Η εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα*, μτφ. Φιλοκτήτης και Μαρία Βεϊνόγλου, Ἀθήνα: Τροχαλία 1997.

Σεβαστοί πατέρες

Μέ το παρόν τεύχος, ολοκληρώνεται ὁ κύκλος τῶν ἀφιερωμάτων στίς ἱστορικές ἐπετείες, πού ἐορτάσαμε και τιμήσαμε τά τελευταῖα δύο χρόνια, ἀρχικά τῶν 200 χρόνων ἀπό τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση (2021) καί ἀκολούθως τῶν 100 χρόνων ἀπό τή Μικρασιατική Καταστροφή (2022). Στό πλαίσιο αὐτῶν τῶν ἀφιερωμάτων, προσαρμόσαμε συγκεκριμένες στήλες τοῦ Ἐφημερίου (ὅπως, π.χ., οἱ στήλες «Προσόμοια», «Ἱερατικῶν μορφῶν μνήμη» καί «Ποιητικά κατοικεῖ ὁ ἄνθρωπος...»), καθώς καί τό περιεχόμενο τοῦ «Εἰσοδικοῦ», ὥστε νά ἀναδειχθεῖ ἡ σημασία ἱστορικῶν γεγονότων καί προσωποποιήτων, ἀλλά καί ἡ ἐπίδρασή τους στήν ἑλληνική καί εὐρωπαϊκή λογοτεχνία καί τέχνη εὐρύτερα. Μέ τό ἴδιο σκεπτικό, φροντίσαμε ὥστε ἡ εἰκονογράφηση τοῦ περιοδικοῦ νά σχετίζεται θεματικά μέ τά ἀντίστοιχα ἱστορικά γεγονότα τῶν ἐπετείων κάθε ἔτους.

Στό τελευταῖο τεύχος τοῦ 2022, ἡ στήλη «Προσόμοια» φιλοξενεῖ ἕνα κείμενο σχετικά μέ τήν ἐγκατάσταση τῶν Μικρασιατῶν καί Ποντίων προσφύγων στήν Ἑλλάδα, γραμμένο ἀπό τόν Χένρι Μόργκενταου, Πρόεδρο τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀποκατάστασης Προσφύγων. Στή στήλη «Λεξικό Βασικῶν Ὁρων», ἡ Δρ Αἰκατερίνη Ρίζου ἀναλύει τήν ἔννοια τοῦ ἀγνωστισμοῦ. Συνεχίζοντας τή σειρά μελετημάτων μέ τόν γενικό τίτλο «Ἡ Ἐκκλησία διαλέγεται», ὁ π. Δημήτριος Μπαθρέλλος πραγματεύεται τό θέμα «Ἡ ταπείνωση ὡς πολιτική ἀρετή».

Στά «Παλαιοδιαθηκικά», ὁ Ὁμ. Καθ. Μιλτιάδης Κωνσταντίνου ὁμιλεῖ γιά τήν εὐσέβεια ὡς κοινωνική ἀρετή, ἐν εἵδει σχολίου στό Β' ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς 6^{ης} Δεκεμβρίου (Παρ 10:31-11:12), ἐνῶ ὁ Ὁμ. Καθ. Ἰωάννης Καραβιδόπουλος, στή στήλη «Καινοδιαθηκικοί ἀναβαθμοί», ολοκληρώνει τή σειρά μελετημάτων του μέ τίτλο «Ὁ νικητής καί τό ἔπαθλο», μέ ἀναφορά στήν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου.

Τήν ἀνθρωπολογία τοῦ Ἀγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ περιγράφει ὁ πρωτ. Νικόλαος Λουδοβίκος («Πρός Κατήχησιν»), τό ζήτημα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν προσεγγίζει ὁ Δημήτρης Μαυρόπουλος («Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας»), καί σέ ἐρώτηση ἱερέως σχετικά μέ τήν Εὐχή Κολλύβων στήν Παναγία ἀπαντᾷ ὁ καθ. Παναγιώτης Ἱ. Σκαλτσῆς στίς «Λειτουργικές ἀπορίες».

Ἀκολουθοῦν τά κηρύγματα γιά τήν Κυριακή Ζ' Λουκᾶ ἀπό τόν πρωτ. Βασίλειο Θερμό («Διακονία τοῦ Λόγου 1») καί γιά τήν Κυριακή Η' Λουκᾶ ἀπό τόν πρωτ. Γεώργιο Δορμπαράκη («Διακονία τοῦ Λόγου 2»).

Στή στήλη «Στό πέλαγος τῆς Ἱστορίας», ὁ καθ. Δημήτριος Ν. Μόσχος ἀναφέρεται στήν Πενθέκτη Οἰκουμενική Σύνοδο, στή συνέχεια ὁ Σεβ. Μητρ. Περιστερίου κ. Γρηγόριος ὁμιλεῖ γιά τήν ὄντολογική ὑπόσταση τῶν Ἱερῶν Κανόνων στή στήλη «Κανονική Οἰκονομία», ἐνῶ ὁ ἀρχιμ. Ἀμφιλόχιος Μήλτος ἐγκαινιάζει τή στήλη «Ἐν Διαλόγῳ» μέ τό εἰσαγωγικό μελέτημα «Ἰχνηλατώντας τή συνοδικότητα».

Γιά τήν 4^η Ἐκλογή τοῦ Βιργιλίου καί τόν αἰώνιο Λόγο γράφει ὁ Δρ Σταῦρος Γουλούλης («Τό ἀγριέλαιον εἰς καλλιέλαιον»), ἐνῶ ὁ ἀρχιμ. Παντελεήμων Τσορμπατζόγλου παρουσιάζει ἱστορικά στοιχεῖα γιά τή φιλολογική σχολή τοῦ Κάντερμπερι («Ἀγιολογία – Κελτικός Χριστιανισμός»).

Στό εἰσαγωγικό του μελέτημα, ὁ π. Γεώργιος Βλαχόπουλος παρουσιάζει ἔννοιες καί ὅρους πού εἶναι χρήσιμοι γιά τήν προσέγγιση τῆς ἔννοιας τοῦ Θεοῦ στόν φιλοσοφικό στοχασμό τῆς Δύσης, ἐγκαινιάζοντας μία ἀκόμη νέα στήλη («Ὁ Θεός στόν φιλοσοφικό στοχασμό τῆς Δύσης»). Στή στήλη «Πρός διάκρισιν», ὁ πρωτ. Βασίλειος Γεωργόπουλος ἀναφέρεται στήν προτεσταντική ἀπόρριψη τοῦ μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου.

Ἀκολουθοῦν δύο κείμενα, ἀφιερωμένα στή Μικρασιατική Καταστροφή. Τό πρῶτο, μέ τίτλο «Ἡ Ἐκκλησία καί οἱ πρόσφυγες», ὑπογράφεται ἀπό τόν πρωτ. Ἡλία Δροσινό («Ἱερατικῶν μορφῶν μνήμη»), καί τό δεύτερο, μέ τίτλο «Ἡ Μικρασιατική Καταστροφή στόν ἐλληνικό κινηματογράφο», ἀπό τον Δρ Θωμᾶ Ἀθ. Ἀγραφιῶτη («Ποιητικά κατοικεῖ ὁ ἄνθρωπος...»).

Ἡ ὕλη τοῦ τεύχους συμπληρώνεται μέ τή στήλη «Βιβλιοπαρουσίαση», τῆς Δρ Ζαμπίας Ἀγριμάκη, καί «Ἐφημεριακά», τοῦ π. Γεωργίου Βαμβακίδη, πού ἀφορᾷ μισθολογικά καί συνταξιοδοτικά θέματα τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου.

Ἀλέξανδρος Κατσιάρας

Ἁγιασμός τῶν Θεοφανίων στά προσφυγικά στό Δουργούτι (Νέος Κόσμος Ἀττικῆς), 1955
(πηγή: mixanitouxronou.gr)

Ο Χένρι Μόργκενταου για τούς πρόσφυγες τῆς Μ. Ἀσίας*

Καθώς ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξε στή διάρκεια τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου στρατιωτική βάση τῶν ἀγγλικῶν καί γαλλικῶν στρατευμάτων, ὑπῆρχαν ἐκεῖ χιλιάδες ἄδαιοι πεντογάλονοι τενεκέδες κηροζίνης καί βενζίνης πού σκούριαζαν σιγά σιγά. Οἱ πιά εὐρηματικοί ἀπ' αὐτούς τούς πρόσφυγες πήραν τούς ἄδειους τενεκέδες, τούς ἔκοψαν στίς ἄκρες ὥστε νά μποροῦν νά ἰσιωθοῦν καί νά μετατραποῦν σέ λαμαρίνες καί τούς χρησιμοποίησαν γιά νά φτιάξουν τοίχους γύρω ἀπό ξύλινους σκελετούς πού κατασκεύασαν ἀπό κιβώτια, κλαδιά καί ὅτιδήποτε ἄλλο εἶδος ξύλου μπόρεσαν νά βροῦν. Μ' αὐτό τόν τρόπο ἔνα ὁλόκληρο χωριό, ἀποτελούμενο ἀπό μικροσκοπικά τενεκεδόσπιτα ξεπήδησε στά προάστεια τῆς Θεσσαλονίκης, προσφέροντας μιά πρωτόγονη στέγη σέ τετρακόσιες οἰκογένειες δηλαδή, σέ πάνω ἀπό δύο χιλιάδες ἄτομα.

Τό ἐμβαδόν καθεμιᾶς ἀπ' αὐτές τίς καλύβες εἶναι γύρω στά δέκα τετραγωνικά πόδια, τό ὕψος τους ἕξι πόδια καί τό πάτωμά τους εἶναι ἀπό πατημένο χῶμα. Εἶναι ἀπερίγραπτα γραφικές μέ τήν ἐξωτερική ὄψη πού τούς δίνουν τά ἐκκεντρικά σχήματα τῶν λαμαρίνων καί τό χρῶμα πού τούς δίνει ἡ σκουριά. Εἶναι ἐπίσης ἀπερίγραπτα στενάχωρες. Μέ τόν τρόπο πού ἔχουν κατασκευαστεῖ εἶναι ἀδύνατο νά εἶναι ἀεροστεγεῖς τό χειμῶνα κι ἔτσι εἶναι κρύες καί ὑγρές. Τό καλοκαίρι ὁ καυτερός ἥλιος πού πέφτει στίς τσίγκινες στέγες μετατρέπει τίς παράγκες σέ σωστούς φούρνους. Ὅσο θλιβερά κι ἄν εἶναι αὐτά τά καταλύματα, προσφέρουν κάποιου εἴδους προστασία στούς ἐνοίκους τους. Καθώς λοιπόν ὑπῆρχαν δεκάδες χιλιάδες ἄλλοι πρόσφυγες, πού ἦταν ἐντελῶς ἄστεγοι, οἱ κατοικίες πού κατασκεύασε ἀργότερα ἡ Ἐπιτροπή ἔπρεπε νά δοθοῦν σ' αὐτούς. Ἔτσι οἱ κάτοικοι τῆς "Τενεκεδούπολης" ὑποχρεώθηκαν νά μείνουν στίς παράγκες τους καί νά περάσουν ὅπως-ὅπως. Εἶναι ἐκπληκτικό τό πῶς μπόρεσαν νά στολίσουν ἀκόμα κι αὐτά τά ἄθλια καταλύματα. Στά λιγοστά τετραγωνικά πόδια, μπροστά ἀπ' τήν πόρτα τους βλέπεις νά φυτεύουν μιά φασολιά, μιά-δύο καρπουζιές καί δύο-τρία λουλούδια μέ χαρωπά χρώματα. Στό ἐσωτερικό, τό χωματένιο πάτωμα σκουπίζεται μέ μεγάλη ἐπιμέλεια καί εἶναι πεντακάθαρο καί τά λιγοστά οἰκιακά σκεύη εἶναι καθαρά καί τακτοποιημένα. Ὅμως καί στήν καλύτερη περίπτωση αὐτά τά καταλύματα δέν ἀντιπροσωπεύουν παρά τήν κατώτατη βαθμίδα τῆς πολιτισμένης ζωῆς.

Ὡστόσο μιά πολύ μεγαλύτερη ὁμάδα προσφύγων, στήν παραλία τῆς Καλαμαριᾶς, λίγο ἔξω ἀπό τή Θεσσαλονίκη, πρὸς τά δυτικά, ζεῖ σέ ἀκόμα χειρότερες συνθῆκες. Ὁ ἐν λόγῳ συνοικισμός εἶναι χτισμένος στή θέση τοῦ βρετανικοῦ στρατιωτικοῦ νοσοκομείου. Στή διάρκεια τοῦ πολέμου οἱ Βρετανοί εἶχαν χτίσει πάνω σ' αὐτό τό σημεῖο ἕνα προσωρινό νοσοκομεῖο μέ ξύλινη βάση πού ἀποτελοῦνταν ἀπό μακρές

σειρές μονόροφων ξύλινων κτισμάτων που διαιρούνταν με χωρίσματα σε μικρούς θαλάμους νοσηλείας για μεμονωμένους ασθενείς. Επίσης είχαν ανεγερθεί αρκετά πιο ευρύχωρα κτίσματα προοριζόμενα ως ευρύτεροι θάλαμοι για ασθενείς που δεν είχαν μεταδοτικές ασθένειες. Αυτά τα κτίσματα εγκαταλείφθηκαν όταν τελείωσε ο πόλεμος και καθώς ήταν όλα ελαφράς κατασκευής και άβαφτα άρχισαν σύντομα να έρειπώνονται.

Όταν έφτασαν οι πρόσφυγες, τό 1922, αυτά τα κτίσματα πρόσφεραν ένα καλύτερο από τό τίποτα κάλυμα και κατακλύστηκαν άμέσως από πρόσφυγες μέχρι που δημιουργήθηκε τό άδιαχώρητο. Άκόμα και μέχρι σήμερα, έπτά χρόνια αργότερα, στάθηκε αδύνατο νά μεταφερθούν άλλου αυτοί οι άνθρωποι ή νά βελτιωθούν οι συνθήκες διαβίωσής τους. Η κατάσταση τους είναι πραγματικά φρικτή. Στά μεγαλύτερα κτίσματα άμέτρητες οικογένειες είναι συνωστισμένες σ' ένα δωμάτιο που μοιάζει μέ σταύλο. Κάθε οικογένεια καταλαμβάνει χώρο περίπου δώδεκα τετραγωνικών ποδιών. Τό μοναδικό κρεβάτι τους είναι τό δάπεδο. Οι τυχερές οικογένειες που έχουν κουβέρτες τίς στρώνουν κατευθείαν πάνω στά γυμνά σανίδια. Στίς μισές περιπτώσεις δεν υπάρχουν κουβέρτες παρά μόνο ένας σωρός κουρελιών. Όπου έχουν μπορέσει, οι γυναίκες έχουν άπλώσει τσουβάλια πάνω σε σύρματα για νά φτιάξουν κάποιο είδος παραβάν και νά διαφυλάξουν κάποια έπίφραση ιδιωτικής ζωής. Τό ποσοστό των αντρών ανάμεσα σ' αυτές τίς οικογένειες είναι πολύ μικρό. Άποτελούνται κυρίως από γυναίκες και παιδιά. Σχεδόν σε κάθε οικογένεια ένα ή δύο άτομα είναι άρρωστα. Η έλνοσσία είναι ένδημική στην περιοχή και άποτελεί τή συχνότερα άπαντώμενη ασθένεια μέ τή φυματίωση ν' ακολουθεί σε έλάχιστη άπόσταση.

Τό μαγείρεμα γίνεται σε μικρά μαγκάλια φτιαγμένα από γκαζοτενεκέδες και τουβλά. Οι στέγες αυτών των κτισμάτων στάζουν σε κάθε βροχή και οι τοίχοι τους είναι γεμάτοι χαραμάδες που αφήνουν τόν κρύο και υγρό άέρα νά περνάει μέσα. Όπου κι αν στρέψει τό βλέμμα του ό έπισκέπτης αυτού του συνοικισμού συναντάει σημάδια τής ανθρώπινης άθλιότητας: τό θάνατο, τήν άρώστια, τά σωματικά βάσανα, τήν ήμι-λιμοκτονία. Δύο χιλιάδες οικογένειες, περισσότερες από δέκα χιλιάδες ψυχές, ζούν στην Καλαμαριά.

* Ο Χένρι Μόργκενταου (1856-1946) ήταν Άμερικανός δικηγόρος, διπλωμάτης και έπιχειρηματίας. Διετέλεσε πρέσβυς των Η.Π.Α. στην Κωνσταντινούπολη (1913-1916). Τό 1923 ή Κοινωνία των Έθνών τόν διόρισε Πρόεδρο στην Έπιτροπή Άποκατάστασης Προσφύγων στην Άθήνα. Τό άπόσπασμα που δημοσιεύουμε προέρχεται από τό βιβλίο του *I was sent to Athens* (1929), έλλ. έκδ.: *Η αποστολή μου στην Άθήνα. 1922 το έπος της εγκατάστασης*, μτφ. Ιωσήφ Κασσεσιάν, Άθήνα: Τροχαλία 1994, σ. 343-345.

Άγνωστικισμός

Αϊκατερίνης Ρίζου
Δρος Φιλοσοφίας

Μέ τον όρο *άγνωστικισμός*, πού παράγεται από την έλλ. λέξη *άγνωστος*, δηλώνεται ή αντίληψη ότι οί άνθρωποι δέν μπορούν νά γνωρίσουν τήν ύπαρξη όντων ή πραγμάτων πού βρίσκονται πέρα από τά όρια τών αισθήσεων καί τής έμπειρίας τους. Έτσι, γιά τούς άγνωστικιστές, ή ύπαρξη τοῦ Θεοῦ ή όποιουδήποτε ύπερφυσικοῦ όντος εἶναι όχι μόνον άγνωστη, αλλά καί άδύνατον νά γνωσθεῖ, έπειδή ή ανθρώπινη διάνοια δέν μπορεί νά παράσχει λογικά θεμέλια γιά νά άποδειχθεῖ ή πίστη οὔτε ότι ύπάρχει Θεός οὔτε ότι δέν ύπάρχει.

Η τοποθέτηση αὐτή άπέναντι στό ύπερφυσικό στοιχείο (π.χ., στή θεότητα) δέν ήταν άγνωστη στόν άρχαῖο κόσμος. Τή βλέπουμε, π.χ., στόν φιλόσοφο Πυθαγόρα (5^{ος} αἰ. π.Χ.), άναφορικά μέ τούς θεούς, καί στόν σύγχρονό του Ίνδό φιλόσοφο Σανιάγια Βαῖρατιπούτρα, άναφορικά μέ τή μετά θάνατον ζωή. Έν τούτοις, ως αντίληψη συστηματοποιήθηκε τόν 19^ο αἰ., από τόν Άγγλο βιολόγο Τόμας Χένρι Χάξλεϊ (1825-1895), ό όποῖος εἰσήγαγε καί τόν όρο *άγνωστικισμός*, σέ μία διάλεξή του τό 1869.

Παρ' όλο πού ό Χάξλεϊ δέν άναφέρθηκε άποκλειστικά σέ θέματα θρησκείας, αλλά σέ όποιαδήποτε πεποίθηση δέν μπορούσε νά στηριχθεῖ σέ έπιστημονική βάση (όπως, π.χ., οί άστρολογικές προβλέψεις), τελικά ό άγνωστικισμός συνδέθηκε κατ' έξοχήν μέ τό έρώτημα περί ύπάρξεως τοῦ Θεοῦ.

Στήν εποχή μας άναγνωρίζονται τρεῖς μορφές άγνωστικισμοῦ:

α) ό *ισχυρός άγνωστικισμός* πρεσβεύει ότι ή ύπαρξη ή μή τοῦ Θεοῦ εἶναι άδύνατον νά γνωσθεῖ, διότι ή θρησκευτική έμπειρία εἶναι άπολύτως ύποκειμενική καί δέν μπορεί νά έπαληθευτεῖ παρά μόνο μέσω μιᾶς άλλης ύποκειμενικῆς έμπειρίας.

β) ό *έμπειρικός άγνωστικισμός* πρεσβεύει ότι ή ύπαρξη ή μή τοῦ Θεοῦ εἶναι μέν άγνωστη πρός τό παρόν, έν τούτοις τίποτε δέν άποκλείει ότι μπορεί νά γνωσθεῖ στό μέλλον. Έπομένως, μέχρι νά ύπάρξουν άποδείξεις, δέν πρέπει νά εκφέρουμε κρίση ότι ό Θεός ύπάρχει ή δέν ύπάρχει, καί

γ) ό *άπαθής άγνωστικισμός* πρεσβεύει ότι ή ύπαρξη ή μή τοῦ Θεοῦ εἶναι άδιάφορη, διότι ακόμη καί άν ύπάρχει Θεός, δέν άναμιγνύεται στίς ανθρώπινες ύποθέσεις.

Ἡ ταπείνωση ὡς πολιτική ἀρετή

π. Δημητρίου Μπαθρέλλου

Ἐφημ. Ἱ.Ν. Ἀναλήψεως Ντράφι - Ἐπισκ. Καθηγητοῦ Παν. Emory

Πολλοί ἐξ ἡμῶν μοιράζονται τή δικαιολογημένη πεποίθηση ὅτι ἡ γενικότερη κατάσταση τῆς χώρας μας θά βελτιωνόταν αἰσθητά, ἐάν υἱοθετούσαμε ἀξιοκρατικές πρακτικές. Ἐάν ἡ ἐπιλογή ἀνθρώπων μέ ταλέντο καί προσόντα ἀντικαθιστοῦσε τά κυρίαρχα συστήματα πατρωνίας καί ἐκτόπιζε τίς πανίσχυρες συντεχνίες τῶν μετρίων, θά ὠφελοῦνταν, τελικά, ἡ ἴδια ἡ κοινωνία στό σύνολό της.

Εἶναι ὅμως ἔτσι; Κατά τήν ἄποψη τοῦ Michael J. Sandel ὅχι ἀκριβῶς. Ὁ Ἀμερικανός φιλόσοφος, σέ πρόσφατο ἔργο του, ἐπαναφέρει στή δημόσια συζήτηση τήν κριτική πού εἶχε ἀσκήσει ὁ Michael Young στήν ἀξιοκρατική κοινωνία ἥδη ἀπό τό 1958. Ὁ Young ὑποστήριξε ὅτι μία κοινωνία, ὅπου ὁ καθένας θά γνώριζε ὅτι κατέχει τήν οἰκονομική καί κοινωνική θέση πού τοῦ ἀξίζει, θά προξενοῦσε τεράστια ἀλαζονεία στίς προνομιούχες ἐλίτ καί ἔντονα ἀρνητικά συναισθήματα σέ ὅσους θά ἔμεναν πίσω. Αὐτό θά ὀδηγοῦσε σέ λαϊκιστική συσπείρωση ἐναντίον τῶν ἐλίτ μέ ἰδιαίτερα ἀνησυχητικά ἀποτελέσματα, ὅπως, σύμφωνα μέ τόν Σαντέλ, συνέβη μέ τήν ἐκλογή τοῦ Τράμπ στίς ΗΠΑ καί μέ τό Brexit στή Βρετανία.

Παρ' ὅλο πού ὁ Σαντέλ ἀνήκει στούς προνομιούχους (εἶναι ἐδῶ καί δεκαε-

τίες καλοπληρωμένος Καθηγητής στό Χάρβαρντ), κατανοεῖ τήν ἀπογοήτευση καί τήν πικρία τῶν ἀνθρώπων πού ἔχασαν τό τρένο τῆς παγκοσμιοποίησης καί βλέπουν ἀφ' ἐνός τήν ἐργασία τους νά μήν ἐκτιμᾶται (ἢ καί νά καθίσταται περιττή) καί ἀφ' ἐτέρου τά εἰσοδήματά τους νά παραμένουν καθηλωμένα γιά δεκαετίες, τή στιγμή πού κάποιοι ἄλλοι ἐξακολουθοῦν νά αὐξάνουν ὑπέρμετρα τόν πλοῦτο τους. Ἡ διάχυτη πεποίθηση πού οἱ κοινωνικές, πολιτικές, καί οικονομικές ἐλίτ ἀναπαράγουν, ὅτι δηλαδή στίς ἀξιοκρατικές κοινωνίες, ὅπως οἱ ΗΠΑ, ὁ ὁποιοσδήποτε μπορεῖ νά προοδεύσει μέ βάση ἀποκλειστικά καί μόνο τό ταλέντο του καί τή σκληρή δουλειά (τό λεγόμενο “ἄμερικανικό ὄνειρο”), ἀφ' ἐνός ἐδραιώνει τήν ἀλαζονεία τῶν ἐλίτ καί ἀφ' ἐτέρου ἀνατροφοδοτεῖ τόν θυμό καί τή μνησικακία ὧσων λαμβάνουν τό μήνυμα ὅτι βρίσκονται σέ ὑποδεέστερη θέση μέ ἀποκλειστικά δική τους εὐθύνη.

Ποιά εἶναι, λοιπόν, ἡ λύση; Ὁ Σαντέλ κάνει ὀρισμένες ἐνδιαφέρουσες ἀναλύσεις καί προτάσεις (μέ σημαντικές, ἐνίστε, ἀναφορές σέ θεολογικά ζητήματα, ὅπως, γιά παράδειγμα, ἡ διαμάχη περί ἀξιομισθίας, πού δίχασε ρωμαιοκαθολικούς καί προτεστάντες κατά τόν ὀψιμο μεσαίωνα, ἢ ἡ σχέση τοῦ προτεστάντι-

σμοῦ μέ τόν καπιταλισμό), ὀλοκληρώνει δέ τήνπραγματεύση τοῦ θέματος μέ μία σύντομη ἐνότητα μέ τίτλο «Δημοκρατία καί ταπεινοφροσύνη». Αὐτό μᾶς δίνει τήν ἀφορμή νά μιλήσουμε γιά τήν ταπείνωση ὡς πολιτική ἀρετή. Ποιές θά μπορούσαν ἄραγε νά εἶναι οἱ πολιτικές καί κοινωνικές προεκτάσεις τῆς ἀρετῆς αὐτῆς, καί πῶς θά μπορούσαν νά συμβάλουν στό κοινό καλό;

Κατ' ἀρχάς, γιά νά ὑπηρετηθεῖ τό κοινό καλό, θά πρέπει νά ἐδραιωθεῖ ἡ ἀξιοκρατία. Ἐν προκειμένῳ, ταυτόχρονα μέ τήν παροχή ἴσων εὐκαιριῶν σέ ὅλους, ἡ καλλιέργεια κουλτούρας, ἡθους, καί πρακτικῶν “πολιτικῆς ταπείνωσης” θά ἀποθάρρυνε τήν ἀνάπτυξη καί ἐκδήλωση ὑπέρμετρων φιλοδοξιῶν καί θά δυσχέραινε τήν κατάληψη ὑψηλῶν θέσεων ἀπό ἀνθρώπους χωρίς ἀντίστοιχες δυνατότητες.

Πῶς, ὅμως, ἡ ἀξιοκρατική κοινωνία, πού θά προέκυπτε μέσα ἀπό τέτοιου εἶδους ἐξελιξεις, θά μπορούσε νά ἀποφύγει τά ἀδιέξοδα πού περιγράφει ὁ Σαντέλ; Καί πάλι ὁ ρόλος τῆς “πολιτικῆς ταπείνωσης” θά ἦταν κρίσιμος. Ὅσοι θά βρίσκονταν στήν κορυφή, θά ἀναγνωρίζαν ὅτι αὐτό ὀφείλεται ὅχι μόνο στή σκληρή δουλειά ἀλλά καί σέ φυσικά χαρίσματα (ταλέντο, ὑγεία, ἀντοχή), ἢ ἀκόμα καί σέ τυχαῖα γεγονότα, πού λειτούργησαν ὑπέρ τους. Θά ἔβλεπαν, ἐπομένως, μέ λιγότερη ἀλαζονεία ὅσους δέν τά κατάφεραν ἐξίσου καλά, ἀναγνωρίζοντας ὅτι στή θέση τους θά μπορούσαν κάλλιστα νά βρίσκονται καί οἱ ἴδιοι. Ὅσοι πάλι θά βρίσκονταν σέ

ὑποδεέστερη θέση, ἀντί νά ὑποκύπτουν στόν φθόνο καί τή μνησικακία, θά χαίρονταν μέ τήν ἐπιτυχία ὅσων εἶναι καλύτεροι ἀπό ἐκείνους, ἀναγνωρίζοντας ὅτι οἱ ικανότητές τους μπορούν νά συμβάλουν στό καλό ὅλης τῆς κοινωνίας, ἄρα καί τῶν ιδίων. Καί ἐπειδὴ πάντοτε ὑπάρχουν ἄνθρωποι σέ ἀνώτερη ἀλλά καί σέ κατώτερη θέση ἀπό τή δική μας, μία τέτοια ἐκδοχή θέασης τῶν πραγμάτων θά περιορίζε τίς ἐπιβλαβεῖς ψυχολογικές ἐξάρσεις ἢ ὑφέσεις ὅλων μας. Σημαντική, ἐξάλλου, θά ἦταν καί ἡ ταπεινή, ἐμπρακτική, καί δημόσια ἀναγνώριση ὅτι ὅλες οἱ ἐργασίες εἶναι ἄξιες σεβασμοῦ καί ὅτι ἀπό ὅποιαδήποτε θέση μπορεῖ κανεὶς νά συμβάλει στό κοινό καλό.

Στόν βαθμό πού ἡ ταπείνωση ἀποτελεῖ καρπό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τό παραπάνω ὄραμα εἶναι οὐτοπικό – ὥστόσο ὅχι ἀπολύτως ἀνέφικτο. Μᾶλλον θά ἔπρεπε ἡ Ἐκκλησία νά δώσει πρώτη τό καλό παράδειγμα, καλλιεργώντας περαιτέρω ἡθος καί πρακτικές ἀξιοκρατίας καί ταπείνωσης, ἀποθαρρύνοντας μέ ἀπόλυτο τρόπο τίς ἐγωιστικές φιλοδοξίες, καί ἀναγνωρίζοντας τήν ἀξία κάθε μορφῆς διακονίας. Κάτι τέτοιο θά ἀντέστρεφε τίς τάσεις ἐκκοσμίκευσης τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος καί θά ἀναδείκνυε τήν ἐκκλησιαστική κοινότητα ὡς ἐναλλακτική “πόλη”, πού «κεῖται ἐπάνω ὄρους» (πβ. Μτ 5:14), ὥστε οἱ ἄνθρωποι καί τά κράτη νά βλέπουν τά καλά τῆς ἔργα, νά διδάσκονται ἀπό αὐτά καί νά τά μιμοῦνται, δοξάζοντας τόν Πατέρα μας τόν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Ἡ εὐσέβεια ὡς κοινωνική ἀρετὴ

Σχόλιο στό Β' Ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ 6^{ης} Δεκεμβρίου:
Παρ 10:31-11:12Μιλτιάδου Κωνσταντίνου
Όμ. Καθηγ. Α.Π.Θ. - Ἀρχ. Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ΜτΧ Ἐκκλησίας

Τό δεύτερο ἀνάγνωσμα τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἀφιερωμένου στή μνήμη τοῦ ἁγίου Νικολάου Ἑσπερινοῦ ἀποτελεῖ ἡ περικοπὴ Παρ 10:31-11:12. Ἡ περικοπὴ προέρχεται ἀπὸ τὴν εὐρύτερη ἐνότητα 10:1-22:16 ποὺ ἀποτελεῖ στό ἐβραϊκὸ πρωτότυπο μία συλλογὴ 375 σύντομων γνωμικῶν. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ γνωμικά αὐτὰ καλύπτουν ἓνα στίχο μέ δύο ἡμιστίχια. Σέ ἀρκετά μάλιστα σημεία ἡ ἑλληνικὴ μετάφραση (Ο') διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὸ ἐβραϊκὸ κείμενο (Μ), καθὼς διαπιστώνεται σημαντικὸς ἀριθμὸς προσθηκῶν, παραλείψεων καὶ ἄλλων διαφορῶν, ἡ προέλευση τῶν ὁποίων εἶναι στίς περισσότερες περιπτώσεις ἰδιαίτερα δυσερμήνευτη.

Ἡ δομὴ τῆς συλλογῆς ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται ἡ περικοπὴ εἶναι ἰδιόμορφη, καθὼς οἱ παροιμίες δὲν κατατάσσονται θεματικὰ σέ ομάδες, ἀλλὰ τὸ θέμα ἀλλάζει ἀπὸ τὸ ἓνα γνωμικὸ στό ἄλλο. Σέ ὁρισμένες περιπτώσεις, ἡ διαδοχὴ τῶν παροιμιῶν τῆς ἐνότητος θυμίζει συνομιλία, καθὼς τὸ ἓνα γνωμικὸ μπορεῖ νὰ ἐπεξηγεῖ ἢ νὰ διευρύνει τὸ νόημα τοῦ προηγούμενου ἢ νὰ διατυπώνει μία ἀντίθετη μέ τὸ προηγούμενο ἄποψη. Χαρα-

κτηριστικὸ παράδειγμα αὐτῆς τῆς δομῆς ἀποτελοῦν οἱ δύο πρῶτοι στίχοι τῆς περικοπῆς (10:31-32):

Ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ δικαίου βγαίνουν
πάντα λόγια σοφά,
ἡ γλῶσσα ὁμῶς τοῦ ἄδικου θὰ κατα-
στραφεῖ.

Ἀπὸ τὰ χεῖλη τῶν δικαίων σταλάζουν
χάρες,
τὸ στόμα ὁμῶς τῶν ἀσεβῶν εἶναι
ἀποκροστικό.

Μετά ἀπὸ τὸν δεύτερο στίχο τῆς περικοπῆς ὁρισμένα ἀρχαῖα χειρόγραφα τοῦ κειμένου τῶν Ο' προσθέτουν δύο ἐπιπλέον στίχους ποὺ ἀντιστοιχοῦν στοὺς στχ 3 καὶ 4 τοῦ ἐβραϊκοῦ κειμένου, ἐνῶ ὁ στίχος ποὺ στίς ἐκδόσεις τοῦ Ο' ἀριθμεῖται ὡς 3 δὲν ὑπάρχει στό Μ. Στούς στίχους αὐτοὺς ἐπαινεῖται ἡ ἀκεραιότητα τῶν ἐντιμῶν ἀνθρώπων, καθὼς ἡ δικαιοσύνη τους «τούς λυτρώνει ἀπὸ τὸν θάνατο», ἐνῶ ἐπισημαίνεται ὅτι ἡ ἀποτυχία θὰ εἶναι τὸ κέρδος ὅσων ἀθετοῦν τὸν νόμο τοῦ Θεοῦ· προειδοποιοῦνται, μάλιστα, αὐτοὶ ὅτι τὰ πλούτη τους θὰ εἶναι ἀνώφελα ὅταν ὁ Θεὸς ἐκδηλώσει τὴν ὀργή του. Τὴν ἴδια ἀλήθεια θὰ τονίσει μερικοὺς αἰῶνες ἀργότερα καὶ ὁ Ἰησοῦς

Χριστός μέ τό ρητορικό του ἐρώτημα: «τί γάρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος ἐάν τόν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τήν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;» (Ματ 16:26). Στόν στχ 3 τοῦ ἐλληνικοῦ κειμένου, πού ὅπως ἀναφέρθηκε ἀπουσιάζει ἀπό τό ἐβραϊκό, περιγράφεται ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο ἀντιμετωπίζεται ἀπό τόν περίγυρό τους ὁ θάνατος τοῦ δικαίου καί τοῦ ἀσεβοῦς· ὁ πρῶτος προκαλεῖ λύπη, ἐνῶ ὁ δεύτερος γίνεται μέ ἀνακούφιση δεκτός.

Παρόμοιες σχέψεις ἀναπτύσσονται καί στούς ἐπόμενους δύο στίχους (5 καί 6) ὅπου ἀντιπαραβάλλονται οἱ συνέπειες τῆς δικαιοσύνης καί τῆς ἀδικίας. Ἡ δικαιοσύνη, ἡ προσπάθεια δηλαδή νά ὀργανώσει κανεῖς τή ζωή του μέ βάση τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, κατευθύνει τούς εὐθεῖς ἀνθρώπους νά παίρνουν σωστές ἀποφάσεις σέ κρίσιμα θέματα καί τούς ὁδηγεῖ μέ ἀσφάλεια μέσα ἀπό τούς κινδύνους τῆς ζωῆς. Ἀντίθετα, οἱ ἀσεβεῖς ἄνθρωποι, καθώς ὀργανώνουν τή ζωή τους μέ κέντρο τόν ἑαυτό τους, ἀδιαφορώντας γιά τούς ἄλλους ἢ καί σέ βάρος τῶν ἄλλων, ὁδηγοῦνται τελικά στήν αὐτοκαταστροφή. Οἱ βέβαιες καί ἀναπόδραστες συνέπειες τῆς δικαιοσύνης καί τῆς ἀσεβείας συνιστοῦν μία ἀπό τίς πλέον βασικές ἀρχές τοῦ βιβλίου τῶν *Παροιμιῶν*. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι μόνο στό παρόν κεφάλαιο τά 14 ἀπό τά 31 γνωμικά πού περιέχονται σ' αὐτό ἀναφέρονται μέ παρόμοιο φραστικό στό συγκεκριμένο θέμα.

Στό σημεῖο αὐτό εἶναι ἀπαραίτητη μία διευκρίνιση πού ἀφορᾷ στή θεολογία τοῦ βιβλίου τῶν *Παροιμιῶν*. Δεδομένου τοῦ λακωνικοῦ, πρακτικοῦ χαρακτήρα τῶν

γνωμικῶν δημιουργεῖται συχνά στόν ἀναγνώστη ἡ ἐντύπωση ὅτι αὐτά συνιστοῦν διαβεβαιώσεις ἢ ὑποσχέσεις ἀδιαμφισβήτητης ἰσχύος καί ὄχι γενικές ἀρχές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ὁ στίχος 11:6: «Λυτρώνει ἡ δικαιοσύνη τούς ἀνθρώπους πού εἶν' εὐθεῖς, ἐνῶ μέσ στῆς καταστροφῆς τους τήν παγίδα πέφτουν οἱ παράνομοι». Σέ μία πρώτη προσέγγιση θά μπορούσε νά θεωρηθεῖ ὅτι ὁ βιβλικός συγγραφέας διαβεβαιώνει τούς ἐντιμούς ἀνθρώπους ὅτι δέν πρόκειται νά τούς συμβεῖ κακό, ἐνῶ ὅλες οἱ μηχανορραφίες τῶν παρὰ νόμων θά πέσουν πάνω στό κεφάλι τους. Καί ἡ ἴδια ἀκριβῶς ιδέα διατυπώνεται μέ ἄλλα λόγια καί στόν στχ 8: «Ὁ δίκαιος ξεφεύγει ἀπ' τίς παγίδες, κι ἀντί γι' αὐτόν, ὁ ἀσεβής τούς παραδίνεται». Δέν χρειάζεται βέβαια ιδιαίτερη ἐπιχειρηματολογία γιά νά ἀποδείξῃ κανεῖς ὅτι στήν πραγματικότητα ἰσχύει τό ἀντίθετο. Ἔτσι, θά μπορούσε νά ὑποστηριχθεῖ ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου τῶν *Παροιμιῶν* ἀγνοεῖ τήν πραγματικότητα τῆς ζωῆς. Παρ' ὅλα αὐτά, ἀνάμεσα στούς δύο αὐτούς στίχους παρεμβάλλεται ὁ στχ 7, σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο: «Ὅταν ὁ δίκαιος ἄνθρωπος πεθάνει, ἡ ἐλπίδα δέν χάνεται, χάνεται ὅμως ἡ ἔπαρση τῶν ἀσεβῶν». Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ βιβλικός συγγραφέας δέν ἀγνοεῖ τήν πραγματικότητα ὅτι πολύ συχνά στή ζωή φαίνεται πώς οἱ ἀσεβεῖς εὐημεροῦν, ἐπισημαίνει ὅμως ὅτι ἡ ὁποια ἐπιτυχία τους εἶναι πρόσκαιρη, καθώς ὁ θάνατος εἶναι τό ἀναπόδραστο τέλος τῆς. Ἀντίθετα, ἡ ἐλπίδα τῶν εὐσεβῶν γιά ἕναν κόσμο πιό δίκαιο καί εἰρηνικό ὄχι μόνον νοηματοδοτεῖ τή ζωή τους, ἀλλά παραμένει ζωντανή καί μετὰ τόν θάνατό τους.

Λίγους αιώνες αργότερα ο Ίησοῦς Χριστός θά συγκεκριμενοποιήσει αὐτήν τήν ἐλπίδα στό ὄραμα γιά τή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Οἱ τέσσερις τελευταῖοι στίχοι τῆς περικοπῆς (9-12) περιγράφουν τίς εὐεργετικές συνέπειες τῆς παρέμβασης τῶν «δικαίων», τῶν «εὐθέων» καί τῶν «φρονίμων» στήν πολιτική ζωή ἀντιπαραβάλλοντάς την πρός τίς ὁλέθριες γιά τό κοινωνικό σύνολο συνέπειες τῶν ἐπιλογῶν τῶν «ἀσεβῶν» καί «ἐνδεῶν φρενῶν».

Ὅρίζοντας ἡ Ἐκκλησία τό συγκεκριμένο κείμενο ὡς ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπε-

ρινοῦ τῶν γιορτῶν πού εἶναι ἀφιερωμένες στή μνήμη μεγάλων ἱεραρχῶν, ὅπως τῶν ἁγίων Νικολάου Μύρων, Σπυρίδωνος Τριμυθοῦντος, Μοδέστου Ἱεροσολύμων καί Διονυσίου Αἰγίνης, πού τιμῶνται κατά τόν μήνα Δεκέμβριο (6, 12, 16, 17), ὑπογραμμίζει ὅτι στή ζωή καί τό ἔργο τους βλέπει νά πραγματώνεται τό ἰδεῶδες τοῦ εὐσεβοῦς ἀνθρώπου, ὅπως αὐτό σκιαγραφεῖται μέσα ἀπό τά γνωμικά τοῦ βιβλίου τῶν Παροιμιῶν καί τό προβάλλει ὡς πρότυπο γιά τήν ὁργάνωση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς στήν πορεία πρός τή Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν.

Πρόσφυγες στά σκαλιά τοῦ Ἀγ. Νικολάου στόν Πειραιᾶ (ἀριστερά) καί ἔξω ἀπό τή Βουλή (δεξιά)
(πηγή: Ἡ αττική γη υποδέχεται τους πρόσφυγες του '22, Ἀθήνα: Ἱδρυμα τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων 2006)

Κάτω: Πρόσφυγες στήν Ἀθήνα τό 1922 (πηγή: mixanitouxrnou.gr)

Ὁ νικητής καί τό ἔπαθλο, Δ'

Ἰωάννη Καραβιδόπουλου
Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Α.Π.Θ.

Ὁ νικῶν, δώσω αὐτῷ καθίσαι μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ θρόνῳ μου, ὡς καὶ ἐνίκησα καί ἐκάθισα μετὰ τοῦ πατρός μου ἐν τῷ θρόνῳ αὐτοῦ.

(Ἀποκ 3,21)

Στή ζ' ἐπιστολή τῆς Ἀποκαλύψεως, πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Λαοδικείας, δίδεται ἡ παραπάνω ὑπόσχεση στὸν νικητή.

Α'

Ἡ τελευταία αὐτῇ ὑπόσχεση θυμίζει τὰ λόγια τοῦ Ἰησοῦ στὸ Λουκ 22,29-30: «καὶ ἐγὼ διατίθεμαι ὑμῖν καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ μου βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνετε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου, καὶ καθίσετε ἐπὶ θρόνων κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ», λόγια πού λέχθηκαν ἀπὸ τὸν Χριστὸ στοὺς μαθητές του κατὰ τὸν Μ. Δείπνο (πβ. Ματθ 19,28). Τὴν ἴδια συνάφεια μπορεῖ κανεὶς νὰ διαπιστώσει καὶ ἐδῶ, ἐάν δεχθεῖ τὴν ἄποψη ὅτι ἡ εἰκόνα τοῦ προηγούμενου στίχου 20 («ἰδοὺ ἔστηκα ἐπὶ τὴν θύραν... καὶ δειπνήσω μετ' αὐτοῦ καὶ αὐτὸς μετ' ἐμοῦ») ἔχει εὐχαριστιακὸ χαρακτήρα. Οἱ ὑποσχέσεις τῶν προηγούμενων ἐπιστολῶν κορυφώνονται στὴ ζ' αὐτῇ ὑπόσχεση πρὸς τὸν νικητή, ὅτι θὰ καθίσει στὸν θρόνο μαζί μέ τὸν Χριστό, θὰ συμμετέχει δηλαδή στὴ βασιλεία καὶ κυριαρχία τοῦ Χριστοῦ. Ἡ νίκη τοῦ Χριστοῦ («ὡς καὶ ἐνίκησα»)

γίνεται πρότυπο γιὰ τὴ νίκη τοῦ πιστοῦ. Εἶναι ὅμως αὐτὴ ἡ συμβασιλεία μέ τὸν Χριστό μόνον ἐσχατολογικὸ γεγονός; Σέ αὐτό θὰ ἀπαντήσουμε στὸ Β' μέρος τοῦ ἄρθρου. Ἐδῶ θὰ δοῦμε ποιὸ εἶναι τὸ πρόβλημα τῶν χριστιανῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Λαοδικείας: Δέν εἶναι οὔτε ζεστοί οὔτε ψυχροί, ἀλλὰ χλιαροί. Θὰ ἦταν προτιμότερο νὰ εἶναι ζεστοί, ὅποτε θὰ τύγγαναν ἐπαίνου ἀπὸ τὸν συγγραφέα τῆς ἐπιστολῆς, ἢ ψυχροί, ὅποτε θὰ ὑπῆρχε περίπτωση μετάνοιας. Ἡ ἐνδιάμεση κατάσταση, ἡ χλιαρότης, προκαλεῖ ἐμετὸ (τό ρῆμα «ἐμῶ» χρησιμοποιεῖται μόνον ἐδῶ στὴν *Καينὴ Διαθήκη* καὶ μία φορά στὴν *Παλαιὰ Διαθήκη*: Ἠσ 19,14). Σέ τί συνίστατο ἡ χλιαρότητα τῶν Λαοδικέων; Στὴν ἀπώλεια τῆς ἐσχατολογικῆς προσημονίας;¹ Στὴν «παγιδευτικὴ ψευδαίσθηση μιᾶς αὐτάρκειας», ἰδιαίτερα μάλιστα «μιᾶς τύφλωσης πού κρύπτει τὴν ἀλήθεια», αὐτάρκειας πού δημιουργεῖ ὁ πλοῦτος ὑλικὸν ἀγαθὸν, καθὼς ἡ πόλη τους εἶχε πηγές πλουτισμοῦ;² Παρὰ τὴ βεβαιότητα τοῦ χριστιανοῦ τῆς πόλεως ὅτι εἶναι «πλούσιος καὶ πεπλούτηκε», ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ Ἰωάννη χρησιμοποιεῖ τὰ ἐπίθετα «ταλαίπωρος καὶ ἐλεεινὸς

καὶ πτωχὸς καὶ τυφλὸς καὶ γυμνός», πού δείχνουν ἀντίθεση μεταξύ τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἔχειν καὶ τῆς ἐσωτερικῆς πραγματικότητος τοῦ εἶναι. Ἰδιαίτερα τὸ τυφλὸς ἔχει περισσότερη βαρύτητα, ἐὰν λάβει κανεὶς ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ πόλις διέθετε ἰατρικὴ σχολή μέ φημισμένο ὀφθαλμολογικὸ τμήμα.³ Ὡστόσο, ὁ Χριστὸς προτρέπει τὸν χριστιανὸ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς νὰ ἀγοράσῃ ἀπὸ Αὐτὸν «κολλύριον ἵνα ἐγχείσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἵνα βλέπῃ» (3,18), ἐπίσης καὶ ἱμάτια λευκά (τὸ προσφιλὲς χρῶμα τῆς Ἀποκαλύψεως), γιὰ νὰ σκεπάσῃ τὴν αἰσχύνῃ τῆς γυμνότητάς του καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ «χρυσίον πεπυρωμένον ἐκ πυρός». Ὅλες αὐτές οἱ προτροπές γράφονται μέ ἀγάπη («ἐγὼ ὅσους ἐὰν φιλῶ ἐλέγχω καὶ παιδεύω»), μέ στόχο τὴ μετάνοια καὶ τὸ ἀνοιγμα τῆς θύρας πού κρούει συνεχῶς ὁ Χριστὸς καὶ ἡ ὁποία ἀνοίγει ἀπὸ τὴ μέσα πλευρά. Ὅποιος ἀνοίξῃ, θὰ δειπνήσῃ μέ τὸν Χριστό. Αὐτὸς θὰ εἶναι καὶ ὁ νικητής, γιὰ τὸν ὁποῖο γίνεται λόγος στὴ συνέχεια τῆς ἐπιστολῆς.

Β΄

Ὅπως ὁ ἐσχατολογικὸς χαρακτήρας τῶν προηγούμενων ὑποσχέσεων τῶν ἐπιστολῶν τῆς Ἀποκαλύψεως δὲν ἀντιτίθεται στὴ βίωση τῆς τελικῆς νίκης μέσα στοῦ παρόν τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἔτσι καὶ ὁ ὑπερτονισμένος ἀπὸ ὀρισμένους ὑπομνηματιστές ἐσχατολογικὸς χαρακτήρας τῆς ζ΄ ὑποσχέσεως δὲν ἀποκλείει μέ κανένα τρόπο τὴν κοινωνία στοῦ παρόν μέ τὸν Χριστό (κοινωνία «μετ' αὐτοῦ» κατὰ τὴ φρασεολογία τῆς Ἀποκαλύψεως ἢ «ἐν Χριστῷ» καὶ «σὺν Χριστῷ» κατὰ

τὴν Παύλεια διατύπωση). Τό «ὡς καὶ ἐνίκησα» τοῦ στίχ. 3,21 παραλληλίζεται μέ τό «ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον» τοῦ Ἰω 16,33 καὶ μέ τό «αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν» τοῦ Α΄ Ἰω 5,4. Ἡ Ἰωάννεια ἀτμόσφαιρα τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐσχάτων μέσα στοῦ παρόν τῆς Ἐκκλησίας μπορεῖ νὰ ἀναγνωριστεῖ καὶ στὴν ὑπόσχεση τῆς ζ΄ ἐπιστολῆς (3,21), πολὺ περισσότερο μάλιστα ἐὰν δεχτοῦμε τὴν εὐχαριστιακὴ ἐρμηνεία τοῦ προηγούμενου στίχου 3,20 «ἰδοὺ ἔστηκα ἐπὶ τὴν θύραν καὶ κρούω· ἐὰν τις ἀκούσῃ τῆς φωνῆς μου καὶ ἀνοίξῃ τὴν θύραν, [καὶ] εἰσελεύσομαι πρὸς αὐτὸν καὶ δειπνήσω μετ' αὐτοῦ καὶ αὐτὸς μετ' ἐμοῦ».

Καθὼς κλείνει μέ αὐτὸ τὸ ἄρθρο ὁ κύκλος τοῦ σχολιασμοῦ τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν νικητὴ χριστιανὸ τεσσάρων Ἐκκλησιῶν ἀπὸ τίς ἐπτὰ πού ἐπιλέξαμε νὰ παρουσιάσουμε στὰ προηγούμενα ἄρθρα, προβαίνουμε ἐδῶ στίς ἀκόλουθες τελικὲς παρατηρήσεις πού ἰσχύουν γιὰ ὅλες (τίς ἐπτὰ) ἐπιστολές τῆς Ἀποκαλύψεως:

1. Οἱ ἐπτὰ ἐπιστολές ἀπευθύνονται σὲ ἐπτὰ ἐκκλησίες τῆς Μ. Ἀσίας· στὴν κάθε μία ἀπὸ τίς ἐπιστολές ἀπηχοῦνται ἀσφαλῶς τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα τῶν Ἐκκλησιῶν. Κοινὸς παρονομαστής ὅμως ὅλων τῶν ἐπιστολῶν, πού τίς κάνει νὰ ἔχουν ἐνδιαφέρον καὶ σπουδαιότητα γιὰ ὅλη τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ (καὶ ὁ ἀριθμὸς 7 ἐν προκειμένῳ δὲν στερεῖται σημασίας), εἶναι ὁ ἀγώνας τῶν πιστῶν νὰ τηρήσουν «ἄχρι θανάτου» τὴν πίστη τους ἐν μέσῳ ἐνός ἐχθρικοῦ εἰδωλολατρικοῦ

καί ιουδαϊκοῦ περιβάλλοντος μέ «διδασχὴ Βαλαάμ», ἢ μέ «διδασχὴ Νικολαΐτων, μέ θλίψεις καί διωγμούς, καί ἰδιαίτερα μέ ἐπιβολή τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας. Ὁ ἀγώνας μπορεῖ νά φτάσει ὥς τό μαρτύριον, ὅπως ἤδη συνέβη στήν περίπτωσιν τοῦ πιστοῦ Ἀντίπα (2,13). Ὁ ἀγώνας εἶναι σκληρός, γι' αὐτό καί στόν νικητὴ δίδονται ὑποσχέσεις πού ἀγκαλιάζουν παρόν καί μέλλον, ἢ ἀκριβέστερα μέλλον πού ἀρχίζει ἤδη ἀπό τό παρόν.

2. Ὅλες οἱ ὑποσχέσεις ἔχουν ὡς κεντρικό ἄξονα τή ζωή: Ἡ τροφή ἀπό τό ξύλο τῆς ζωῆς καί ἀπό τό κεκρυμμένο μάννα σχετίζονται μέ τόν ἄρτο τῆς ζωῆς πού εἶναι ὁ Χριστός· ὁ λυτρωμός ἀπό τόν δεῦτερο θάνατο καί ἡ ἐγγραφή στό βιβλίον τῆς ζωῆς συνεπάγονται ζωή

«μετ' αὐτοῦ» (μετά τοῦ Χριστοῦ), πού εἶναι «ὁ ἀστήρ ὁ πρωινός»· τό «ὄνομα τό καινόν» τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἐξασφαλίζει τή συμβασιλεία καί συγκυριαρχία μετά τοῦ Χριστοῦ στόν θρόνον τῆς δόξης γι' αὐτούς πού ἔχουν τή «λευκή ψῆφο» τῆς νίκης καί εἶναι «στύλοι» τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ.

3. Ἡ νίκη εἶναι ὁ τελικός στόχος καί ἀποτελεῖ μίμηση τῆς νίκης τοῦ Χριστοῦ. Ὁ δρόμος πρός τή νίκη περνᾷ μέσα ἀπό τή μαρτυρία, ἡ ὁποία μπορεῖ νά κορυφωθεῖ καί στό μαρτύριο. Κι ὅλα αὐτά μέσα στήν ἀτμόσφαιρα τῆς προσευχόμενης Ἐκκλησίας τῶν μαρτύρων: «Ἐρχου Κύριε Ἰησοῦ» καί στήν ὑπόσχεση-βεβαίωση τοῦ πρώτου νικητῆ: «Ναί, ἔρχομαι ταχύ» (22,20).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Ἀποψη π. Ἰωάννη Σκιαδαρέση, *Ἰωάννεια Γραμματεία*, Θεσσαλονίκη 2013, σ. 468. Γράφει χαρακτηριστικά: «Χριστιανικῶς ζῶ σημαίνει ὑπάρχω ἐν ἀναμονῇ τοῦ ἐρχομένου Κυρίου». 2. Δ. Μαυρόπουλος, *Σχόλια στήν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννη*, Ἀθήνα 2020, σ. 122. Χλιαροί τῆς Λαοδικείας νοοῦνται «Χριστιανοὶ ἐγκλωβισμένοι σέ μιὰ αὐτάρκεια τυπικότητας, συνθήκη ὅχι ἄγνωστη στή ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἰδιαίτερα στοὺς δικούς μας νεώτερους χρόνους», σ. 121. 3. Βλ. σχετικὰ Σ. Δεσπότης, *Ἡ Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννη*, Ἀθήνα 2008, τ. Α', σ. 131 ἐξ., ὁ ὁποῖος μάλιστα ἀναφέρει καί δύο ὀνόματα περιήρων ἱατρῶν τῆς, τοῦ Ζεῦξ καί τοῦ Ἀλεξάνδρου.

*Γάμος προσφύγων ἀπὸ τὴν Καρβάλη τῆς Καππαδοκίας στόν προσφυγικὸ συνοικισμό Ἰωλκοῦ, Βόλος 1924
(Συλλογὴ Συλλόγου Καππαδοκῶν Μαγνησίας)*

Ἀνθρωπολογικές ἀνιχνεύσεις Ἁγίος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής

Πρωτ. Ν. Ι. Λουδοβίκου

Καθηγ. Ἀνωτάτης Ἐκκλ. Ἀκαδημίας Θεσσαλονίκης

Ὁ ἅγιος Μάξιμος δέν ξεπερνᾷ μόνο τήν πλατωνική σκέψη, ὅπως εἶδαμε στό προηγούμενο τεῦχος (Ἐφημέριος, τχ. 5, Σεπτ.-Ὀκτ. 2022), ἀλλά καί τήν ἀριστοτελική. Προτοῦ ἀναφερθοῦμε συνοπτικά σ' αὐτήν, θά ἐξηγήσουμε τόν ὅρο ἐντελέχεια, πού ἔχει σημαντικό ρόλο στήν ἀριστοτελική σκέψη. Ἡ ἐντελέχεια (ἐν+τέλος+ἔχω) εἶναι μιά διαδικασία ὁλοκλήρωσης, τελειοποίησης, πού ὑπάρχει μέσα σέ ὅλα τά ὄντα. Κάθε ὄν, δηλαδή, ἐμπεριέχει τό τέλος (=τόν σκοπό) του. Αὐτό τό τέλος δίνει στά ὄντα τή μορφή, τό εἶδος καί τήν πληρότητά τους. Ὅταν ἕνα ὄν φθάσει στήν πληρότητά του, τότε πραγματώνει τή φύση του, δέν ἔχει καμμία στέρηση, εἶναι αὐταρκες. Ἐπομένως, γιά νά κατανοήσουμε τή φύση τῶν ὄντων (φυτῶν, ζώων καί ἀνθρώπου), πρέπει νά προσέξουμε ὅχι μόνο τί εἶναι κάθε ὄν (φυτό, ζῶο, ἄνθρωπος) κατά τή γέννησή του, ἀλλά καί νά τό θεωρήσουμε ὑπό τήν προοπτική τῶν δυνατοτήτων του, οἱ ὁποῖες, μποροῦν νά πραγματοποιηθοῦν μόνο στό μέλλον.

Σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τόν ἄνθρωπο, γιά τόν Ἀριστοτέλη, ἡ ψυχή εἶναι ἡ ἐντελέχεια τοῦ σώματος. Θά λέγαμε, δηλαδή, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα ὄν, τοῦ ὁποίου ἡ ψυχή ἀντιπροσωπεύει τή διαδικασία μέ

τήν ὁποία γίνεται ἄνθρωπος. Αὐτό εἶναι ὠραῖο καί φαίνεται γόνιμο. Ὡστόσο, ἡ διαδικασία αὐτή, ἡ ἐντελέχεια, κάποια στιγμή τελειώνει, ἔχει ἕνα τέλος. Εἶμαι ἄνθρωπος καί αὐτό εἶναι. Ὁ ὀρισμός τοῦ ἀνθρώπου, λοιπόν, εἶναι καί ἐδῶ ἕνας στατικός ὀρισμός.

Ὁ ἅγιος Μάξιμος εἰσάγει ἕνα εἶδος πολλαπλῆς ἐντελέχειας. Δηλαδή, ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος, κατά κάποιο τρόπο, εἶναι καί συγχρόνως εἶναι καί καινούργια πράγματα. Δέν τελειώνει αὐτό τό τό μεγάλο ἐσχατολογικό ἀνοιγμα πού πραγματοποιεῖ. Εἶναι τό πιό σημαντικό ἀπ' ὅλα. Ἐκεῖ ἀκριβῶς ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει τόν ἑαυτό του σέ μία συνεχῇ δυνατότητα. Πρόκειται γιά μιά πραγματοποίηση ἡ ὁποία ταυτόχρονα ἐπεκτείνεται.

Γιά τήν ἐσχατολογική κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἅγιος Μάξιμος χρησιμοποιεῖ τόν ὅρο *στάσιμος ταυτοκινήσιος ἢ ἀεικίνητος στάσις*. Προκειται γιά μιά στάση, ὑπό τήν ἔννοια ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει αὐτό πού θά ἤθελε. Ἡ στάση αὐτή ὅμως εἶναι ἀεικίνητος, διότι αὐτό πού ἔχει εἶναι μιά συνεχῆ ἐκδοχή διαφορᾶς, διαφορετικότητας. Εἶναι συνεχῶς κάτι καινούργιο. Θά λέγαμε πῶς τίποτα δέν εἶναι ἴδιο, ὅτι ὅλα συνεχῶς εἶναι νέες δυνατότητες. Αὐτή ἡ κατάσταση ἀντι-

προσωπεύει τήν ἔσχατη κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδή τό τελικό ἀνθρώπινο εἶναι.

Ὑπ' αὐτήν τήν ἔννοια, ἡ σκέψη τοῦ ἁγίου Μαξίμου ξεπρνᾷ τήν ἀριστοτελική ἀντίληψη περί ἀνθρώπου. Στόν Μάξιμο, ἡ ἐντελέχεια, δηλαδή τό τέλος, αὐτό πού εἶναι ὁ ἀνθρωποσμός δέν τελειώνει ποτέ. Ὁ ἀνθρωπος δέν εἶναι κάτι κλειστό καί συγκεκριμένο, ἀλλά εἶναι συνεχῶς κάτι ἀπολύτως ἀνοιχτό. Κάτι πού, ἂν καί ὑπάρχει συνεχῶς, ἀναμένεται ὅλο καί πλουσιότερο. Αὐτό ἀκριβῶς εἶναι καινούργιο ὡς πρός τήν ἀριστοτελική ἀντίληψη.

Ὁ ἅγιος Μάξιμος, λοιπόν, εἶναι ἤδη ἐπαναστατικός γιά τήν ἐποχή του. Εἶναι ἐπαναστατικός ὡς πρός τήν ἀρχαία σκέψη καί αὐτό σημαίνει ὅτι ἐγκαινιάζει, ἤ μᾶλλον ἀποκαλύπτει μιᾷ ἀνθρωπολογική ἐκδοχή ἡ ὁποία ἔχει συνέχεια. Μετά ἀπ' αὐτόν, μεγάλοι Πατέρες, ὅπως ὁ ἅγιος Συμεών ὁ νέος Θεολόγος, ὅπως ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, συνεχίζουν, βαθύνουν καί ἐπεκτείνουν αὐτή τή γραμμή, ἡ ὁποία βεβαίως σηματοδοτεῖ τήν ὑπαρξή μιᾶς πολύ οὐσιαστικῆς ἀνθρωπολογίας.

Ὅπως ἔχουμε ἀναφέρει, ξεκινώντας τήν παρουσίαση αὐτῆς τῆς σειρᾶς τῶν κειμένων, ἀκόμη καί σήμερα λέγεται, καί μάλιστα ἀπό ἀνθρώπους πού μιᾶνε ὑποτίθεται σοβαρά, ὅτι δέν ὑπάρχει ἀνθρωπολογία στήν Ὁρθόδοξη Πατερική θεολογία καί γενικῶς στόν Χριστιανισμό τῆς πρώτης χιλιετίας. Θά ἐπαναλάβουμε τήν κάθετη διαφωνία μας. Ὅποιος γνωρίζει κείμενα, πρόσωπα καί πράγματα δέν μπορεῖ νά ἰσχυρίζεται κάτι τέτοιο. Δέν στέκουν αὐτοῦ του εἴδους οἱ ἀφορισμοί. Στήν Πατερική θεολογία ὑπάρχει

βαθυνόητη ἀνθρωπολογία. Βεβαίως, τό τί ἐμεῖς θά καταλάβουμε, πῶς θά τό συνηχίσουμε σήμερα, πῶς θά τό δουλέψουμε, πῶς θά τό ἐπεκτείνουμε, εἶναι ἄλλο πράγμα. Ἀλλά ἡ ἀποψη ὅτι δέν ὑπάρχει ἀνθρωπολογία στήν Πατερική θεολογία εἶναι στήν κυριολεξία ἕνα εἶδος “ἐπιστημονικῆς αἵρεσης”.

Πρέπει νά τονίσουμε ὅτι ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ ἁγίου Μαξίμου περιέχει ἕνα στοιχεῖο πολύ σύγχρονο, τό ὁποῖο μάλιστα συζητεῖται στή σημερινή νευροφυσιολογία, στή γνωστική ἐπιστήμη. Πρόκειται γιά τό λεγόμενο “embodied mind”, κατὰ τήν ἀγγλοσαξονική ἐπιστημονική ὀρολογία, δηλ. τόν ἐνσωματωμένο νοῦ.

Στόν Μάξιμο, ὁ ἀνθρωπος εἶναι ἤδη ἐνσωματωμένος καί δῆ ἕνας νοῦς, ὁ ὁποῖος δέν ὑπάρχει ἀπλῶς ὡς νοῦς, ἀλλά ὑπάρχει μέσα στήν πληρότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, πού ὅπως εἴπαμε εἶναι σαφῶς καί ὕλική καί σωματική. Καί καταλαβαίνει, μέ ὅλο αὐτό τό

Ὅλα αὐτά μποροῦν νά συσχετιστοῦν μέ σημερινές ἔρευνες. Ἡ νευροφυσιολογία σήμερα, ἡ γνωσιακή ἐπιστήμη, εἶναι μιᾷ ἐπιστημονική δραστηριότητα, ἐπαναστατική ὡς πρός τίς ἀντιλήψεις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἰδεαλισμοῦ, πού θεωροῦν τόν ἀνθρώπο ὡς ἕνα ὄν, τό ὁποῖο οὐσιαστικά εἶναι ὁ νοῦς του, καί μάλιστα ἕνας νοῦς ἀσώματος. Αὐτός ὁ ἀσώματος νοῦς κατὰ κάποιο τρόπο ἐπικοινωνεῖ μέ ἀσώματα πράγματα, πού εἶναι οἱ ἰδέες καί οἱ σκέψεις του καί μπορεῖ νά συλλάβει ἕνα ἀσώματο νοητικό σύμπαν.

Ἡ ἀνατροπή αὐτῶν τῶν ἀντιλήψεων ἐπιτεύχθηκε μέσα ἀπό μιᾷ σειρά ἀπλῶν, ἀλλά συναρπαστικῶν, παρατηρήσεων

στόν χώρο της νευροψυχολογίας. Ἄς δοῦμε ἓνα παράδειγμα. Στίς περισσότερες εὐρωπαϊκές γλώσσες, ὅταν κάποιος θέλει νά δηλώσει ὅτι κατάλαβε αὐτό πού τοῦ ἐξήγησαν, χρησιμοποιεῖ τή φράση: «τό 'πιασα». Αὐτό μᾶς παραπέμπει στή συμπεριφορά τοῦ μικροῦ παιδιοῦ, πού ὅ,τι θέλει νά καταλάβει, τό πιάνει, τό ἀρπάζει μέ τό χέρι. Αὐτή ἡ σύλληψη εἶναι, θά λέγαμε, μιά καθαρὰ σωματική σύλληψη.

Ἔχουμε, λοιπόν, μιά σειρά ἀπό τέτοιες μεταφορές, ὅπως τίς ὀνόμασαν οἱ εἰδικοί, πού οὐσιαστικά εἶναι κοινές σέ ὅλο τό ἀνθρώπινο γένος καί ἐκφράζουν μέ ψυχωσωματικό τρόπο πράγματα τά ὁποῖα θεωρούσαμε καθαρὰ πνευματικά. Γιά ὅλους μας, ἄς ποῦμε, ἡ ἀγάπη εἶναι θερμή, γιατί ὅλοι ἔχουμε τήν ἐμπειρία τῆς θερμῆς μητρικῆς ἀγκαλιᾶς. Ἐνῶ τό μίσος εἶναι ψύχρα, εἶναι ψύχος, γιατί εἶναι αἴσθηση τῆς ἀπομάκρυνσης, τήν ὁποία βιώνουμε σέ ἀντίστοιχες περιπτώσεις.

Γιά ὅλους μας, οἱ εὐθύνες εἶναι βαριές, λέμε ὅτι εἶναι βάρος ἀσήκωτο, γιατί ὅλοι μας, ἀπό τήν παιδική μας ἡλικία, ἔχουμε τήν ἐμπειρία νά σηκώνουμε βαριά φορτία, κάτι πολύ δύσκολο. Οἱ στενοχώριες ἐπίσης εἶναι φορτία. Ὅταν κάτι μέ στενοχωρεῖ, νιώθω ὅτι πραγματικά μέ συνθλίβει, ὅπως ἀκριβῶς τό μικρό παιδί σηκώνει ἓνα φορτίο καί τό βάρος του τό συνθλίβει. Ἀκομη, ἓνα νόημα πού εἶναι σαφές, ξεκάθαρο, εἶναι φωτεινό, γιατί

ὅλοι μας ἔχουμε τήν ἐμπειρία τοῦ φωτός, πού κάνει ξαφνικά ἓνα δωμάτιο νά ἀνοίγει ὅλα τά μυστικά του. Ὁμοίως, χαρακτηρίζουμε ἓναν ἄνθρωπο σκοτεινό, γιατί ὅλοι ἔχουμε τήν ἐμπειρία τοῦ σκοταδιοῦ, πού κρύβει, καλύπτει τά πράγματα.

Μέ τόν τρόπο αὐτό, μπορούμε νά ἀναλύσουμε μιά σειρά ἐννοιῶν καί θεωρητικῶν μεγεθῶν καί μαθηματικῶν ἀκόμα, μέ ἐμπειρίες καί μέ κατηγορίες τοῦ σώματος. Ὑπ' αὐτό τό πρίσμα, ὅλες οἱ ἔννοιες, ἀκόμα καί οἱ θεολογικές, εἶναι ψυχωσωματικές. Λέμε ὅτι ὁ Θεός εἶναι Πατέρας, ὅτι εἶναι Ζωή, ὅτι εἶναι Φῶς, ὅτι εἶναι Ὑδωρ τό αἰώνιο, τό Ζῶν, λέει ὁ Χριστός. Δέν πρόκειται δηλαδή, ἀπλῶς γιά ἔννοιες, ἀλλά γιά ἐνσωματωμένες ἔννοιες.

Μ' αὐτήν τήν ἔννοια, λοιπόν, ἤδη στό Μάξιμο, καί σέ ἄλλους μεγάλους Πατέρες, ὁ ἄνθρωπος εἶναι τό ὅλον αὐτοῦ. Ἀντιλαμβάνεται καί συλλαμβάνει τήν πραγματικότητα μέ τό ὅλον αὐτοῦ, δηλαδή καί μέ τόν στοχασμό καί μέ τό σῶμα. Ἔτσι, ἡ Πατερική θεολογία δείχνει νά διαθέτει μιά σοβαρή δυνατότητα διαλόγου μέ διαπιστώσεις ἐπιστημονικές, οἱ ὁποῖες εἶναι ἐπαναστατικές, ὡς πρός τήν πρόσφατη παράδοση τῆς φιλοσοφίας πού ἤθελε τόν νοῦ νά εἶναι ἀπλῶς ἄυλος καί σκεπτόμενο, δίχως καί χωρίς τό σῶμα. Αὐτή εἶναι μιά ἀπό τίς ὀψεις ὅπου αὐτή ἡ ἀνθρωπολογία τῶν Πατέρων ἀφορᾷ σημαντικά δεδομένα.

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ΜΕ΄ Περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν (β)

Δημήτρη Μαυρόπουλου

Ὅταν ὁ Παῦλος θέτει τὸ ἐρώτημα: «πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ δὲ σῶματι ἔρχονται;», δίνει ὁ ἴδιος ἔμμεσες ἀπαντήσεις, μέσω τῶν φυσικῶν φαινομένων τῆς σποράς καὶ τῆς βλάστησης, ἀλλὰ καὶ μέσω τῶν καταστάσεων τῆς δημιουργίας. Καταλήγει μάλιστα σέ ὀριστική ἀπάντηση ὅταν μᾶς λέει ὅτι «οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγῶμεθα». Ἀρκεῖ ὅμως αὐτὴ ἡ ἀπάντηση στό ἐρώτημα; Φαίνεται ὅτι τὰ εὐαγγέλια, πού γράφτηκαν ἀργότερα, δίνουν τὴ συνέχεια τῶν ἀπαντήσεων τοῦ Παύλου, περιγράφοντας τὸν ἀναστημένο Χριστὸ κατὰ τίς ἐμφανίσεις του στοὺς μαθητές του, «οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτὸν ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις, δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ» (Πράξ 1,2-3). Παραθέτω μερικὰ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτῶν τῶν περιγραφῶν.

α) Ἐμφανίζεται ἐνώπιον τῶν μαθητῶν στό δωμάτιο ὅπου βρίσκονταν συναγμένοι «τῶν θυρῶν κεκλεισμένων» (Ἰωάν 20,19), γεγονός πού ἐμφαίνει μιὰ ὑπερβαση τῶν φυσικῶν νόμων.

β) Ἐπιδεικνύει τίς πληγές τοῦ πάθους στό σῶμα του καὶ διαβεβαιώνει ὅτι ἔχει σάρκα καὶ ὀστά: «ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χειρὰς καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ» (Ἰωάν

20,20). Ἐπίσης ἀνάλογη εἶναι ἡ ἐπίδειξη τῶν πληγῶν ἐνώπιον τῶν μαθητῶν μέ παρουσία τοῦ Θωμᾶ: «Φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε καὶ ἴδε τὰς χειρὰς μου, καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός» (ib. 20,27). Ἡ ἴδια διαβεβαίωση παρατίθεται στό *Κατὰ Λουκᾶν* εὐαγγέλιο: «ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα» (Λουκ 24,39).

γ) Δείχνει ὅτι τὰ ὄργανα τοῦ σώματος λειτουργοῦν: «... εἶπεν αὐτοῖς: Ἔχετε τι βρώσιμον ἐνθάδε; Οἱ δὲ ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίου, καὶ λαβὼν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν» (Λουκ 24, 42-43). Ἀνάλογο περιστατικό περιγράφεται ὅτι συνέβη στίς ὄχθες τῆς Τιβεριάδας: «Παιδιά, μὴ τι προσφάγιον ἔχετε; [...] Ὡς οὖν ἀπέβησαν εἰς τὴν γῆν, βλέπουσιν ἀνθρακιὰν κειμένην καὶ ὀψάριον ἐπικείμενον καὶ ἄρτον. [...] Ἐρχεται οὖν ὁ Ἰησοῦς καὶ λαμβάνει τὸν ἄρτον καὶ δίδωσιν αὐτοῖς καὶ τὸ ὀψάριον ὁμοίως» (Ἰωάν 21,5.9.13).

δ) Ἀποχαιρετᾷ τοὺς μαθητές του ἀναλαμβάνόμενος εἰς τοὺς οὐρανούς, σαράντα ἡμέρες μετὰ τὴν ἀνάστασή του, δείχνοντας ἔτσι ὅτι τὸ ἀναστημένο σῶμα του δὲν ὑπόκειται στοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς βαρύτητας (Πράξ 1,9-11).

Υπάρχουν καί ἐμφανίσεις πού ἐκφεύγουν ἀπό τόν ἐγκλωβισμό τοῦ Χριστοῦ στά δεδομένα τῆς ἱστορίας.

ε) Ἡ ἐμφάνιση στή Μαρία τή Μαγδαληνή, ἡ ὁποία στήν ἀρχή δέν τόν ἀναγνωρίζει, παρά μόνον ὅταν τήν καλεῖ μέ τό ὄνομά της, ὅταν δηλαδή ὁ λόγος εἰσέρχεται στό πεδίο τῆς σχέσης, ἀλλά μέ τήν ὑπέρβαση ὅτι δέν τήν ἀφήνει νά τόν ἀγγίξει: «Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Μαρία. Στραφεῖσα ἐκείνη λέγει αὐτῷ· Ραββουνί, ὃ λέγεται, διδάσκαλε. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Μή μου ἅπτου· οὐπω γάρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου» (Ἰωάν 20,16-17), παραπέμποντας στὸν ἐρχομό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τόν Χριστό μόνον διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τόν προσεγγίζεις.

στ) Ἡ συνοδοιπορία του μέ δύο μαθητές πρὸς τό χωριό Ἐμμαοῦς καί ἡ συνομιλία μαζί τους, χωρίς μάλιστα νά τόν ἀναγνωρίζουν. Ἡ ἀναγνώριση τῆς ταυτότητάς του θά γίνει κατὰ τὸν δείπνο πού ἀκολουθεῖ, ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου, σημεῖον τῆς θείας Εὐχαριστίας. Καί τελικά ἡ ἐξαφάνισή του, μέ τήν ἀφοπλιστική ὁμολογία τῶν μαθητῶν: «Οὐχί ἡ καρδιά ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν;» (Λουκ 24,32).

ζ) Ἡ μνεῖα μᾶλλον τοῦ ἴδιου ἐπεισοδίου ἀπό τόν Μάρκο, μέ τή διατύπωση: «Μετὰ δὲ ταῦτα δυσὶν ἐξ αὐτῶν περιπατοῦσιν ἐφανερώθη ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ, πορευομένοις εἰς ἀγρόν» (Μάρκ 16,14), ἀφήνοντας ἀνοιχτό τό περιεχόμενο τῆς ἐπισήμανσης «ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ».

Ὁ Παῦλος γνώριζε γι' αὐτές τίς ἐμφανίσεις τοῦ ἀναστημένου Χριστοῦ, ὅπως ἤδη ἔχει γράψει στήν ἀρχή τοῦ 15^{ου} κεφαλαίου τῆς Α' πρὸς Κορινθίους: «...καὶ ὅτι ἐγγήγερται τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ κατὰ

τὰς γραφάς, καὶ ὅτι ὤφθη Κηφᾶ, εἶτα τοῖς δώδεκα· ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείους μένουσιν ἕως ἄρτι, τινὲς δὲ καὶ ἐκοιμήθησαν· ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβω, εἶτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν· ἔσχατον δὲ πάντων ὥσπερ ἐν τῷ ἐκτρώματι ὤφθη καὶ ἐγώ» (στ. 4-8), προσθέτοντας τήν ἀποκάλυψη πού ἔγινε στὸν ἴδιο, γιὰ τήν ὁποία πρέπει νά ἐπισημάνουμε ὅτι ἔγινε μετὰ τήν Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ, ἐκ τῆς δοξασμένης εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρός καταστάσεώς του. Ἐπομένως ὅταν ὁ Παῦλος γράφει γιὰ ἐνδυση ἀφθαρσίας καὶ ἀθανασίας, ξεύρει γιὰ ποιὰ μεταμόρφωση τοῦ σώματος κατὰ τοὺς ἔσχατους καιροὺς μιλάει.

Πάντως, καί πρὶν τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, ὑπάρχει ἓνα ἐπεισόδιο πού φωτίζει τήν ἐσχατολογικὴ κατάσταση τῶν ἀναστημένων σωμάτων τῶν πιστῶν – καί ἀναφέρομαι στή Μεταμόρφωση τοῦ Σωτήρος. Τό φῶς πού περιλουεῖ τόν Χριστό, τό πρόσωπό του ἀλλὰ καί τὰ ἱμάτιά του, δέν εἶναι τό φῶς τοῦ ἡλίου ἢ τό φῶς τῆς λάμπας μας, εἶναι τό φῶς τῆς παρουσίας τῶν θείων ἐνεργειῶν. Ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ μετέχει τῶν ἐνεργειῶν τῆς θείας φύσης, κοινωνεῖ μέ τή θεία φύση. Οἱ τρεῖς μαθητές (Πέτρος, Ἰάκωβος καί Ἰωάννης) ἀξιῶνονται νά δοῦν τήν πραγματικότητα τῶν ἐσχάτων καιρῶν ἐδῶ καί τώρα, ἂν καί ὄχι ἀκόμα. Μέσω τῆς Μεταμόρφωσης μπορούμε νά κατανοήσουμε τό «πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα» τοῦ ἀποστόλου Παύλου (Α' Κορ 15,51), πού σημαίνει μιὰ νέα κατάσταση τῆς θείας δημιουργίας. Καί μάλιστα σ' αὐτὴ τήν ἀλλαγὴ μετέχει καί ἡ ὑλικὴ κτίσις, δεδομένης τῆς πραγματικότητας ὅτι καί τὰ

ἱμάτια τοῦ Ἰησοῦ μετέχουν τῆς φωτεινότητος.

Εἶναι ὁμως ἐπαρκεῖς οἱ παραπάνω περιπτώσεις γιά νά δώσουν ἀπάντηση στό ἐρώτημα τοῦ Παύλου «πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται;» (Α΄ Κορ 15,35); Καί ναί καί ὄχι. Ναί, ἐάν τίς ἐκλάβουμε ὡς ἐνδείξεις. Ὁχι, ἐάν τίς ἐκλάβουμε, σέ σχέση μέ ἐμᾶς, ὡς πραγματικότητες. Χρειάζεται νά ἔχουμε ὑπ’ ὄψη μας ὅτι «ἐκ μέρους γινώσκουμεν καί ἐκ μέρους προφητεύομεν» (ib. 13,9). Ἐπομένως ἡ κατάσταση τοῦ ἀναστημένου ἀνθρώπου στούς ἔσχατους καιροὺς παραμένει ἕνα ἀπορούμενο. Μόνη βεβαιότητα εἶναι ἡ προσδοκία αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως, μέ ἀναφορά στήν ἐνσώματη ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος φέρει τήν ἀνθρώπινη φύση μας. Γι’ αὐτό καί ὁ Παῦλος, ὅταν ἀναφέρεται σέ ἀνάσταση νεκρῶν, ἀρκεῖται νά θέσει τά ὅρια: ἔνδυση ἀφθαρσίας καί ἔνδυση ἀθανασίας. Ἄλλες λεπτομέρειες θά δημιουργοῦσαν σύγχυση, ἂν ὄχι ἐπικίνδυνες ἀκροβασίες, κάτι πού δυστυχῶς συνέβη κατά καιρούς, ὄχι μόνον στή δυτική θεολογία, ἀλλά καί σέ ὀρθόδοξα περιβάλλοντα.

Μένει νά ἀναφερθοῦμε στίς δύο ἀναστάσεις πού ἀναφέρονται στήν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη, τήν πρώτη ἀνάσταση καί τήν τελική. Σύμφωνα μέ τό κείμενο, ἡ πρώτη ἀνάσταση ἀφορᾷ τοὺς πιστοὺς, «οἵτινες οὐ προσεκύνησαν τὸ θηρίον οὔτε τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καί οὐκ ἔλαβον τὸ χάραγμα ἐπὶ τὸ μέτωπον

αὐτῶν καί ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτῶν· καί ἔζησαν καί ἐβασίλευσαν μετὰ τοῦ Χριστοῦ χίλια ἔτη· καί οἱ λοιποὶ τῶν νεκρῶν οὐκ ἔζησαν ἕως τελεσθῇ τὰ χίλια ἔτη. Αὕτη ἡ ἀνάστασις ἡ πρώτη. Μακάριος καί ἅγιος ὁ ἔχων μέρος ἐν τῇ ἀναστάσει τῇ πρώτῃ· ἐπὶ τούτων ὁ δεύτερος θάνατος οὐκ ἔχει ἐξουσίαν, ἀλλ’ ἔσονται ἱερεῖς Θεοῦ καί τοῦ Χριστοῦ, καί βασιλεύσουσι μετ’ αὐτοῦ χίλια ἔτη» (Ἀποκ 20,5-6). Σύμφωνα μέ τὴ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας, αὐτὴ δὲν σημαίνει ἀνάσταση τῶν νεκρῶν σωμάτων, ἀλλὰ μεταμόρφωση τῆς ὑπαρξῆς ἀπὸ τὴν κατάσταση τῆς ἐν δυνάμει νεκρώσεως σέ ἐν δυνάμει ζωῇ κατὰ Χριστόν, συνθήκη πού ἐνιδρύεται διὰ τοῦ βαπτίσματος καί τῆς ἐντάξεως τοῦ πιστοῦ στό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, δηλαδή στήν Ἐκκλησία, σύμφωνα καί μέ τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ: «... καὶ γὰρ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς, καί οὐ μὴ ἀπόλυνται εἰς τὸν αἰῶνα, καί οὐχ ἀρπάσει τις αὐτὰ ἐκ τῆς χειρὸς μου» (Ἰωάν 10,28), καί «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καί ἡ ζωή. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καὶ ἀποθάνῃ, ζήσεται· καί πᾶς ὁ ζῶν καί πιστεύων εἰς ἐμέ οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα» (ib. 11,25-26). Εἶναι, κατὰ τὸν ὑπομνηματιστὴ τῆς Ἀποκάλυψης Ἀνδρέα Καισαρείας, «ἡ μετὰ τῶν θείων ἐντολῶν τήρησις ἐπηγγελμένη ζωὴ αἰώνιος» (PG 106,752). Ὅσο γιὰ τὰ χίλια ἔτη, ἰσχύει ὁ λόγος τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ὅτι «μία ἡμέρα παρὰ Κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη, καί χίλια ἔτη ὡς ἡμέρα μία» (Β΄ Πέτρ 3,8).

Εὐχή Κολλύβων στήν Παναγία (β)

Παναγιώτη Ἰ. Σκαλτσῆ

Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἑρώτηση: Διαβάζεται ἡ εὐχή τῶν κολλύβων γιά τοὺς ἁγίους «ὁ πάντα τελεσφορήσας τῷ λόγῳ σου Κύριε...» πού εἶναι στό εὐχολόγιο καί γιά κόλλυβα στήν Παναγία μας; π. Φ.Κ.

γ) Γιά τήν κατηγορία τώρα τῶν εὐχῶν πού ἀναφέρονται μόνο στά κόλλυβα μνήμης ἁγίων ἐκτός ἀπό τήν «Ὁ Θεὸς ὁ τὰ πάντα τελεσφορήσας τῷ λόγῳ σου Κύριε...», πού σχολιάσαμε, ἔχουμε μία ἀκόμη πού διασώζεται στόν Κωνσταντινοπολιτικό κώδικα τοῦ 11^{ου} αἰ. πού μνημονεύσαμε. Πρόκειται γιά τήν «Εὐχή ἐπὶ μνήμης ἁγίων γινομένης διαδόσεως κρεῶν, οἴνου, ἄρτου καί κολλύβων»¹. Πρόκειται γιά ὠραία εὐχή εὐλόγησης διαφόρων τροφίμων, μεταξὺ αὐτῶν καί τῶν κολλύβων, «εἰς τιμὴν τῶν ἁγίων καί εἰς πενήτων διανομήν». Αὐτὴ ἡ εὐχή δημοσιεύεται στό Εὐχολόγιο τῆς Ἱ. Μονῆς Σίμωνος Πέτρως μέ τόν τίτλο: «Εὐχή ἐπὶ μνήμῃ ἁγίου ἐν ᾗ δίδεται ἄρτος, οἶνος, κρέα καί κόλλυβα»². Στό ἴδιο Εὐχολόγιο ὑπάρχει καί ἄλλη «Εὐχή ἐπὶ κολλύβων ἁγίων»³, ἀπὸ τὴ χειρόγραφη προφανῶς καί ἔντυπη εὐχολογικὴ παράδοση, ἡ ὁποία ἀναφέρεται στήν εὐλογία τῶν πέντε ἄρτων ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀλλὰ καί τήν εὐλογία τῶν προτεθέντων καρπῶν, χάρη τῆς υἱείας καί σωτηρίας τῶν ψυχῶν καί τῶν σωμάτων αὐτῶν πού προσέφεραν τὰ κόλλυβα. Πολύ σημαντικὴ εἶναι ἐπίσης καί μία ἄλλη «Εὐχή κολλύβων εἰς

τοὺς ἁγίους μάρτυρας» πού ὑπάρχει στό Συναῖτικό Εὐχολόγιο 973, τοῦ 12^{ου} αἰ.⁴. Κεντρικὸ μῆνυμα αὐτῆς τῆς εὐχῆς εἶναι ἡ θυσιαστικὴ ἀγάπη τῶν μαρτύρων πρὸς τόν Χριστό: «ἐντιμος γάρ ἐστὶν ὁ τῆς ἀγάπης θησαυρός, πάντα βραβεύει, πάντα βλαστάνει, πάντα εὐφορεῖ, ὡς γῆ καλὴ, καρποφορεῖ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἐν τριάκοντα καὶ ἐν ἐξήκοντα καὶ ἐν ἑκατὸν καρποφορεῖται ἑκατονταπλασίονα, μισθὸν ἐπουράνιον δώρησαι, Κύριε».

Ἐπίλογος – Συμπεράσματα

α) Ἀπὸ τήν παράθεση καί τόν σχολιασμό τῶν εὐχῶν τῶν κολλύβων πού προσφέρονται γιά τήν ἀνάπαυση τῶν ψυχῶν τῶν κεκοιμημένων, ἀλλὰ καί τήν τιμὴ τῶν ἁγίων ἐγίνε σαφές ὅτι τὰ εὐχολογικά αὐτὰ κείμενα –παραμφερῇ μέ τίς ἀρχαῖες εὐχές προσφορᾶς ἀπαρχῶν– ἀποτελοῦν ἓναν ὕμνο εὐχαριστίας στόν Θεό, τόν δημιουργό καί προνοητὴ τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου. Τό νὰ προσφέρουν οἱ ἄνθρωποι ἀπαρχές στήν Ἐκκλησία αὐτό ἀναφέρεται στόν Χριστό, ὁ ὁποῖος πρῶτος προσφέρθηκε «ὡς ἀπαρχὴ καὶ ἐξάριετον ὀλοκάρπωμα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους»⁵.

β) Ειδικότερα οί εὐχές κολλύβων ἀγίων καὶ μαρτύρων ἔχουν τὴν ἔννοια τῆς τιμῆς στό πρόσωπό των καὶ τῆς εὐχαριστίας στόν Θεό, γιατί χάρισε στή ζωὴ μας τό φωτεινό πρόσωπό των καὶ τόν χριστομίμητο βίο των. Στά δίπτυχα τῆς θείας Λειτουργίας μνημονεύονται «ὡς χαριστήριον τῷ Θεῷ», ὡς εὐχαριστία δηλαδή στόν Θεό πού μᾶς ἔδωσε τούς ἀγίους⁶. Καί κατὰ τὴν εὐχὴ τῶν ὑπὲρ αὐτῶν κολλύβων τιμῶνται, γιατί ἀγίασαν τὴ ζωὴ των καὶ ἀφιερώθηκαν στόν Θεό ὡς πραγματικὴ ἀπαρχὴ καὶ θυσία πνευματικῇ. Τόσο οἱ ἅγιοι, ὅσο καὶ οἱ μάρτυρες ἀναδείχτηκαν πρότυπα πνευματικῆς καρποφορίας καὶ ζωῆς ἀληθινῆς.

γ) Εἰδικὴ εὐχὴ μέ τόν τίτλο «Κόλλυβα τῆς Παναγίας» δέν ὑπάρχει. Δέν τίθεται ὁμως κανένα ἐμπόδιο νά ἀναγνωσθεῖ στίς πολλές τῆς μνήμες ἡ παλαιότερη εὐχὴ «εἰς κουκίαν ἀγίων» μέ τόν τίτλο «Ὁ Θεὸς ὁ τὰ πάντα τελεσφορήσας τῷ λόγῳ σου Κύριε...», τὴν ὁποίαν καὶ σχολιάσαμε.

Τό «πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου», πού ὑπάρχει στό τέλος τῆς εὐχῆς, «ἄτοπον καὶ ὀξύμωρον» κατὰ τόν ἐρωτῶντα, μπορεῖ νά παραλειφθεῖ, ἐφόσον διαβαστεῖ ἡ εὐχὴ γιὰ τὴν Παναγία. Στό παλαιότερο ἄλλωστε κείμενο

τῆς εὐχῆς δέν ὑπάρχει. Ἡ κατακλείδα, ὅπως εἴπαμε, εἶναι διαφορετικῇ. Σέ κάθε περίπτωσι, ὅπως οἱ ἅγιοι, ἔτσι καὶ ἡ Θεοτόκος μνημονεύεται στά δίπτυχα τῆς θείας Λειτουργίας «Ἐξαιρέτως» καὶ «ὡς οὐσῆς ἀγιοσύνης ἐπέκεινα πάσης». Ἡ μνημόνευσή τῆς δηλαδή ἔχει «χαριστήριο» καὶ ὄχι «ἰκέσιον» χαρακτήρα⁷. Κατ' ἀναλογίαν εἶναι δυνατόν νά μνημονευθεῖ τιμητικὰ στήν εὐχὴ τῶν κολλύβων, πολὺ περισσότερο μάλιστα πού ἡ ἴδια ἡ Παναγία ἀποτελεῖ προσφορά ἀπαρχῆς τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τὴν ὁποία καρποφορεῖ ἡ ἴδια ἡ Ζωή, δηλαδή ὁ Χριστός⁸. Ἐκτός τούτων στήν παράδοσή μας μαρτυρεῖται προσφορά καὶ εὐλογία βρασμένου σίτου μέ ἄλλους καρπούς πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου κατὰ τὴν ἐορτὴ τῶν Εἰσοδίων. Τό ἔθιμο αὐτό σχετίζεται μέ τὴν καρποφορίαν τῆς γῆς⁹. Τέλος νά ἀναφέρουμε μία πληροφορία ἀπὸ τό Τυπικὸ τῆς Μεσσηνίας Κάτω Ἰταλίας, τοῦ 12^{ου} αἰ. Πρὸς τό τέλος τοῦ Τυπικοῦ αὐτοῦ ὑπάρχει ὁ ἐξῆς τίτλος: «Σὺν Θεῷ ἀρχὴ τῶν Κολλύβων ὄλου τοῦ ἐνιαυτοῦ». Πρόκειται γιὰ τό μνηολόγιο καὶ τίς μνήμες τῶν ἀγίων ὄλου τοῦ ἔτους πού προβλέπεται ἡ προσφορά κολλύβων. Μεταξὺ τῶν μνημῶν αὐτῶν εἶναι καὶ ὅλες οἱ ἐορτές πρὸς τιμὴν τῆς Παναγίας¹⁰.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Miguel Arranz, ὁ.π., σ. 318. Βλ. καὶ Jacobus Goar, ὁ.π., σ. 516. 2. *Εὐχολόγιον Α'.* Ἀγιασματάριον, σ. 235. 3. *Εὐχολόγιον Α'.* Ἀγιασματάριον, σ. 234. 4. Aleksej Dmitrievskij, ὁ.π., σ. 111-112. 5. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, *Ἱστορία ἐκκλησιαστικὴ καὶ μυστικὴ θεωρία*, PG 98:397A. 6. Ἰ.Μ. Φουντούλης, *Ἑρμηνεῖα ἐπτὰ δυσκόλων σημείων τοῦ κειμένου τῆς θείας Λειτουργίας ἀπὸ τόν Νικόλαο Καβάσιλα* (Ἀνάτυπο), Θεσσαλονίκη 1984, σ. 167. 7. Ἰ.Μ. Φουντούλης, ὁ.π., σ. 167. 8. Δ.Η. Νικολακάκης, ὁ.π., σ. 139. 9. Φ. Κουκουλές, *Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός*, τ. Ε', Ἀθήνα 1949, σ. 257-258. 10. Miguel Arranz (ἐπιμ.), *Le Typicon du Monastère de Saint-Sauveur à Messine* [Orientalia Christiana Analecta 185], Roma 1969, σ. 299-304.

Κυριακή Ζ' Λουκά

πρωτ. Βασιλείου Θερμοῦ
Ἀναπληρωτοῦ Καθηγητοῦ ΑΕΑΑ - Παιδοψυχιάτρου

Ο Ἀπόστολος πού ἀκούσαμε σήμε-
ρα, ἀδελφοί μου, θέτει ἓνα σοβαρό
προβληματισμό γύρω ἀπό τό ζήτημα τῆς
ἐνότητας τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλά ἐξ ἴσου
ἀγγίζει καί τό πρόβλημα τῆς σχέσης Ἐκ-
κλησίας καί κόσμου. Ἡ τοπική Ἐκκλησία
τῆς Ἐφέσου, ὅπως εἶναι φυσικό, ἀποτε-
λεῖτο καί ἀπό πρώην εἰδωλολάτρες καί
ἀπό πρώην Ἰουδαίους. Προσπαθήστε
νά φανταστεῖτε μόνο τίς διαφορές τους!
Ὅταν σήμερα δυσκολευόμαστε ἐμεῖς νά
συνυπάρξουμε στόν ἴδιο ἐκκλησιαστι-
κό χώρο καί νά συνεργαστοῦμε, ἀφοῦ ὁ
καθένας μας ἔρχεται ἀπό διαφορετική
οικογένεια καί μεταφέρει διαφορετικές
παραστάσεις καί αὐτονόητα, φαντα-
σθήτε νά πρέπει νά συνυπάρξουν νεο-
φώτιστοι πού προέρχονται ἀπό τόσο
διαφορετικούς χώρους καί νοοτροπίες!

Νά κοινωνοῦν τά Μυστήρια, νά ψάλ-
λουν μαζί, νά πιστεύουν πιά τά ἴδια
πράγματα, καί νά ἔχουν ἀφήσει πίσω
τους ὅλον τόν προηγούμενο κόσμο τους.
Ἐννοεῖται, βέβαια, πώς εἶχαν συγγενεῖς,
οἱ ὁποῖοι εἶχαν παραμείνει στήν θρησκεία
τους. Ἐνδέχεται νά μὴν ἦταν ὁ σύζυγος
ἢ ἡ σύζυγος βαπτισμένοι, ὁ πατέρας, ἢ
μητέρα, τά ἀδελφία. Πόσο πιά δύσκολη
ἦταν τότε ἡ συνύπαρξη...

Ἐπόμενο ἦταν, λοιπόν, ὅτι δημιουργή-
θηκαν δυσκολίες πού προέρχονταν ἀπό

τὴν ἀδυναμία τῶν ἀνθρώπων καί ἀπό
τὴν ἁμαρτωλότητά τους: διχόνοιες, ὑπε-
ροφίες κάποιων, μειονεξίες ἄλλων. Ἀντι-
λαμβάνομαστε ποιοί εἶχαν περισσότερο
τόν πειρασμό τῆς ὑπεροφίας καί ποιοί
τῆς μειονεξίας ἀπό τίς δύο κατηγορίες
πού ἀναφέραμε. Οἱ ἐξ Ἰουδαίων εὐλογα
εἶχαν τόν πειρασμό νά σκεφθοῦν «Ἐμεῖς
κάτι ξέρουμε παραπάνω. Τόσους αἰῶνες
λατρεύοντας τόν ἀληθινὸ Θεὸ δέν εἴμα-
στε τό ἴδιο μέ ἐκείνους πού μέχρι πρὶν
ἀπὸ λίγο λάτρευαν τὰ εἰδωλα». Καί
ξαφνικά ἔπρεπε νά ἀποδεχθοῦν ὅτι εἶναι
ισότιμη ἐν Χριστῷ ἡ σχέση τους μέ τοὺς
πιστοὺς ἐξ εἰδωλολατρῶν!

Γιατί; Διότι γκρέμισε ὁ Χριστός, λέει,
τόν διαχωριστικὸ τοῖχο. Δέν ὑπάρχουν
πιά φραγμοὶ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους,
σέ ὅσους συμφωνοῦν νά προσλάβουν τόν
Χριστό, νά γίνουν μαθητὲς Του καί μέλη
τοῦ Σώματός Του. Δέν ὑπάρχουν διαφο-
ρές φυλῆς ἢ ἔθνους, δέν μᾶς χωρίζει τό
παρελθόν μας, ὅποιο καί ἂν ἦταν. Κα-
τήργησε ὁ Χριστός κάθε κοσμικὴ ἔχθρα
πού ὑπῆρχε προηγουμένως.

Μέ ἄλλα λόγια, τό μήνυμα εἶναι διπλό.
Ἀκοῦμε τόν ἀπόστολο Παῦλο οὐσιαστι-
κά νά λέει στοὺς ἐξ εἰδωλολατρῶν Χρι-
στιανούς: «Μὴ μειονεκτεῖτε, ἀδελφοί,
μὴν μαραΐνεστε καί ἀποθαρρύνεστε.
Δέν εἰστε ξένοι καί περαστικοί. Εἶστε

συμπολίτες τῶν Ἀγίων»! Ἐκπληκτική φράση! Φαντασθῆτε μία πόλη, στήν ὁποία ἀποκτᾶς νόμιμα δικαιώματα, πολιτογραφεῖσαι. «Εἶστε πολῖτες τῆς ἴδιας πόλης, μαζί μέ τούς ἀγίους, καί οἰκεῖοι του Θεοῦ». Οἰκεῖοι θά πεῖ συγγενεῖς.

Ἐνῶ ταυτόχρονα θυμίζει καί στούς ἄλλους ὅτι καί οἱ πρῶν εἰδωλολάτρες ἀδελφοί τους πού βαφτίστηκαν Χριστιανοί, εἶναι καί αὐτοί θεμελιωμένοι πάνω στό θεμέλιο τῶν προφητῶν! Τούς τά ἔχει ἀνατρέψει ὅλα. «Τῶν προφητῶν; Βλασφημία», θά ἔλεγαν ἐκεῖνοι. «Οἱ προφῆτες εἶναι μόνο γιά μᾶς πού τούς πιστεύαμε. Τί σχέση ἔχουν μέ αὐτούς ὅσοι λάτρευαν τό δωδεκάθεο;».

Ὅχι, καί αὐτοί εἶναι θεμελιωμένοι πάνω στούς προφῆτες, διότι ἐδῶ ἰσχύει ἡ λογική τῆς πνευματικῆς συγγένειας, ὄχι τῆς σαρκικῆς συγγένειας. Τό μήνυμα τοῦ Χριστοῦ φέρνει τόσες ἀνατροπές!

Ποῦ θεμελιώνονται ὅλα αὐτά; «Ἐπειδὴ ὁ Θεός εἶναι πλούσιος στό ἔλεός του, γιά τήν πολλή του ἀγάπη, μέ τήν ὁποία μᾶς ἀγάπησε, καθὼς ἤμασταν νεκροί ἀπό τά παραπτώματα, μᾶς ζωοποίησε μαζί μέ τόν Χριστό». Τό σύν αὐτό, μαζί μέ τόν Χριστό, εἰσάγει ἐδῶ τήν ἔννοια ὅτι εἵμαστε ἀδέλφια τοῦ Χριστοῦ, συνεπῶς Τόν ἀκολουθοῦμε παντοῦ ἀπό ἐδῶ καί πέρα.

Καθόμαστε στά ἐπουράνια ἤδη! Τήν ἀνθρώπινη φύση μας ἀνέβασε στά ἐπουράνια ὁ Χριστός. Δηλαδή, θέωσε τή φύση καί ἀπομένει τώρα τό πρόσωπο τοῦ καθενός μας νά οἰκειοποιηθεῖ αὐτό τό ὅποιο μᾶς δώρισε. Ἀλλά ἡ σωτηρία ἔχει δοθεῖ

ἤδη. Αὐτό εἶναι ἓνα ἐκπληκτικά αἰσιόδοξο μήνυμα γενικότερα τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ ἄφεση δόθηκε, ἡ σωτηρία δόθηκε, καί δέν ἀγωνίζομαι γιά νά φτάσω μιά σωτηρία πού εἶναι μακρινή, ἀλλά ἀγωνίζομαι γιά νά κάνω τόν ἑαυτό μου τέτοιο πού νά μπορεῖ νά προσλάβει τή σωτηρία ἡ ὁποία ἔχει ἤδη δοθεῖ.

Ἀδελφοί μου, αὐτό εἶναι ὅλο τό σκεπτικό τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀνθρώπινη φύση εἶναι στά δεξιά τοῦ Θεοῦ Πατέρα. Ἀλλά ἐμεῖς ζοῦμε καθημερινά σάν νά μὴν εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύση στά δεξιά τοῦ Θεοῦ Πατέρα. Αὐτή εἶναι ἡ τραγωδία μας.

Ἔτσι ἀκούσαμε σήμερα τόν μεγάλο ἀπόστολο νά διακηρύσσει τή νέα κατάσταση τῶν Χριστιανῶν, ἀλλά ταυτόχρονα τόν ἀκούσαμε νά ἐξηγεῖ πού βασίζεται αὐτή καί πῶς ἐπιτυγχάνεται. Ὅλοι εἶναι ἰσότιμοι στήν Ἐκκλησία, καμμία ὑπεροφία καί καμμία μειονεξία δέν χωράει ἐδῶ, γίναμε πολῖτες τοῦ νέου κόσμου τόν ὁποῖο ἐγκαινίασε ὁ Χριστός, γίναμε συγγενεῖς τῶν Ἀγίων. Ποῦ ὀφείλονται ὅλα αὐτά; Καί πῶς μποροῦμε νά ἀποκτήσουμε αὐτή τή νέα νοοτροπία; Ἐπειδὴ ἡ ἀνθρώπινη φύση μας κάθεται πλέον στά δεξιά τοῦ Θεοῦ Πατέρα!

Αὐτή ἡ ἀσύλληπτη δωρεά μᾶς παρέχει τό κίνητρο, αὐτή μᾶς ἐμπνέει. Μᾶς δίνει θάρρος καί ἀγωνιστικότητα, ἂν εἴμαστε καινούργιοι, ταπείνωση καί ἀδελφοσύνη, ἂν εἴμαστε παλιοί. Μᾶς καθιστᾶ, τέλος, νέους ἀποστόλους τοῦ μηνύματος τοῦ Χριστοῦ στόν σύγχρονο κόσμο.

Κυριακή Η' Λουκά

Πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
Έφημ. Ί. Ν. Αγίας Παρασκευής Καλλιπόλεως, Ί. Μ. Πειραιώς

Εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· πορεύου καὶ σὺ ποίει ὁμοίως (Λουκ 10,37)

Ὁ «ἐκπειρασμός» τοῦ Κυρίου ἀπὸ ἓνα νομοδιδάσκαλο γιὰ τὸ πῶς ἀποκτᾶται ἡ αἰώνια ζωή: «Διδάσκαλε, τί ποιήσας ζωὴν κληρονομήσω;» γίνεται ἡ ἀφορμὴ σ' Ἐκείνον γιὰ νὰ πεῖ τὴ γνωστὴ παραβολὴ τοῦ καλοῦ Σαμαρείτη. Ἐνὸς ἀνθρώπου πού τὸ κύριο γνῶρισμά του ἦταν ἡ θυσιαστικὴ ἀγάπη του ἀκόμη καὶ γιὰ τὸν ἄγνωστο καὶ ἴσως καὶ ἐχθρό συνάνθρωπό του. Καὶ Σαμαρείτης γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα εἶναι ὁ Κύριος, ὅπως καὶ Σαμαρείτης γιὰ κάθε συνάνθρωπό του εἶναι καὶ ὁ πιστὸς χριστιανός. Ἡ τελικὴ προτροπὴ τοῦ Κυρίου τὸ ἀποκαλύπτει: «Πήγαινε καὶ κάνε καὶ σὺ τὸ ἴδιο».

1. Ἡ προτροπὴ αὐτὴ τοῦ Κυρίου δὲν ἀφήνει ὑποψία ἔστω ἐφησυχασμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀδράνειας ἢ περιδίνησης μέσα στὰ δικὰ του πάθη. Ὁ ἐφησυχασμός καὶ ἡ ἀδράνεια δὲν σχετίζονται μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, διότι ἀλλοιώνουν τὴ φυσιολογία τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργημένου. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι κίνηση, ἐνέργεια, πορεία πρὸς τὰ ἐμπρός, δημιουργία. Ἄν ὑπάρχουν συνάνθρωποί μας πού ταλαιπωροῦνται δυστυχῶς ἀπὸ ψυχολογικὰ κυρίως προβλήματα, εἶναι γιατί παγιδεύτηκαν στὴ στασιμότητα καὶ τὴν ἀνακύκλωση τῶν παθῶν τους, κυρίως δὲ τῶν λογισμῶν τους – μίᾳ παγίδα

«αὐτισμοῦ» κατὰ κάποιον τρόπο. Ὁ Κύριος λοιπὸν στὸ πρόσωπο τοῦ νομοδιδασκάλου καλεῖ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀποκλειστικά σὲ πορεία πρὸς τὰ ἐμπρός.

2. Ἡ πορεία αὐτὴ δὲν εἶναι ἀνεξέλεγκτη καὶ ἄσκοπη. Δὲν καταξιώνεται ὁ ἄνθρωπος ἀπλῶς μὲ τὸ νὰ πορεύεται, ἀλλὰ νὰ πορεύεται σωστά. Πού σημαίνει: κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ καλοῦ Σαμαρείτη – τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ. «Πορεύου καὶ σὺ ποίει ὁμοίως». «Ὅμοίως» ὄχι μὲ τὸν τρόπο τῶν ἱερωμένων τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, δηλαδή μὲ ἐγωισμό καὶ προσωπικά συμφέροντα, μὲ προτεραιότητα ἀκόμη καὶ μίας θρησκευτικῆς ἀποστολῆς. Ἀλλὰ «ὁμοίως» μὲ τὸν τρόπο τοῦ Σαμαρείτη, μὲ ἀγάπη δηλαδή στὸν συνάνθρωπο πού ἐκβάλλει στὴν αἰώνια ζωὴ – τὸ ὁμολογεῖ καὶ ὁ νομοδιδάσκαλος: «ὁ ποιήσας τὸ ἔλεος μετ' αὐτοῦ». Καὶ πρόκειται γιὰ μονόδρομο: ἔξω ἀπὸ τὴν ἀγάπη ὁ ἄνθρωπος χάνεται καὶ πεθαίνει. Ὅποτε, γιὰ νὰ βρῶ τὸν Θεό: «τὴν αἰώνιον ζωὴν», πρέπει νὰ βρῶ τὸν συνάνθρωπό μου: νὰ ποιῶ «ἔλεος μετ' αὐτοῦ».

3. Ἀπαιτοῦνται τρεῖς διευκρινίσεις.

α) Ὁ ἄλλος, ὁ πλησίον, δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού ἀνήκει σὲ συγκεκριμένη ομάδα, φυλετικὴ ἢ κοινωνικὴ. Πλησίον, κατὰ τὴν παραβολή, εἶναι ὁ κάθε συνάν-

θρωπος, ανεξαρτήτως φυλής, θρησκείας ή κοινωνικής τάξεως, διότι ο ίδιος ο άνθρωπος που αγαπά γίνεται πλησίον του άλλου. Ο Κύριος, βλέπουμε, αντιστρέφει το έρώτημα του νομοδιδασκάλου. Από την παθητική διατύπωσή του: «τίς ἐστὶ μου πλησίον;» τό θέτει μέ ενεργητική διάθεση: «γεγονέναι πλησίον», ἐγώ νά γίνομαι πλησίον του άλλου.

β) Ἡ ἀγάπη ἔχει τό γνώρισμα τῆς θυσίας. Μπροστά στήν ἀνάγκη του άλλου ἀπαιτεῖται προσωπική στάση, ἀπώλεια ἴσως του χρόνου μας, τῆς ἀνέσῃς μας καί τῶν δικῶν μας πραγμάτων, προσφορά χρημάτων, ἔγνοια διαρκῆς – ὅ,τι ἐπέδειξε ὁ Σαμαρεῖτης. Εἶναι ἡ ἀληθινή ἀγάπη, γιά τήν ὁποία μίλησε ὁ Κύριος καί μέ λόγο σαφή, ἐκτός τῶν παραβολῶν: «αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολή ἡ ἐμή, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς. μερίζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τήν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ». Εἶναι ἡ ἀγάπη πού ἔζησε ὁ Ἰδιος καί πού Τόν ἀνέβασε στόν Σταυρό.

γ) Αὐτονοήτως, ἡ ἀγάπη δέν εἶναι θεωρία καί λόγια, ἀλλά πράξη. «Ὁ ποιήσας τὸ ἔλεος μετ' αὐτοῦ» λέει. Καί: «πορεύου καὶ σὺ ποιεῖ ὁμοίως». Ὅσο κανεῖς μένει σέ λόγια, ἀκόμη καί σέ μία πραγματική καλή διάθεση, δέν ἔχει ἀγγίξει τήν ἀγάπη πού δικαιοῦναι. «Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τήν βασιλείαν

τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς».

4. Ἡ ἀγάπη ὅμως πρός τόν συνάνθρωπο πού δικαιοῦναι αὐτόν πού τήν ἀσκεῖ, εἶναι, σύμφωνα μέ τό εὐαγγελικό ἀνάγνωσμα, ἅμεσα συνδεδεμένη καί μέ τήν ἀγάπη πρός τόν Θεό. Ὁ Κύριος χαρακτηριστήρισε ὀρθή τήν ἀπάντηση τοῦ νομοδιδασκάλου, ὅταν ἀνέφερε τήν πεμπτοσύα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ στήν Παλαιά Διαθήκη: «ἀγαπήσεις Κύριον τόν Θεόν σου, ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καί τόν πλησίον σου ὡς σεαυτόν». Δηλαδή ἡ ἀγάπη ἔχει διπλή διάσταση: πρός τόν Θεό καί πρός τόν συνάνθρωπο. Ἐπιλογή τῆς μίας ἀπό τήν ἄλλη σημαίνει διαστροφή καί τῶν δύο. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος σημειώνει σχετικά: «ὅποιος ἰσχυρίζεται ὅτι ἀγαπᾷ τόν Θεό καί μισεῖ τόν συνάνθρωπό του εἶναι ψεύτης». Ἀλλά καί: «ἀγαπᾶμε τόν συνάνθρωπο, ὅταν ἀγαπᾶμε τόν Θεό καί τηροῦμε τίς ἐντολές Του».

Ἡ παραβολή τοῦ καλοῦ Σαμαρεῖτη ἀπαιτεῖ πρός ἀποδοχή τῆς γενναιότητας ψυχῆς καί ἀπόφαση ὑπακοῆς μέχρι θανάτου. Ὁ Κύριος δέν θέλει κάτι ἀπό τή ζωή μας. Θέλει ὁλόκληρη τή ζωή μας. Ἐπειδὴ Ἐκεῖνος μᾶς ἔδωσε (καί μᾶς δίνει) τή δική Του, γι' αὐτό καί ζητᾷ ἀντίστοιχο τρόπο ζωῆς.

Προσφυγικός
συνεισμοσὸς στὸν
Βύρωνα Ἀττικῆς,
1924
(πηγή: vyronas.gr)

Προσφυγικά
καταλύματα
στὴν
Καλαμαριά
Θεσσαλονίκης,
1924
(πηγή: thess.gr)

Ἡ Πενθέκτη Οἰκουμενική Σύνοδος

Δημητρίου Ν. Μόσχου
Ἀναπληρωτοῦ Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

Ἀπό τό 691 ἕως τό 692 συγκλήθη-
κε μιά Οἰκουμενική Σύνοδος στήν
αἴθουσα τοῦ Τρούλλου τοῦ Παλατιοῦ τῆς
Κων/λης πού εἶχε ἀρκετές ἰδιαιτερότητες.
Μολονότι θεωρήθηκε Οἰκουμενική Σύνο-
δος, δέν συγκαταριθμήθηκε μέ τίς ἄλλες.
Δέν συζήτησε οὔτε καταδίκασε κάποια
αἵρεση, παρά μόνο ψήφισε 102 κανόνες.
Σέ ἀντίθεση μέ τήν ἀμέσως προηγούμενη
ΣΤ' Οἰκ. Σύνοδο, ἡ ἐκπροσώπηση τῆς Δυ-
τικῆς Ἐκκλησίας σ' αὐτή παρέμεινε ἕνα
διαμφισβητούμενο ζήτημα καί μόνο ἀρ-
γότερα ἔγινε καί στή Δύση ἀποδεκτή. Ἀπό
τούς κανονολόγους ὀνομάσθηκε (ἀργότε-
ρα) Πενθέκτη, γιατί συμπλήρωσε τό ἔργο
τῆς Ε' καί τῆς ΣΤ' Συνόδου ψηφίζοντας
κανόνες. Πράγματι, πολλά νευραλγικά
σημεῖα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καί τῆς
λατρείας μέχρι σήμερα ὀρίσθηκαν τότε μ'
ἕνα κλασικό τρόπο. Ἡ σύνοδος αὐτή γιά
πρώτη φορά ἐπικυρώνει, α) ἕνα σύνολο
προηγούμενων κανόνων ἀπό Οἰκουμενι-
κές καί τοπικές συνόδους, καί β) περιβάλλει
μέ κανονικό κῶρος ὅλες τίς προηγού-
μενες δογματικές ἀποφάσεις ὡς ἑνιαῖο
καί ἀδιάσπαστο ὅλον. Τέλος, ἡ πρώτη
ὑπογραφή στά πρακτικά τῆς δέν ἀνήκει
σέ ἐπίσκοπο ἤ πατριάρχη ἀλλά στόν ἴδιο
τόν αὐτοκράτορα πού τήν συγκάλεσε, τόν
Ἰουστινιανό Β' (τόν μετέπειτα ἀποκλη-
θέντα Ρινόμητο). Ἔτσι, ἡ Σύνοδος αὐτή
θεωρήθηκε ὅτι ἀφορᾷ κανονολόγους καί
νομικούς, ἐνῶ κάποιοι τήν ἐπέκριναν ὅτι

ἐπέβαλε παντοῦ ὡς κανονικές ρυθμίσεις
τά μέχρι τότε ἐπικρατοῦντα στήν Κων/
πολη, διαμορφώνοντας ἔτσι, κακῶς, μιά
«βυζαντινοποίηση» τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἄν καί ὁ ἐκδότης τῶν ὑπογραφῶν καί
τῶν ἄλλων σχετικῶν κειμένων (πρακτικά
δέν σώζονται) Heinz Ohme, ἔδωσε μιά
πρακτική ἐξήγηση γιά τήν πρώτη θέση τῆς
αὐτοκρατορικῆς ὑπογραφῆς, κομβικά ζη-
τήματα ὅπως ὁ ρόλος τοῦ αὐτοκράτορα
καί ἡ λογική τοῦ ὅλου ἐγχειρήματος δέν
μποροῦν νά ἐξηγηθοῦν, ἂν δέν συνεξε-
ταστοῦν μαζί μέ τόν λεγόμενο Προσφω-
νητικό Λόγο τῶν πατέρων τῆς Συνόδου
πού ἀπευθύνθηκε στόν αὐτοκράτορα γιά
νά ἐπικυρώσει μέ τήν ὑπογραφή του τά
ἀποφασισθέντα. Ἕνας τέτοιος Λόγος δέν
εἶναι πρωτοφανής, ὑπάρχει καί στήν ΣΤ'
Οἰκ. Σύνοδο, ὅμως ἐκεῖ εἶναι πολύ πιό σύ-
ντομος καί τυπικός (καί ἡ αὐτοκρατορι-
κή ὑπογραφή στό τέλος), ἐνῶ ἐδῶ γίνεται
μιά πλήρης ἀναφορά στό σχέδιο τῆς Θείας
Οἰκονομίας πού ἐμφανίζεται νά ἔχει ὀλο-
κληρωθεῖ, καθῶς ὁ «πρῶτος δράκων» ἔχει
ἡττηθεῖ, τό Εὐαγγέλιο ἔχει «ἐν ἀπάντων
ἀκοαῖς» ἐνσπαρεῖ, καί παντοῦ προσφέρε-
ται «λατρεία λογική» καί «ὀλοκάρπωσις»
καί «φυγαδεύονται οἱ δαίμονες». Σ' αὐτό
τό εἰδυλλιακό μεταποκαλυπτικό τοπίο,
ὅπου ἔχει κερδηθεῖ ἡ πρώτη καί κρίσιμη
ἐσχατολογική μάχη μέ τό κακό, ὁ λαός κιν-
δυνεύει ἀπό ραθυμία καί ἀταξία στή λα-
τρεία καί στά ἥθη. Γι' αὐτό ὁ αὐτοκράτο-

ρας μιμούμενος «τὸν ποιμένα τὸν καλὸν» ἔρχεται νὰ ἐπανασταγήσῃ τὸ ποίμνιο συγκαλώντας τὴ σύνοδο πού θά ἀνανεώσει τὰ νομοθετημένα ἀπὸ τίς πρῶτες τέσσερις Συνόδους, τῶν ὁποίων οἱ Πατέρες παραινέουν ἀξεπέραστο ὑπόδειγμα, καί νὰ συμπληρώσει τίς δύο τελευταῖες συνόδους πού δὲν εἶχαν ψηφίσει κανόνες. Ἔτσι, καλεῖ τὸν αὐτοκράτορα νὰ ὑπογράψῃ καί νὰ κυρώσῃ τὸ ἔργο τῆς συνόδου.

Βέβαια, πολὺ ἐνωρίτερα, ἀπὸ τὸ 500, ἐμφανίζονται χρησιμολογικὰ καὶ ἀποκαλυπτικὰ κείμενα πού διδάσκουν ὅτι ἡ βασιλεία τῶν Ρωμαίων θά εἶναι ἡ τελευταία πρὶν τὸ τέλος, ἡ τέταρτη βασιλεία τοῦ ὁράματος τοῦ Δανιήλ. Αὐτὸς πού προσπάθησε νὰ τὸ καλλιεργήσῃ συνειδητὰ ἦταν ὁ αὐτοκράτορας Ἡράκλειος. Μετὰ τὴ νίκη του κατὰ τῶν Περσῶν ἐμφανίσθηκε στὴν Ἱερουσαλὴμ γιὰ νὰ ἐπανυψώσει τὸν Τίμιο Σταυρὸ (629) ὑπενθυμίζοντας ἔτσι τίς προφητεῖες γιὰ τὸν τελευταῖο αὐτοκράτορα (π.χ. Ἀποκάλυψη Ψευδο-Μεθοδίου), ἐνῶ ἐπεχείρησε νὰ βαπτίσει ὑποχρεωτικὰ ὅλους τοὺς Ἰουδαίους (632), προκαλώντας τὴν ἀντίδραση τοῦ ἁγ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ. Καθὼς οἱ πολῖτες τῆς αὐτοκρατορίας ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι διαιρεμένοι λόγῳ τοῦ Χριστολογικοῦ, ἐπεχείρησε νὰ τοὺς ἐνώσῃ μὲ τὴ λεγόμενη μονοθελητικὴ διδασκαλία μὲ ὁλέθρια ἀποτελέσματα, ἐνῶ ταυτόχρονα ἡ ἄνοδος τοῦ Ἰσλάμ διέψευδε τὴν πολιτικὴ ἐσχολογία τοῦ αὐτοκράτορα.

Οἱ ἀπόγονοί του Κων/νος Δ' καὶ Ἰουστινιανός Β' μετὰ τὴν καταπιεστικὴ πολιτικὴ τοῦ Κωνσταντίνου Β' προσπάθησαν νὰ ἐκμεταλλευθῶν τὴν *de facto* ἐνοποίηση τῆς βυζαντινῆς Ἐκκλησίας, καθὼς οἱ περιοχές

μὲ μὴ Χαλκηδόνειους πληθυσμούς εἶχαν ἀποκοπῆ, καί νὰ καλλιεργήσουν προσδοκίες ὑποχώρησης τῶν Ἀράβων. Ἔτσι, στράφηκαν κυρίως στὸν συνοδικὸ θεσμό καὶ τοὺς ἐπισκόπους. Ἡ Πενθέκτη Οἰκ. Σύνοδος ἀπεικονίζει τὴν κατίσχυση τῆς εὐσέβειας καὶ τὴ νίκη κατὰ τοῦ κακοῦ (τὸ Ἰσλάμ ἀναφέρεται μόνον ἐν παρόδῳ ὡς «ἐθνικοὶ ἐπιδρομεῖς») ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ὀπτικὴ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δομῶν, πού βάζουν ἔμμεσα τοὺς ὄρους τοὺς στὸν αὐτοκράτορα. Γι' αὐτὸ καὶ τονίζεται ἡ διδακτικὴ αὐθεντία τῶν ἐπισκόπων καὶ ἡ ἀγαμία τους, ἐπιδιώκεται ἡ ἠθικὴ κάθαρση τοῦ κλήρου, περιορίζεται ἡ ἀνεξέλεγκτη δράση περιοδευόντων ἐρημιτῶν (πού συχνὰ δημιουργοῦσαν πολιτικὴ ταραχὴ μὲ προφητεῖες τους), ἀποκαθαίρονται κανονικὰ κείμενα, καταδικάζονται ὑπολείμματα ἀπὸ ἐθνικὰ ἔθιμα καὶ πολλὰ ἄλλα. Βεβαίως, οἱ ἐπόμενοι αὐτοκράτορες θὰ προσπαθήσουν νὰ χρησιμοποιήσουν τοὺς ἐπισκόπους ὡς μέσο ἐπιβολῆς, πρῶτα ὁ Βαρδάνης-Φιλιππικός (γιὰ νὰ ἐπαναφέρει τὸν Μονοθελητισμὸ) καὶ κυρίως οἱ Εἰκονομάχοι αὐτοκράτορες. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ ἐπανισχυροποιηθεῖ ὁ ρόλος τῶν μοναχῶν στὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ (εἶχαν διωχθεῖ στὴν Εἰκονομαχίαν) κι ἔτσι ν' ἀποδειχθεῖ ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι Σῶμα πού τοὺς χρειάζεται ὅλους, οἰκοδομεῖται καὶ συγκροτεῖται ὅταν ὅλα τὰ μέλη συμβάλλουν ἰσότημα καὶ ἀλληλοσυμπληρώνονται μὲ κεφαλὴ ὅχι τὸν κάθε αὐτοκράτορα, ἀλλὰ τὸν ἐρχόμενο Ἰησοῦ Χριστό, καθὼς ἡ ἱστορία πορεύεται ἀκόμη πρὸς τὰ Ἔσχατα καὶ δὲν ὁλοκληρώνεται μὲ καμμία ἐπίγεια «αὐτοκρατορία», ὁποιασδήποτε ἐθνικότητος ἢ πολιτισμοῦ.

Εἰσαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο
καί τήν Κανονική Οἰκονομία (ΚΒ')
Ἡ ὄντολογική ὑπόσταση τῶν Ἱερῶν Κανόνων
(Προεπισκόπηση μιᾶς κανονικῆς πραγματικότητας
σέ νομικιστική ὁμηρία)

Σεβ. Μητροπολίτου Περιστερίου κ. Γρηγορίου
Καθηγητοῦ Κανονικοῦ Δικαίου Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

«Ἡ τῶν ἀληθῶν κανόνων φυλακή σπουδαίῳ μὲν ἐποφελεῖται παντί, πολὺ δὲ πλέον τοῖς ἀπευθύνειν τὰ τῶν ἄλλων ὑπὸ τῆς Προνοίας ἡξιωμένοις· καὶ τούτων ἔτι μάλιστα τοῖς ἐν αὐτοῖς τούτοις πρωτεύειν λαχοῦσιν. Ὅσῳ γὰρ ὑπερέχουσι, τοσοῦτῳ νομοφυλακεῖν ὀφείλουσι»
(Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Ἐπιστολαί, Λονδῖνο 1864, σ. 163)

«Οὗτοι [οἱ Ἱεροὶ Κανόνες] πολὺ μὲν τὸ ποικίλον καὶ διάφορον ἔχοντες τίμιοι λίθοι, μίαν δὲ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ὑφαίνοντες οἰκονομίαν. [...]. Οὗτοι [δὲ] δεσπόταις νομοθετοῦσι καὶ δούλοις, ἄρχουσι καὶ ἀρχομένοις, γονεῦσι καὶ τέκνοις, ἀνδράσι καὶ γυναῖξί, [...].»
(Ματθαῖος Βλάσταρις, «Προθεωρία», ἐν Σύνταγμα ΡΠ, τ. 6, σ. 1 καὶ 4)

Συνοφίζοντας τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα, ἡ Ἐκκλησία ἀνέδειξε στήν ἱστορική ἀφιετηρία τῆς τούς Ἐκκλησιακούς (ἢ Κανονικούς) Κανόνες τῆς ὡς γεγονός τῆς θεανθρώπινης συνισταμένης¹ καὶ καρπὸ αὐτῆς τῆς ὄντολογικῆς ἐμπειρίας. Οἱ Κανονικοὶ Κανόνες φέρουν ἐντός καὶ ἐμφοροῦνται ἀπὸ

χαρακτηρικὰ ἰδιώματα, στὸν πυρῆνα τῶν ὁποίων θὰ μπορούσαν νὰ ἀνιχνευθοῦν καὶ νὰ ἀναφανοῦν, ἐν εἵδει ἐπιτομῆς, οἱ ἐξῆς ἀντιπροσωπευτικὲς καὶ ἀνακεφαλαιωτικὲς πτυχές, πού σχετίζονται μὲ αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν τὴν ὄντολογικὴ ὑπόσταση τῶν Ἱερῶν Κανόνων τῆς Ἐκκλησίας.

1. Ὁ χαρακτήρας τῶν Ἱερῶν Κανόνων

«Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες εἰσὶν εὖρημα καὶ δῶρον Θεοῦ». (Ὁ ἄγνωστος συντάκτης τοῦ πρώτου «Προλόγου» τοῦ Συντάγματος εἰς 14 τίτλους [β' ἡμισυ-6^{ος} αἰ.])

Πρὶν ἀπὸ ὅλα καὶ μέ πολὺ εὐσύννοπτα λόγια, ὁ χαρακτήρας τῶν Ἱερῶν Κανόνων εἶναι πρωτίστως ποιμαντικός² καὶ ποδηγετικός³, παιδαγωγικός⁴ καὶ βαθύτατα συ-σωτηριολογικός⁵ ὡς ἐσχατολογικός⁶ καὶ ὁδοδεικτικός⁷, ἀκριβῶς γιατί οἱ Ἱεροὶ

Κανόνες μεταστοιχειώνουν προτρεπτικὰ τὴν θεολογία τῆς Ἐκκλησίας σέ τρόπο ζωῆς («τοῦτο ποίει καὶ ζῆσθι»⁸) καὶ σέ κάλεσμα («ἔρχου καὶ ἴδε»⁹) γιὰ πορεία ἐσχατολογικῆς-κοινωνιακῆς προοπτικῆς. Κάθε ἄλλη ἀπόδοσι πρόσθετων

ἢ ἐπὶ πλέον χαρακτηριστικῶν ιδιωμάτων παραμένει ἑτεροκεντρισμένη, ἐπιθεματική καὶ ἐπιχωματική, ἐμπλαστροματική,

καὶ ἀλλοιώνει συνθέμελα τὸ συστατικὸ ὄντολογικὸ περιεχόμενο καὶ τὴν ἴδια τὴν ὑπόσταση τῶν Ἱερῶν Κανόνων.

2. Τὸ περιεχόμενο τῶν Ἱερῶν Κανόνων

«Τὸ ἐπεικὲς αἰεὶ μένει καὶ οὐδέποτε μεταβάλλει»
(Ἀριστοτέλης)

«Τὸ ἐπεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις· ὁ Κύριος ἐγγύς»
(Φίλιπ 4:5).

«Προτιμητέον νὰ κατακριθεῖ κάποιος ἀπὸ τὸν Θεὸ ὡς ἐπεικὴς, παρὰ νὰ ἐπαινεθεῖ ὡς ἀσυμπαθὴς»
(Φράση πού ἀποδίδεται στὸν [ψευδο-]Ἰωάννη τὸν Νηστευτῇ)

Τὸ περιεχόμενο τῶν Ἱερῶν Κανόνων ἦταν ἐξ ἀρχῆς καὶ παραμένει ἀμείωτα ὄντολογικὸ, καὶ συνοψίζεται σὲ δύο βασικὲς καὶ θεμελιώδεις συντεταγμένες: α) τὴν Ἐκκλησίαν καὶ β) τὸν ἄνθρωπο. Αὐτὸ ἐμφαίνεται, μετὰ τὸ πέρας τῆς κανονοθέσεως καὶ τῆς κανονοθεσίας (1^{ος}-9^{ος} αἰ.), σὲ μία ἐπίσημη ἀνακεφαλαιωτική κανονικὴ διατύπωση τοῦ 10^{ου} αἰ., ἡ ὁποία συνοψίζει, κατὰ κάποιον τρόπο, θεμελιακά, σύνολη τὴν Κανονικὴ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Α' χιλιετίας· «Οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι Κανόνες τῶν μακαρίων Πατέρων ἡμῶν, οἱ [1] καὶ τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν ὑπερείδουσι [2] καὶ ὅλην τὴν χριστιανικὴν πολιτείαν κοσμοῦντες πρὸς θεῖαν ὁδηγοῦσιν εὐλάβειαν»¹⁰. Σχετικὰ μὲ τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ Ἐκκλησιολογία τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ Ἱεροὶ

Κανόνες τῆς· μόνον μέσα στὴν Ἐκκλησίαν οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ἔχουν λόγο ὑπαρξῆς, γιὰ νὰ ἔχουν λόγο ὑπαρξῆς καὶ στὴν Ἰστορία, καὶ ὅχι τὸ [νομικὰ αὐτονομημένο] ἀντίστροφο. Σχετικὰ δὲ μὲ τὸν ἄνθρωπο, αὐτός, ἡ κορωνίδα τῆς Δημιουργίας, ὁ «υἱὸς τῆς ἀγάπης [=κοινωνίας]» καὶ ὁ «ἀγαπημένος τοῦ Θεοῦ»¹¹, ἀποτελεῖ τὸν μοναδικὸ λόγο ὑπαρξῆς τῶν Ἱερῶν Κανόνων μέσα στὴν Ἐκκλησίαν· γεννήθηκαν γιὰ νὰ τὸν διακονήσουν καὶ νὰ τοῦ διανοιῶν ὄντολογικὸ δρόμο σὲ μία μοναδικὴ ἀποστολὴ πού συμπεριλαμβάνει «πᾶσαν περινοήσας σωτηρίας διάσκεψιν καὶ Θεὸν ἐκζητήσας»¹², καθὼς «<τοῦτο ἐστὶν ὄντως τὸ εὑρεῖν τὸν Θεόν>¹³, <τὸ αἰετίζειν αὐτόν>¹⁴», μία ἀποστολὴ πού ξεφεύγει τελικὰ ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Ἰστορίας: τὸ «Θεὸν ἐπιτυχεῖν»!...

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Πβ. το «ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν» (Πρξ 15,28, καὶ κανόνες 7/Γρηγ. Νεοκ., 7/Γ' καὶ 12/Α-Β [συνοδικὴ θεανθρωποσυνεργία]). 2. Βλ. καν. 32 καὶ 102/Πενθέκτης. Πβ. Α' Πέτρο 5:2-4. 3. Πβ. Α' Πέτρο 2:21. 4. Πβ. ἀκριβῶς τὸ ἀντίστοιχο Γαλ 3:24. 5. Προσφωνητικὸς λόγος πρὸς Ἰουστινιανὸν τῶν Συνοδικῶν Πατέρων τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου-691. Πβ. ἐνδεικτικὰ καν. 2/Ἀθανασίου, 69/Καρθαγένης, 19, 40, 73, 82/Πενθέκτης καὶ 2/Ζ'. 6. Πβ. Ἐβρ 13:14. 7. Βλ. Τόμος τῆς Ἐνώσεως-10^{ος} αἰ. [920], ἐν *Mansi*, τ. 18Α, στ. 344, καὶ *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 5, σ. 10. 8. Ακ 10:28. Πβ. Μθ 7:24, Ακ 6:47. 9. Ἰω 1:47. Πβ. τὸ αὐτό, σὲ καθολικὸ κάλεσμα· «ἔρχεσθε καὶ ἴδετε» (Ἰω 1:40), καὶ Ἰω 4:29. 10. Τόμος τῆς Ἐνώσεως-10^{ος} αἰ. [920], ἐν *Mansi*, τ. 18Α, στ. 344, καὶ *Σύνταγμα ΡΠ*, τ. 5, σ. 10. 11. Βλ. Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Συναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος Α', § 5. 12. Προσφωνητικὸς λόγος πρὸς Ἰουστινιανὸν τῶν Συνοδικῶν Πατέρων τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου-691· ἡ ὑπογράμμιση δική μας. 13. Ἀγ. Γρηγόριος Νύσσης, *Εἰς τὸν βίον Μωυσέως*, Λόγος Β'-Θεωρία, PG 44:404D, καὶ BEΠ, τ. 65Α, σ. 160. 14. Ἀγ. Γρηγόριος Νύσσης, *Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστικόν*, Ὁμιλία Ζ', PG 44:720C, καὶ BEΠ, τ. 65Α, σ. 247.

Ίχνηλατώντας τήν συνοδικότητα

Αρχιμ. Αμφιλοχίου Μήλτου
Δρος Θεολογίας

Ο μακαριστός Αρχιεπίσκοπος Αυστραλίας Στυλιανός έγραφε τό 2008 ότι, εάν ό 20^{ος} αιώνας ονομάστηκε ό αιώνας τής εκκλησιολογίας, καθώς ήταν ό αιώνας κατά τόν όποιο τέθηκε θεολογικά τό ζήτημα τής Έκκλησίας και ξεκίνησε ή οικουμενική κίνηση τής αλληλοπροσέγγισης τών «διηρημένων χριστιανών», ό 21^{ος} θά μπορούσε νά είναι ό αιώνας τής συνόδου και τής συνοδικότητας¹. Η ευχή αυτή φαίνεται νά είναι προφητική, αφού όντως μέ διάφορες ευκαιρίες και για ποικίλους λόγους, μιλούμε σήμερα συχνά για συνοδικότητα. Τί έννοούμε, όμως, μέ τόν όρο αυτό;

Πρόκειται για ένα νεολογισμό, τόν όποιο άν και χρησιμοποιούμε όλο και περισσότερο, δέν τόν βρίσκουμε συνήθως στά θεολογικά μας έγχειρίδια. Ό όρος συνοδικότητα, πού προκύπτει άσφαλώς από τή λέξη σύνοδος, μάς παραπέμπει άρχικά στην ιεραρχική δομή τής Έκκλησίας και συγκεκριμένα στόν θεσμό και τό ιστορικό φαινόμενο τών διαφόρων Συνόδων, συνελεύσεων δηλαδή επισκόπων. Πέρα, όμως, από αυτή τή σημασία τής συνοδικότητας (και καλύτερα πριν και πάνω από αυτήν), μπορούμε νά πούμε ότι ό όρος εκφράζει άριστα τήν ίδια τήν πραγματικότητα τής Έκκλησίας. Συχνά χρησιμοποιείται μία φράση του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου πού ταυτίζει

τίς λέξεις Σύνοδος και Έκκλησία: «Έκκλησία γάρ συστήματος και συνόδου έστιν όνομα»². Πράγματι, και σέ άλλους Πατέρες τής Έκκλησίας ή λέξη σύνοδος αναφέρεται στην Έκκλησία ή τήν θεία Ευχαριστία³.

Θά μπορούσαμε, λοιπόν, έξαρχής νά όρίσουμε τήν συνοδικότητα συγχρόνως ως μία οργανωτική άρχή τής Έκκλησίας και ως μία έσωτερική ιδιότητα τής ίδιας τής φύσης τής Έκκλησίας πού είναι συνοδική. Όπως έγραφε ό π. Αλέξανδρος Σμέμαν: «Πρίν κατανοήσουμε τή θέση και τή λειτουργία τής συνόδου μέσα στην Έκκλησία πρέπει νά δούμε τήν ίδια τήν Έκκλησία ως μία σύνοδο. Γιατί είναι όντως μία σύνοδος μέ τό βαθύτερο νόημα αυτής τής λέξης, έπειδή είναι κατεξοχήν ή άποκάλυψη τής Αγίας Τριάδος, του Θεού και τής θείας ζωής πού άποτελει ουσιαστικά μία τέλεια σύνοδο»⁴. Η σύνδεση αυτή προϋποθέτει τήν πατερική θέση ότι ή Έκκλησία είναι εικόνα τής Αγίας Τριάδος⁵, φανερώνει δηλαδή τήν ένότητα ως αλληλοπεριχώρηση και κοινωνία προσώπων, κατά τό πρότυπο τών Τριών Προσώπων τής Αγίας Τριάδος: «ίνα ώσιν έν καθώς ήμεϊς» (Ιωάν 17,11).

Μέ τόν όρο συνοδικότητα, λοιπόν, εκφράζουμε τήν κοινοτική και κοινωνιακή (άπό τόν βιβλικό όρο κοινωνία) φύση τής Έκκλησίας, ως συνάθροισης

τῶν ἀνθρώπων, μέ κατεξοχὴν βέβαια πράξη τοῦ «συνέρχεσθαι ἐπὶ τὸ αὐτὸ» τὴν Εὐχαριστία. Ὅπως γράφει τὸ Κείμενο τῆς Ραβέννας, ὁ ὅρος *συνοδικότητα* δηλώνει, πέρα ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη εὐθύνη μίας συνέλευσης ἐπισκόπων, ὅτι, «δυναμίζει τοῦ Βαπτίσματός του, κάθε μέλος τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἔχει τὴν θέση του καὶ τὴν δική του εὐθύνη στὴν εὐχαριστιακὴ κοινωνία» (§ 5). Παράλληλα μέ τὴ σημασία τῆς σύναξης καὶ ἐνότητας, ἡ *συνοδικότητα* ἐκφράζει τὴν δυναμικὴ ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας ὡς κοινῆς συλλογικῆς πορείας (*συν-οδεύω*), μέ προορισμό τὰ ἔσχατα. Μέ αὐτὴν τὴν ἔννοια σέ ἓνα τόσο ἀρχαῖο κείμενο ὅσο ἡ ἐπιστολὴ πρὸς Ἐφεσίους τοῦ Ἀγίου Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου, οἱ χριστιανοὶ ὀνομάζονται *συνοδοι*, δηλαδή *συνοδοιπόροι*: «Ἐστὲ *συνοδοι* πάντες, *θεοφόροι* καὶ *ναοφόροι*, *χριστοφόροι*, *ἁγιοφόροι*, κατὰ πάντα *κεκοσμημένοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς Ἰησοῦ Χριστοῦ*»⁶.

Αὐτὴ τὴ διπλὴ ἔννοια τῆς *συνοδικότητας* θὰ ἀποπειραθοῦμε νὰ προσεγγίσουμε στὴ σειρά αὐτῶν τῶν ἄρθρων. Πρόκειται γιὰ ἰχνηλασία, διότι ἡ *συνοδικότητα*, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἦταν ἓνα φυσικὸ καὶ αὐτονόητο χαρακτηριστικὸ ἢ ποιότητα τῆς Ἐκκλησίας, μένει ἀπαρρήρητη στὴν ἱστορία καὶ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Γιατί, ὅμως, ἡ ἰχνηλασία αὐτὴ θὰ εἶναι

«ἐν διαλόγῳ»; Ἀρχικὰ διότι τὸ θεολογεῖν σημαίνει πάντοτε διαλέγεσθαι, γεγονός πού τὸ βλέπουμε τόσο στὴν Ἀγία Γραφή, ὅσο καὶ στὴν πατερικὴ γραμματεία, ὅπου ὅ,τι λέγεται δέν εἶναι εὐκόλος μονόλογος ἀλλὰ ἐφαρμογὴ τῆς προτροπῆς: «ἔτοιμοι δὲ αἰεὶ πρὸς ἀπολογία πάντῃ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος μετὰ πραύτητος καὶ φόβου» (Α' Πέτρου, 3, 15). Ὁ διάλογος ἐν προκειμένῳ θὰ εἶναι κυρίως μέ τὴν ρωμαιοκαθολικὴ πρακτικὴ καὶ θεολογία, καθὼς ἡ *συνοδικότητα* δέν εἶναι μόνο τὸ θέμα τοῦ ἐπίσημου διαλόγου, ἀλλὰ ἓνα ζήτημα πού βρίσκεται στὴν ἐπικαιρότητα, χάρις κυρίως σέ πρωτοβουλίες τοῦ τωρινοῦ ἐπισκόπου Ρώμης, Πάπα Φραγκίσκου. Ὁ τελευταῖος (δίχως μᾶλλον νὰ γνωρίζει τὴν τοποθέτηση τοῦ Αὐστραλίας Στυλιανοῦ μέ τὴν ὁποία ξεκινήσαμε) ἔκανε μία παρόμοια βαρυσήμαντη δήλωση: «Ὁ δρόμος τῆς *συνοδικότητας* εἶναι ἀκριβῶς ὁ δρόμος τὸν ὁποῖο περιμένει ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία κατὰ τὴν τρίτη χιλιετία»⁷. Ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια, ἡ *συνοδικότητα* ἀποτελεῖ ἓνα δυτικὸ αἶτημα γιὰ τὸ ὁποῖο ἡ Δύση στρέφεται στὴν Ἀνατολή. Ἡ ἀπάντηση σέ ἓνα αἶτημα εἶναι πάντα μία καλὴ εὐκαιρία συνειδητοποίησης αὐτοῦ πού πιστεύουμε ἢ πρεσβεύουμε καὶ προβληματισμοῦ γιὰ τὸ κατὰ πόσον τὸ ζοῦμε.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας Στυλιανός, "Synod and "Synodality"", *Phronema* 23 (2008) 1. 2. *Εἰς τὸν ΠΜΘ' (149) Ψαλμόν*, PG 55:493. 3. Γιά σχετικὰ παραθέματα βλ. G.W.H. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford: Oxford University Press 1961, σ. 1334-1335. 4. π. Ἀλέξανδρος Σμέμαν, «Πρὸς μία θεολογία τῶν συνόδων», *στό Ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας στό σύγχρονο κόσμον*, Ἀθήνα: Ἀκρίτας, 1996, σ. 200. Ἀγ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Μυσταγωγία*, PG 91:663D. 6. Ἀγ. Ἰγνατίου, *Πρὸς Ἐφεσίους*, 9,2, ἔκδ. Sources chrétiennes 10bis, σ. 66. 7. Πάπα Φραγκίσκου, Ὁμιλία μέ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐπετείου τῶν 50 χρόνων τοῦ θεσμοῦ τῆς συνόδου τῶν ἐπισκόπων, Ρώμη, 17 Ὀκτωβρίου 2015, *Documentation Catholique* 2521 (2016) 76.

Ἡ 4^η Ἐκλογή τοῦ Βιργιλίου καί ὁ αἰώνιος ΛόγοςΣταύρου Γουλούλη
Δρος Βυζαντινῆς Τέχνης

Ἡ 4^η Ἐκλογή τοῦ Βιργιλίου, ἡ πιό γνωστή ἀπό τήν ποιητική συλλογή *Βουκολικά*, γράφηκε τό 39/38 π.Χ., ὅταν ἦταν ὑπατος Ρώμης ὁ Πωλλίων, ιστορικός, λογοτέχνης, πολιτικός. Πῶς συνδέεται αὐτή ἡ χρονική στιγμή μέ τό ὄραμα ἑνός νέου κόσμου πού περιγράφεται μέ ποιητικούς ὅρους; Ὅ,τι ἀντιμετώπιζε τότε ἡ Ρώμη μετά τή δολοφονία τοῦ Ἰουλίου Καίσαρα στίς Εἰδοῦς Μαρτίου τοῦ 44 π.Χ.! Μία τεράστια πρόκληση. Ἡ κοινωνία της, δέν ἦταν πιά πόλη-κράτος, κυβερνοῦσε στή Μεσόγειο, ἀλλά ἦταν κουρασμένη ἀπό τούς ἐπὶ ὁλόκληρες δεκαετίες ἐμφυλίους πολέμους. Κατέληξε σέ ἀδιέξοδο. Ὁ παραδοσιακός δυῖσμός, πού χαρακτήριζε τή γραφειοκρατική δομή τῆς Ρώμης (δύο ὑπατοί, δύο δήμαρχοι, δύο στρατηγοί, κ.ο.κ), γιά νά ὑπάρχει ἔλεγχος καί ἐμπόδιο στή ροπή πρὸς τυραννίδα, κακόβουλη ἀρχή, τοῦ ἑνός ἀνδρός, ἔμοιαζε ἀδιέξοδος. Εἶχε ἀνάγκη ἓνα ἐνιαῖο ὄραμα γιά τήν Οἰκουμένη.

Στό αἶτημα γιά μελλοντική ἐνότητα τοῦ οἰκουμενικοῦ ὕλικου καί πνευματικοῦ κόσμου τῆς Ρώμης ὁ Βιργίλιος βλέπει ἀναβίωση τοῦ παρελθόντος: μέ τήν ἀνακύκληση τῶν αἰώνων (*saeclorum nascitur ordo*), ἐπιστρέφει ἡ Παρθένος (*iam redit et Virgo*), ἀναβιώνει ἡ Χρυσή ἐποχή τοῦ Κρόνου (*redeunt Saturnia regna*). Νέα γενιά κατεβαίνει ἀπό τόν οὐρανό (*Nova*

progenies coelo demittitur). Ἡ Παρθένος (*Virgo*) τίκει τόν *Puer*, τόν Παῖδα. Μία νέα πορεία τῆς ἀνθρωπότητας προβάλλει, νέα Ἀργοναυτική ἐκστρατεία, ὅλη ἡ Γῆ θά ἀνθίξει. Εἶχαν λήξει τά πάθη τῶν ἐμφυλίων, κατακλυσμός τῆς ἀμαρτίας.

Ἡ περιγραφή θυμίζει τήν προφητεία τοῦ Ἡσαΐα (7.14): «Ἴδου ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καί τέξεται υἱόν...». Οἱ Χριστιανοί συγγραφεῖς πού γνώριζαν Βιργίλιο θεώρησαν ὅτι εἶναι μία σύλληψη-δῶρο ἀπό τή θύραθεν σκέψη, πού ἐπιβεβαιώνει τήν προφητεία γιά τόν ἐρχομό τοῦ Θεανθρώπου, ὁ ὁποῖος θά φέρει τάξη στήν Οἰκουμένη.¹

Ἡ προσμονή γιά τήν ἔλευση τοῦ Λόγου ὑπάρχει στήν 4^η Ἐκλογή. Ὅλα τά συμπαράσχει ὁ νεογέννητος θεϊκός *Puer*, ὁ γιός τῆς Παρθένου, πού βλέπει τό φῶς μέ τή βουλή τοῦ κυβερνήτη Δία. Ἐκφράζει τόν αἰώνιος καινὸ Λόγο. Ὡς θεός (μέ ἐνοθεϊστική σύλληψη) εἶναι ἔκφανση ἑνός σύμπαντος σέ πλήρη ἀρμονία καί ἰσορροπία. Ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία, ἂν συντονιζόταν μέ τόν Παγκόσμιον Λόγο, μπορούσε νά μεγαλουργήσει, νά ζήσει εὐτυχία. Ὅλο αὐτό τό ἄυλο πανανθρώπινο κεφάλαιο ἔχει μόνον ἓναν ρυθμιστή, τόν ἐντολοδόχο Λόγο τῆς Ρώμης, ὅπως τόν ἐκπροσωπεῖ ὁ ἐπώνυμος ἄρχων (ὑπατος) ἐκείνης τῆς χρονιᾶς. Ἡ Ρώμη δοκίμασε, ἀναγνωρίζοντας τόν Καίσαρα

ὡς *divus* (θεϊκός, ὄχι θεός, *deus*) ἐν ζωῇ (46 π.Χ.), κατὰ μίμηση τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὴν ἐπιβολὴ νέου τύπου ἐνότητας ὑπὸ τῆ βουλῇ θεϊκοῦ ἡγεμόνα, δηλαδὴ μέ θεϊκὴ ἐγγύηση, ὅπως γινόταν στὴν Ἀνατολή. Ἦταν σάν νά ἐπέστρεφαν στὴν ἐποχὴ τῶν βασιλέων, διατηρώντας τυπικὰ τὴ δημοκρατία (509 π.Χ.). Ἡ Ρώμη ὅμως χρειαζόταν κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸ προηγηθέν πείραμα “Ἰούλιος Καίσαρ”, ἓνα λόγο τῶν πραγμάτων καὶ μετὰ νά διαμορφώσει τὸν ἡγέτη της. Ὁ ποιητὴς ἐπιστρατεύει μίαν εἰκόνα ἀπὸ τὰ μυστήρια τῆς Κόρης καὶ τοῦ Παιδὸς Αἰῶνος στὴν Ἀλεξάνδρεια, πού θεωρεῖται τὸ πρότυπο τῆς συμβολικῆς γέννησης τοῦ *Puer* ἀπὸ τὴ *Virgo*. Ὁ Ἡράκλειτος (ἀπ. 52) τὸ εἶχε ἐκφράσει: «Αἰὼν παῖς ἔστι πεσσεύων. Παιδὸς ἡ βασιλίη». Στὸ αἶτημα αὐτό, ὁ Βιργίλιος δὲν διακρίνει πέρα ἀπὸ τὸν Πωλλίωνα, μεταφέρει τὸ αἶτημα τῶν καιρῶν, ἀλλὰ προσπερνᾷ τὴν πολιτικὴ.² Δημιουργεῖ ἓνα ρωμαϊκὸ ἐθνικὸ Μυστήριον, *Arcanum*, μέ ἓναν ἐκπρόσωπο τῆς νέας τάξεως τῶν αἰώνων (*ordo seclorum*), ἐκπρόσωπο τοῦ Λόγου μέ τὴ διάσταση πού ἐνδιαφέρει τὴν κοσμοκράτειρα Ρώμη. Ὁ δρόμος τοῦ ἀσφαλῶς εἶναι παράλληλος μέ ὅ,τι θὰ ὑλοποιούσε ὁ τότε πολιτικὰ ἀντίθετός του Ὁκταβιανός, θετός γιός τοῦ Καίσαρα, θεωρώντας ἑαυτὸν νέον Ρωμύλον (ἡμίθεο, ἰδρυτὴ τῆς Ρώμης), «Σεβαστός», *Augustus* (27 π.Χ.). Ἐξαίρει τὴν κυριαρχία τοῦ ρωμαϊκοῦ

λόγου στὴν Οἰκουμένη καὶ τὰ ἐπιτεύγματα πού παρέχει στὴ γνωσιολογία καὶ αἰσθητική.

Οὐσιαστικὰ ὁ Βιργίλιος δημιουργεῖ μίαν μικρὴ «Πολιτεία» τοῦ Πλάτωνα. Στὸ τέλος τοῦ διαλόγου γιὰ τὴν ἰδανικὴ Πόλιν, στὸ 10^ο βιβλίο, οἱ ψυχὲς κατεβαίνουν στὴ γῆ γιὰ νά πάρουν νέα ζωὴ, νά ὑλοποιήσουν τὴ νέα Πολιτεία. Ὁ πολυμήχανος Ὀδυσσεύς τελευταῖος ἀποκτᾷ τὴ ζωὴ ἐνός ἀπλοῦ φτωχοῦ ἀνθρώπου. Στὴν 4^η Ἐκλογὴ ὁ ποιητὴς βλέπει τὴ *Nova progenies* νά καταλαμβάνει τὸν κόσμον τοῦ *Puer*, τῶν νέων καιρῶν, στὸ ὄραμα τῆς ἀνανεωμένης πνευματικῆς-καλλιτεχνικῆς ζωῆς. Ἡ Ρώμη ὀφείλει νά ἐπεκταθεῖ ὄχι μόνον μέ τὰ ὄπλα, ἀλλὰ μέ τὸν Λόγον, δικό της, συντονισμένον ὅμως μέ τὸν λόγον τοῦ Σύμπαντος. Μία νέα ἐποχὴ ἄρχιζε, ἀφοῦ θὰ ἦταν σάν οἱ παλαιοὶ σοφοὶ νά εἶχαν ἀναγεννηθεῖ. Τὸ ἴδιο προβάλλει ἀργότερα στὴν *Αἰνείαδα* (6^ο βιβλίο), ὅταν πλέον θὰ συνταχθεῖ μέ τὸν Αὔγουστο, ὀρίζοντας τὸν Αἰεῖαν νά κρατεῖ τὸν Χρυσὸ Κλῶνον πού τοῦ δίνει ἡ Σίβυλλα κατεβαίνοντας στὸν Ἄδην, ὅπου βλέπει, μέ βάση τὴν ὀρφικὴ ἀντίληψη, τίς προϋπάρχουσες ψυχὲς τῶν μελλοντικῶν ἡγετῶν της, τὸν Αὔγουστο.

Ἡ Χριστιανικὴ σκέψη θὰ θεωρήσει τὸ ἀφαιρετικὸ ἀπόλυτον τοῦ ὁράματος τοῦ Βιργίλιου ὡς προφητεία, ἀπὸ τὸν παγανιστικὸν κόσμον, ἐλεύσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Stephen Benko, "Virgil's Fourth Eclogue in Christian Interpretation", *ANRW* 31/1 (1980) 646-705. 2. Ἀνάλυση τῆς 4^{ης} ἐκλογῆς βλ. Θεόδωρος Παπαγγελῆς, *Ἀπὸ τὴν βουκολικὴ εὐτοπία στὴν πολιτικὴ οὐτοπία*, Ἀθήνα: ΜΙΕΤ 1996, 257 κ.έ., ὅπου βιβλιογραφία.

Ὁ Χριστιανισμός στὰ Βρετανικά νησιά XIII Ἡ φιλολογικὴ σχολή τοῦ Canterbury

Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου
Δρος Θεολογίας - Ἱερ. Προϊστ. Ἱ.Ν. Ἀγίων Ἀναργύρων Ψυρρή

Ἡ ἐκπαίδευση πρίν τὴν ἄφιξη τοῦ Θεοδώρου ἦταν ἰδιωτικὴ ὑπόθεση, κυρίως ἔργο τῶν μονῶν. Ὁ ἅγιος Αὐγουστίνος ἱδρυσε δύο σχολές στό Canterbury, στὸν καθεδρικό ναό καὶ στὴν μονὴ τῶν ἁγ. Πέτρου καὶ Παύλου, ἀλλὰ τὰ πολιτικά προβλήματα ποὺ ἐπακολούθησαν ἐμπόδισαν τὴν ἀνθιστὴ τους.

Σύμφωνα μὲ τὸν Βέδα, πρωταρχικό μέλημα τοῦ Θεοδώρου ἀποτέλεσε ἡ ὀργάνωση σχολῆς στό Canterbury, «καὶ ἐπειδὴ καὶ οἱ δύο τους, ὅπως εἶπα, ἦταν ἄρτια κατηρτισμένοι στὴν ἱερὴ καὶ θύραθεν λογοτεχνία, συγκεντρώθηκαν γύρω τους πλῆθος μαθητῶν, ἡ διάνοια τῶν ὁποίων ἀρδευόταν καθημερινὰ μὲ ποταμούς ὑγιоῦς μαθήσεως, ἔτσι ὥστε νὰ δίνουν στό ἀκροατήριό τους μαζί μὲ τὰ βιβλία τῶν Ἀγίων Γραφῶν καὶ μαθήματα ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως, ἀστρονομίας καὶ ἀριθμητικῆς. Ἀπόδειξη τοῦτου εἶναι ὅτι ζοῦν μέχρι τῶν ἡμερῶν μερικοὶ ἀπὸ ἐκείνους τοὺς λογίους, οἱ ὁποῖοι εἶναι τόσο ἐξοικειωμένοι μὲ τὴν ἑλληνικὴ καὶ τὴν λατινικὴ γλῶσσα ὅσο καὶ στὴν δική τους, στὴν ὁποία γεννήθηκαν. Δέν ὑπῆρξαν ποτέ πῖο εὐτυχημένοι χρόνοι ἀπὸ τότε ποὺ ἤρθαν οἱ Ἀγγλοὶ στὴν Βρετανία»¹, μὲ σκοπὸ τὴν παραγωγή καταλλήλων στελεχῶν γιὰ τὴν

ἐπ'ἀνδρωσὴ τῶν μονῶν καὶ τῶν ἐνοριῶν τῆς νέας ἐπαρχίας². Ὁ πρῶτος πυρήνας τῶν διδασκάλων ἀπαρτίσθηκε ἀπὸ τὸν Θεόδωρο, τὸν Ἀδριανό καὶ τοὺς μαθητὲς ποὺ ἀκολούθησαν, καθὼς ἐπίσης καὶ ὡς ἐκπαιδευτικὸ ὕλικό χρησιμοποιήσαν τὰ βιβλία ποὺ ἔφεραν μαζί τους³.

Φυσικά, ἡ βασικὴ γλῶσσα τῶν σπουδῶν ἦταν ἡ λατινικὴ, μὲ παράλληλη πλούσια διάνθιση ἑλληνικῆς ὀρολογίας ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς.

Στὸν περιορισμένο ὀρίζοντα τῆς μεταρωμαϊκῆς Βρετανίας ὁ Θεόδωρος μὲ τὴν σχολὴν διεύρυναν τὰ ὅρια εἰσάγοντας ὅλα ἐκεῖνα τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα συνθέτουν τὴν ἔννοια τῆς πόλεως, ὅπως γράμματα, ἐπιστῆμες καὶ τέχνες.

Ἀπὸ ὅσα ἔργα διασώθηκαν, ἢ ἀποδίδονται ἢ συνδέονται μὲ τὸν Θεόδωρο καὶ τὸ περιβάλλον του, ξεχωρίζουν:

1. *Penitential*, τὸ ὁποῖο εἶναι ἓνα εὐσύννοπτο ἐγχειρίδιο κανονικοῦ δικαίου⁴.

2. Ἡ λατινικὴ μετάφραση τοῦ *Βίου* τοῦ συμπατριώτου του ἁγ. Ἀναστασίου τοῦ Πέρσου *Passio sancti Anastasii*⁵.

3. Τὰ ἀρχαιότερα σωζόμενα τμήματα λατινικῆς ποιήσεως στὴν Ἀγγλία διὰ χειρὸς Θεοδώρου, *Octosyllabic Poems*⁶.

4. *Canterbury Commentaries*, ἐρμηνευτικὰ ὑπομνήματα καὶ παρασελίδεις σημει-

ώσεις σέ Βιβλικά κείμενα τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, ὅπου γίνεται χρήση τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῆς πατερικῆς ἐρμηνευτικῆς γραμματείας, κάτι τὸ ὁποῖο, μεταξύ τῶν ἄλλων, συνιστᾷ μία εἰσέτι ἀπόδειξη τῶν βιβλίων, πλήρης βιβλιοθήκη, πού ἔφεραν μαζί τους ὁ Θεόδωρος καὶ ὁ Ἀδριανός⁷.

5. Ἀλλά, τὸ πλέον γνωστὸ ἔργο τοῦ Θεοδώρου εἶναι τὸ γνωστὸ ὡς *Laterculus Malalianus*. Μὲ βάση τὴν *Χρονογραφία* τοῦ Ἰωάννη Μαλάλα⁹, ὁ Θεόδωρος δημιούργησε ἓνα νέο ἔργο, στὸ ὁποῖο μετέφρασε στὰ λατινικά ἐπιλεκτικὰ τμήματα τῆς *Χρονογραφίας* καὶ προσέθεσε πολλές ἐπεξηγήσεις κυρίως θεολογικοῦ πε-

ριεχομένου, ἔτσι ὥστε ἀπὸ Παγκόσμιο Χρονικὸ νὰ ἀναδειχθεῖ σέ Χρονικὸ τῆς Θείας Οἰκονομίας¹⁰.

Τέλος, μεταξύ τῶν ἄλλων «δώρων», ὁ Θεόδωρος καὶ ἡ ομάδα του εἰσήγαγε καὶ πλεῖστα ὅσα πολιτιστικά στοιχεῖα διαχρονικῆς ἀξίας στὴν καθημερινή ζωὴ τῶν Βρετανῶν, πέρα ἀπὸ τὴν λογοτεχνία, τὴν μουσική καὶ τὴν ζωγραφικὴ κατὰ τὴν μαρτυρία τοῦ Βέδα. Ἑορτές, πανηγύρεις καὶ λατρευτικὰ ἔθιμα, τὰ ὁποῖα μετέφεραν τὸν πλοῦτο καὶ τὴν μεγαλόπρεπεια τῆς Ρώμης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς προσέθεσαν χρῶμα στὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν βασιλικῶν αὐλῶν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* IV,2. 2. Βλ. V. Stallbaumer, "The Canterbury School of Theodore and Hadrian", *American Benedictine Review* 22 (1971) 46-63. 3. Βλ. D. Dumville, "The importation of Mediterranean manuscripts into Theodore's England", στὸν τόμο M. Lapidge (ἔκδ.), *Archbishop Theodore: Commemorative Studies on His Life and Influence*, Cambridge 1995, ἐπανάκδ. 2006, σ. 96-119. 4. Συνδέεται μὲ τὸ ἔργο τῆς συνόδου τοῦ Hertford (672/673). Τὸ λατινικὸ κείμενο, P. W. Finsterwalder (ἔκδ.), *Die Canones Theodori Cantuariensis und ihrer Oberlieferungsformen*, Weimar 1929· ἀγγλ. μτφ. J. McNeill, - H. Gamer, *Medieval Handbooks of Penance: A Translation of the Principal Libri Poenitentiales*, ἐπανάκδ. N. York 1990, σ. 180-215. 5. (BHL 410b). C.V. Franklin (ἔκδ.), *The Latin Dossier of Anastasius the Persian. Hagiographic Translations and Transformations*, [Pontifical Institute of Medieval Studies], Toronto 2004, σ. 70-137. Βασίζεται σέ ἑλληνικὸ χειρόγραφο πού ἔφερε μαζί ὁ Θεόδωρος, (BHG 84), *Βίος Ἀναστασίου τοῦ Πέρσου*, B. Flusin (ἔκδ.-μετάφρ.-σχόλ.), *Saint Anastase le Perse et l'histoire de la Palestine au début du VIIe siècle*, I-II, Paris 1992, σ. 30-34. 6. Ὁ ὀκτασύλλαβος στίχος ἀπαρτίζεται ἀπὸ ὀκτὼ συλλαβές καὶ τονίζεται συνήθως στὴν τρίτη καὶ τὴν ἑβδόμη συλλαβή, εἶναι κυρίως ἱαμβικός ἢ τροχαϊκός· πολὺ δημοφιλές εἶδος ποιήσεως ἀνάμεσα στοὺς λογίους μοναστικούς κύκλους, ἰδιαίτερος γιὰ τίς ἀνάγκες τοῦ ἐπιγράμματος. Κορυφαῖος ἐκπρόσωπος ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Σωφρόνιος, ὁ ὁποῖος ἀποτέλεσε παράδειγμα στὸν Θεόδωρο· βλ. M. Lapidge, "Theodore and Anglo-Latin octosyllabic verse", στὸ τόμο *Archbishop Theodore*, ὅ.π., σ. 260-281. 7. Στὴν Πεντάτευχο καὶ στὰ Εὐαγγέλια, βλ. Bischoff - Lapidge, *Biblical Commentaries from the Canterbury School of Theodore and Hadrian*, ὅ.π., σ. 173 -179. 8. Ὡς *laterculus* χαρακτηρίζονταν ἓνας δίσκος λίθινος, συνήθως μαρμάρινος ἢ ἀπὸ τερακότα, τὸν ὁποῖο χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὴν καταγραφή συντόμων πληροφοριῶν ἄμεσης ἀνάγκης μὲ μορφὴ καταλόγου ἢ ἡμερολογίου. Ὁ ἀντίστοιχος ἑλληνικὸς ὅρος εἶναι πλίνθος ἢ ὄστρακο. Συμπερασματικά, ἡ λέξη *laterculus* ταυτίσθηκε μὲ τὸ ἄρχεο. 9. (CPG 7511). Ἰωάννης Μαλάλας, *Χρονογραφία*, PG 97:65-717· I. Thurn, *Ioannis Malalae Chronographia*, Berolini-Novae Eboraci 2000. Ἀγγλική μτφ. E. Jeffreys - M. Jeffreys - R. Scott, *The Chronicle of John Malalas: A Translation*, Melbourne 1986. 10. Angelo Mai, *PL* 94:1161-1174· B.J. Stevenson, *The 'Laterculus Malalianus' and the School of Archbishop Theodore*, Cambridge 1995, κείμενο καὶ ἀγγλ. μτφ. σ. 120-161, ὑπόμνημα σ. 162-229.

Εισαγωγικό

π. Γεωργίου Βλαχόπουλου
Έφημ. Ἱ.Ν. Ἀγίας Βαρβάρας Ὑδρας - Ὑποφ. Δρος Θεολογίας

Μετά τήν καταστροφή τῆς Ρώμης ἀπό τούς Βησιγόθους τοῦ Ἀλάρικου τό 410 μ.Χ., τήν κατάλυση τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους τό 476 μ.Χ. καί τήν ἐγκατάσταση ἐντός τῶν ἐδαφῶν του λαῶν πού, μέχρι τότε, δέν εἶχαν καμμία ἐπαφή μέ τόν ἑλληνορωμαϊκό κόσμο καί πολιτισμό, ξεκινᾷ ἱστορικά μιᾶ νέα περίοδος, τόσο σέ πολιτικό, ὅσο καί σέ πνευματικό καί πολιτιστικό ἐπίπεδο στή Δυτική Εὐρώπη. Στήν ἱστοριογραφία, αὐτή ἡ ἐποχή εἶναι γνωστή ὡς «σκοτεινοί αἰῶνες» (Dark Ages) ἢ «μεσαίωνας».

Κάθε ἐποχή διαθέτει τά δικά της ἰδιαιτέρα χαρακτηριστικά – πολιτικά, κοινωνικά καί πολιτισμικά. Ἔτσι καί ἡ ἐποχή τοῦ μεσαίωνα διαθέτει τά δικά της. Σέ ἕνα σύντομο σημείωμα, ὅπως αὐτό, δέν ὑπάρχει ἡ δυνατότητα νά γίνει ἐκτενής ἀναφορά σέ αὐτά καί ἀνάλυσή τους. Ἐπιγραμματικά ὅμως καί χάριν συντομίας, μποροῦμε νά ὀρίσουμε ὡς κυρίαρχα τά ἑξῆς: θεοκρατία σέ πολιτικό ἐπίπεδο, φεουδαρχία σέ κοινωνικό καί οἰκονομικό, καί ἐκκλησιαστική αὐθεντία σέ πνευματικό. Ἡ ἀμφισβήτηση τῆς τελευταίας στόν ὕστερο μεσαίωνα καί ἡ πολεμική ἀπέναντι σέ αὐτήν ἀπό τούς στοχαστές τῆς Ἀναγέννησης καί ἔπειτα, θά ἀποτελέσει τόν καθοριστικό παράγοντα πού θά κατευθύνει τά γεγονότα καί τίς καταστάσεις στήν ἐποχή τῆς νεωτερικότητας,

μέ ἄμεση συνέπεια τήν καθολική ἀνατροπή τοῦ παραδοσιακοῦ κοσμοειδῶλου -μοντέλου.

Ὁ ὅρος νεωτερικότητα ἢ μοντερνισμός ἔχει ὡς πρόταγμα τήν ἀμφισβήτηση, τήν κριτική, ἀκόμη καί τήν ἄρνηση κάθε αὐθεντίας, μή ἐξαιρουμένης καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς. Ἡ νεωτερικότητα ἐπίσης χαρακτηρίζεται ἀπό τό αἷτημα αὐτονομίας καί αὐτοπροσδιορισμοῦ στό πεδίο τῆς τέχνης, τῆς πολιτικῆς, τῆς φιλοσοφίας, ἀκόμη καί τοῦ θεολογικοῦ στοχασμοῦ.

Πνευματικός φορέας καί ἐκφραστής τῆς νεωτερικότητας ὑπῆρξε ὁ Διαφωτισμός. Ὁ Διαφωτισμός ὀρίζεται ἀπό τούς ἱστορικούς ὡς τό φιλοσοφικοκοινωνικό κίνημα, τό ὁποῖο ξεκίνησε ἀπό τήν Ἀγγλία καί τή Γαλλία τόν 17^ο αἰ. καί ἔφτασε στήν κορύφωσή του τόν 18^ο στόν χῶρο πού σήμερα ὀρίζεται ὡς Δυτική Εὐρώπη. Κύρια χαρακτηριστικά του ἦταν ἡ ἐκκοσμίκευση τῆς γνώσης, ἡ πίστη στόν ὀρθό λόγο καί στήν ἰδέα τῆς προόδου, ἡ χωρίς περιστροφές ἀμφισβήτηση τῆς αὐθεντίας τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καί τῆς χριστιανικῆς δογματικῆς διδασκαλίας ἐν γένει, καθῶς καί ἡ λατρεία τῆς ἐπιστήμης, τοῦ πειράματος καί τῆς παρατήρησης. Ταυτόχρονα, ἐξέφρασε μιᾶ γενικευμένη ἀμφισβήτηση τῶν ἐξουσιῶν τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος, μέ ἀντίστοιχη προβολή τῆς ἀξίας τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου

καί τοῦ πολίτη. Βασική ιδέα τοῦ Διαφωτισμοῦ ἦταν ἡ πεποίθηση ὅτι ὁ φιλοσοφικός στοχασμός λειτουργεῖ ὡς κριτική καί λυδία λίθος ἐντός τοῦ πολιτικοῦ, πνευματικοῦ καί πολιτισμικοῦ γίνεσθαι. Συνεπῶς, ἡ συμβολή τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης στά ἐνδότερα τοῦ κοινωνικοῦ βίου εἶναι ἀποφασιστικῆς σημασίας καί εὐεργετική, γιατί κρατᾷ τό ἀνθρώπινο πνεῦμα σέ ἐγρήγορηση καί ὁδηγεῖ τίς ἀνθρώπινες κοινωνίες στήν πρόοδο.

Ἄν καί ἡ Γαλλική Ἐπανάσταση (1789) καί ἡ ἀνατροπή τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος ἀποτελέσαν ὁρόσημο γιά τήν ἐπικράτηση τῶν νεωτερικῶν ιδεῶν, ἐν τούτοις ἡ διαδικασία τοῦ «τοκετοῦ» αὐτῶν ξεκινᾷ πολύ νωρίτερα, περί τά τέλη τοῦ 13^{ου} καί τίς ἀρχές τοῦ 14^{ου} αἰ., ὅποτε ἀρχίζει ἡ ἀναμέτρηση τοῦ μοναστικοῦ μυστισμοῦ καί τῆς σχολαστικῆς νοησιάρχιας, δηλ. τῆς ἀντίληψης γιά τήν κυριαρχία τῆς ἀνθρώπινης διάνοιας. Τότε εἶναι πού ὁ φιλοσοφικός στοχασμός στάθηκε γιά πρώτη φορά αὐτόνομο σέ θεωρητικό ἐπίπεδο καί «κατόρθωσε» νά ἀναμετρηθεῖ μέ ἴσους ὅρους ἀπέναντι στήν παραδοσιακή θεολογία, ἰσχυριζόμενος ὅτι ὑπάρχει δυνατότητα κατανόησης τοῦ Θεοῦ μέ ὄχημα τόν ὀρθό λόγο. Στήν ἀναμέτρηση αὕτη δέν θά μείνει ἀμέτοχη καί ἡ Ὁρθόδοξη Ἀνατολή. Οἱ ἡσυχαστικές ἔριδες καί ἡ θεολογική ἀντιπαράθεση μεταξύ Ἀγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καί Ἡσυχαστῶν, ἀπό τή μία πλευρά, καί Βαρλαάμ καί Ἀκινδύνου ἀπό τήν ἄλλη, ἀποτέλεσαν ἕνα σπουδαῖο κομμάτι αὐτῆς τῆς ἀναμέτρησης. Ἀναμφισβήτητα, ὡς ἐκείνη τή στιγμή, ἡ φιλοσοφία στάθηκε θεραπαινίδα καί βακτηρία τῆς θεολογίας.

Ἐκτοτε ὅμως καί προϊόντος τοῦ χρόνου, ἀργά ἀλλά σταθερά, ὁ φιλοσοφικός στοχασμός αὐτονομεῖται καί κινεῖται πλέον σέ δικές του ὁδοῦς καί ἀτραπούς.

Ὁ χρόνος θά κυλήσει καί ἡ «ἀναμέτρηση» στοχασμοῦ καί ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας, μέ θεματική τόν τρόπο τοῦ θρησκεύειν καί πιστεύειν ἀρχικά καί ὕστερα σέ σχέση μέ τά κακῶς κείμενα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας στήν πράξη (παποκαισαρισμός, λυσίποινα κλπ.), θά ἐνταθεῖ καί θά ἐπεκταθεῖ σέ ὅλα τά ἐπίπεδα. Τούς ἐπόμενους αἰῶνες ἐκκλησιαστικοί ἄνδρες τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας θά ἀσκήσουν κριτική, ἡ ὁποία θά ὁδηγήσει σέ πολιτικές καί κοινωνικές ἀναταραχές σέ πολλές περιοχές τῆς Γηραιᾶς ἡπείρου (Ι. Οὐίκλιφ καί Λολλάρδοι στήν Ἀγγλία, Γιάν Χούς στή Βοημία κ.ἄ.).

Σημεῖο χωρίς ἐπιστροφή, ἡ 31^η Ὀκτωβρίου 1517. Τότε, ἕνας κληρικός τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Μαρτίνος Λούθηρος θυροκολλᾷ στήν εἴσοδο τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγ. Πάντων στή Βυρτεμβέργη τίς 95 θέσεις του γιά τά παπικά λυσίποινα (indulgentia). Ἡ εὐθεῖα ἀμφισβήτηση τῆς ἐπίσημης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς (Πάπας) εἶναι γεγονός. Ἡ ὑποκειμενική προσέγγιση καί ἐρμηνεία στά ἱερά κείμενα, ἡ κάθετη ἀμφισβήτηση καί ἐν τέλει ἀπόρριψη τῆς ἐρμηνείας τῆς Ἀγ. Γραφῆς ἀπό τήν ἐπίσημη Ἐκκλησία καί τούς ἁγίους Πατέρες, καθῶς καί ἡ συλλήβδην ἀπόρριψη τῆς Ἱερᾶς Παράδοσης, λαμβάνει ὑπόσταση σέ αὐτό τό κείμενο. Μιά νέα θεώρηση τῆς πραγματικότητας, μιᾶ προνεωτερικότητα, εἰσέρχεται δυναμικά στόν χῶρο τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καί τόν ἀναταράζει. Τίποτα πιά δέν θά

είναι ίδιο. Ἡ πνευματική, ἐκκλησιαστική καί κατὰ συνέπεια πολιτική καί κοινωνική μεταρρύθμιση ἦταν πλέον θέμα χρόνου.

Ὁ θύραθεν στοχασμός κάθε ἄλλο παρά ἀδιάφορος στάθηκε μπροστά στά τεκταινόμενα στόν χῶρο τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς θεολογικῆς σκέψης γενικότερα. Ἀφορμώμενοι ἀπό τίς ἐκάστοτε καί ἐκασταχοῦ ἐκκλησιαστικές, καί ὄχι μόνο, συνθήκες καί ἐξελίξεις, οἱ λόγιοι καί οἱ κριτικοί στοχαστές διατύπωσαν κατὰ καιροῦς «θεολογίες», δηλαδή θεωρίες περί θεοῦ. Πολλές ἀπ' αὐτές ὁμολογουμένως ἀπέχουν παρασάγγας ἀπό τή δογματική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας.

Ὡστόσο, ἐμμέσως πλὴν σαφῶς, τό γεγονός αὐτό καταδεικνύει πῶς παρ' ὅλη τήν ἀμφισβήτηση, ἀκόμα καί τή συνειδητή προσπάθεια ἄρνησης τοῦ Θεοῦ καί τῆς μεταφυσικῆς ἀπό μεγάλη μερίδα τῶν ἐν λόγω στοχαστῶν, τοῦτο δέν κατέστη ἐφικτό. Αὐτό ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τόν σκοπό τῆς σειρᾶς τῶν κειμένων, πού ξεκινᾷ ἀπό τό παρόν τεῦχος. Ἀφ' ἐνός μὲν νά παρουσιαστεῖ ἡ «θεολογία» τῶν στοχαστῶν τῆς νεωτερικῆς θύραθεν διανόησης, ἀφ' ἐτέρου δέ νά καταδειχθεῖ ὅτι ἡ μεταφυσική εἶναι ἐκεῖ, παρούσα, ἀκόμα καί σέ θεωρίες στοχαστῶν, οἱ ὅποιοι ἄρνοῦνται τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ στήν κοσμική πραγματικότητα.

Προσφυγόπουλα ἑλληνικῆς καί ἀρμενικῆς καταγωγῆς στήν Ἀθήνα τό 1922 (πηγή: el.wikipedia.org)

Ἀριστερά: Τά προσφυγικά στή Ν. Ἰωνία Ἀττικῆς (πηγή: Ἀρχεῖο τῆς ΕΡΤ). Δεξιά: Προσφυγική γειτονιά στήν Καισαριανή (πηγή: Κέντρο Μικρασιατικοῦ Πολιτισμοῦ Καισαριανῆς)

Ἡ προτεσταντική ἀπόρριψη τοῦ μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου

Πρωτ. Βασιλείου Ἀ. Γεωργόπουλου
Ἀναπλ. Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἡ ἐμφάνιση τοῦ Προτεσταντισμοῦ στό ἱστορικό προσκίνηιο συνοδεύτηκε, μεταξύ ἄλλων, ἀπό τά πρῶτα βήματά του, καί μέ τήν αὐστηρή κριτική του πρὸς τήν προγενέστερη σχολαστική διδασκαλία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας γιὰ τόν χαρακτήρα, τόν ἀριθμό, τόν σκοπό, τήν τελετουργική τάξη καί τίς ἐπιμέρους ιδιότητες τῶν ἱερῶν μυστηρίων. Δέν εἶναι τυχαῖο, ὅτι ἡ θεμελιώδης αὐτή διαφοροποίηση ἐκφράστηκε μέ αὐστηρό ὕφος καί ἄκρως ἐπικριτικό περιεχόμενο, ἤδη ἀπό τό 1520, στό γνωστό ἔργο τοῦ Λούθηρου "De captivitate Babylonica ecclesiae" (WA 6,497-573) καί ὡς πρὸς τόν ἀριθμό τῶν μυστηρίων.

Σταθερή πεποίθηση τοῦ προτεσταντικοῦ κόσμου ἀποτελεῖ ἡ θέση ὅτι ὑπάρχουν μόνο δύο μυστήρια πού θεσπίστηκαν ἀπό τόν Χριστό, δηλ. τό βάπτισμα καί ἡ θεία Εὐχαριστία. Τά ὑπόλοιπα πού χαρακτηρίζονται μυστήρια ἀποτελοῦν ἀπλῶς ἀνθρώπινες ἐπινοήσεις ἢ προέκυψαν ἀπό κακή μίμηση καί παραποίηση ἀποστολικῶν πρακτικῶν ἢ ἀφοροῦν ὠφέλιμες καταστάσεις τοῦ βίου (π.χ. γάμος) πού ἐνῶ δέν εἶχαν ἐπαρκῆ βιβλική τεκμηρίωση, θεωρήθηκαν μυστήρια, πλὴν ὅμως στεροῦνται θείας σύστασης. Τῇ θέσῃ αὐτῇ θά συναντήσουμε σταθερά στήν Αὐγουσταία

Ὁμολογία, στήν Ἀπολογία τῆς, στίς δύο Κατηχήσεις τοῦ Λούθηρου (παρά τήν ἀρχική του ἀμφιταλάντευση γιὰ τό μυστήριο τῆς Μετανοίας [πβλ. WA2,713-723]) στούς ἄλλους Μεταρρυθμιστές, τόν Ζβίγγλιο καί τόν Καλβίνο, ἀλλά καί σέ βασικά συμβολικά κείμενα διαφόρων προτεσταντικῶν κλάδων ὅπως τῶν Μεταρρυθμισμένων (Καλβινιστῶν), Μεθοδιστῶν, Βαπτιστῶν, στά ἐννέα βασικά ἄρθρα τοῦ Παγκόσμιου Εὐαγγελικοῦ Συνδέσμου (ἄρθ. 9) κ.ἄ.

Ἡ Προτεσταντική ἀπόρριψη

Σ' αὐτό τό πλαίσιο, τό μυστήριο τοῦ Εὐχελαίου ἐξ ἀρχῆς ἀντιμετωπίστηκε μέ πολεμική διάθεση ἀπό τόν προτεσταντικό χῶρο, μάλιστα μέ χαρακτηρισμούς ἄκρως ἀπαξιωτικούς. Ὁ Λούθηρος ἀρνήθηκε τόν μυστηριακό του χαρακτήρα ὑποστηρίζοντας ὅτι δέν καθιερώθηκε ὡς μυστήριο ἀπό τόν Χριστό (WA 18,141-142). Ὁ Μελάγχθων, στή συνέχεια, ὑποστήριξε στήν Ἀπολογία τῆς Αὐγουσταίας Ὁμολογίας (ἄρθ. 13,6) ὅτι τό Χρίσμα καί τό Εὐχέλαιο εἶναι ἀπλές τελετές πού προέρχονται ἀπό τοὺς ἀρχαίους πατέρες, δέν θεωροῦνται ἀπαραίτητα γιὰ τή σωτηρία, ἐπειδὴ δέν ὑπάρχει σχετική ἐντολή τοῦ Θεοῦ, καί πρέπει νά τά ξεχωρίζουμε ἀπό τό Βάπτισμα καί τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ, γιὰ τά ὅποια ὑπάρχει ἄμεση θεϊκή ἐντολή.

Ἀπό τόν Μεταρρυθμισμένο χώρο ἡ κριτική τοῦ Καλβίνου ὑπῆρξε ἰδιαιτέρως δηλητηριώδης (*Institutio* 4, 19, 18-21). Κατ' αὐτόν, τό Εὐχέλαιο εἶναι «κίβδηλο μυστήριο», «βδελυρό» καί «δυσῶδες ἔλαιο» χωρίς ἀποτελεσματικότητα, ἐνῶ τό ρωμαιοκαθολικό τελετουργικό χρήσης ἀποτελεῖ «θεατρική παράσταση χωρίς καμμία ὠφέλεια καί χωρίς κανένα λόγο, προσπάθεια μίμησης τῶν ἀποστόλων». Ὑποστηρίζει ὅτι δέν εἶναι μυστήριο, ἀφοῦ δέν ὑπάρχει ἐντολή τοῦ Χριστοῦ γι' αὐτό, καί ὅτι οἱ ἀντίπαλοί του κακοποιοῦν ἐρμηνευτικά τόν ἀπόστολο Ἰάκωβο (κεφ. 5, 13-16), καθῶς, κατὰ τήν ἀποψή του, πρόκειται γιά κοινό λάδι καί τίποτα περυσότερο.

Ὅμοιως, ὁ H. Bullinger, στή Β' Ἑλβετική Ὁμολογία (κεφ. 19), μέ τό αὐξημένο κύρος πού ἔχει στόν χώρο τῶν Μεταρρυθμισμένων, ἀπορρίπτει τό μυστήριο, καθῶς τό συναριθμεῖ στίς ἀνθρώπινες ἐπινοήσεις-πρακτικές. Ἀναφέρει, δέ, ὅτι ἀνήκει στά στοιχεῖα γιά τά ὁποῖα ἡ Μεταρρύθμιση ἐκφράζει τήν ἀπέχθειά της.

Τό Εὐχέλαιο ἀπορρίπτεται ἐπίσης στό περί τῶν μυστηρίων ἄρθρο (25) τῶν «39 Ἀρθρῶν τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας» καί στά «Εἰκοσιπέντε Ἀρθρα τῆς θρησκείας» ἀπό τόν χώρο τοῦ Μεθοδισμοῦ, καθῶς στό σχετικό περί τῶν μυστηρίων ἄρθρο (XVI), ἐπαναλαμβάνονται κατὰ γράμμα ὅσα ὑποστηρίζονται στό ἀντίστοιχο κεφάλαιο τῶν 39 Ἀγγλικῶν ἄρθρων.

Ὁ Ἑλληνικός προτεσταντικός χώρος

Στήν ἴδια γραμμή θά κινηθεῖ καί ὁ ἑλληνικός προτεσταντικός χώρος. Σέ βασικό κείμενο πίστεως τῆς Ἑλληνικῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας (*Ἡ Πίστις τῶν Ἑλλήνων*

Εὐαγγελικῶν, β' ἔκδ., Ἀθῆναι, χ.χ.) στό σχετικό περί τῶν μυστηρίων κεφάλαιο, καταβάλλεται ἱκανή προσπάθεια νά ἀποδειχθεῖ ὁ μή μυστηριακός χαρακτήρας τοῦ Εὐχελαίου καί παρατίθεται ὡς συμπέρασμα ἡ ἀκόλουθη θέση: «Ὅτι τό εὐχέλαιον εἶναι τελετή ἰδιωτική καί ὄχι ἐκκλησιαστική, ἡ ὁποία συνιστᾶται εἰς τόν Χριστιανόν εἰς περίπτωσιν ἀσθενείας, καί ὅτι δέν ἀποτελεῖ μυστήριον, διότι μέ τήν τελετήν αὐτήν, σάν ἐξωτερικόν συμβολικόν τύπον, δέν ἀντιπροσωπεύεται κάποια μυστική θεία χάρις» (σ. 43).

Ὁ Γ. Χατζηαντωνίου (1904-1995) διακεκριμένος θεωρητικός τοῦ ἴδιου χώρου καί ποιμένας της, στό βιβλίο του *Τό Εὐαγγέλιο ἀνοιχτό* (1957), πού παρουσίαζε στό ἑλληνικό κοινό δογματικές ἀρχές τῆς Ἑλληνικῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας, στό οἰκεῖο κεφάλαιο περί τελετῶν (πού, κατ' αὐτόν, κακῶς χαρακτηρίζονται μυστήρια, βλ. σ. 195), ἐπαναλαμβάνει ὅτι «θά περιορισθῇ στίς δύο μόνο τελετές, πού κατὰ ρητὴ ἐντολή τοῦ Κυρίου ἐδόθησαν στήν ἐκκλησία: τό βάπτισμα καί τό δεῖπνο τοῦ Κυρίου» (σ. 198). Τό εὐχέλαιο μαζί μέ τά ἄλλα μυστήρια ἀνήκουν, ὅπως λέγει, σ' αὐτά πού Ρωμαιοκαθολική καί Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία πρόσθεσαν διευρύνοντας τόν κύκλο τῶν ἀρχικῶν δύο τελετῶν καί στεροῦνται θείας σύστασης (σ. 196).

Ὅπως διαπιστώνουμε, καί γιά τό ζήτημα τῶν μυστηρίων, ἰσχύει ἡ παρατήρηση Μητρ. Διδυμοτεῖχου Φιλαρέτου Βαφειδίου (1850-1933), λογίου ἱεράρχου τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου καί ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ, ὅτι ἡ Μεταρρύθμιση «ἐμελλεν ἐν πολλοῖς νά πλανηθῇ, ὡς καί ἐπλανήθη» (*Ἐκκλ. Ἱστορία*, τ. Γ', 1912, σ. 228).

Ἡ Ἐκκλησία καί οἱ πρόσφυγες

Πρωτ. Ἡλία Δροσινού
Ἱερ. Προϊστ. Ἱ.Ν. Ζωοδόχου Πηγῆς Ἀκαδημίας

Σταθμός στην ιστορία τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν καί τῆς Ἑλλάδος γενικότερα εἶναι ἡ Μικρασιατική Καταστροφή. Πρίν ἀπό αὐτήν, ὁ ἐκάστοτε Μητροπολίτης Ἀθηνῶν εἶχε νά ἀντιπαλαίσει μέ τά γενικά προβλήματα, μέ μειωμένο καί ὁμοιογενῆ πληθυσμό. Μετά τήν Καταστροφή, ὁ πληθυσμός αὐξήθηκε μέ τήν προσθήκη τῆς κατατρεγμένης προσφυγικῆς οἰκογενείας. Σ' αὐτόν τόν φοβερό ἀγῶνα ἐπιβιώσεως τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος (1868-1938) ὡς Ἀρχιεπίσκοπος ἀνέλαβε τίς εὐθύνες του, προσπαθώντας πάντα νά εἶναι τό ἐπισκοπικό υπόδειγμα τοῦ Ἀπ. Παύλου στήν Α' πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολή του, μέ ἀπεριόριστη τήν ἀγάπη ἔναντι τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου καί ἔναντι τοῦ ποιμνίου του. Ἀπό τῆς ἀναλήψεως τῶν καθηκόντων του (Μάρτιος 1923), ἐπιλαμβάνεται τοῦ ζητήματος τῶν προσφύγων. Ἀπευθύνεται, λοιπόν, πρὸς τίς θρησκευτικές ὁργανώσεις τῆς Ἀμερικῆς, καί τίς παρακαλεῖ νά ἐνώσουν τίς προσπάθειές των μετά τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ὑπέρ τῶν δεινοπαθόντων.

«Ἡ καρδιά ἡμῶν εἶναι βαρυαλγής μέχρι θανάτου», τηλεγραφοῦσε, «διὰ τήν ἐξόντωσιν ἀθῶων ψυχῶν καί διὰ τά ἄρρητα δεινά τά προξενθέντα εἰς ἐκατομμύρια ψυχῶν ὑπό τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ πίστις ἡμῶν δοκιμάζε-

ται εἰς τάς χεῖρας τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς, ὁ μόνος δέ ὑπέρμαχος αὐτῆς, ἔτοιμος θυσιάσαι τά πάντα ὑπέρ τοῦ Χριστοῦ καί τῆς ἀνθρωπότητος, ἐγκατελείφθη ὑπό τῶν ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης. Ἡ Ἑλλάς ἀφέθη σήμερον μόνη εἰς ἐκτέλεσιν καθήκοντος, ὅπερ θά ἔπρεπε νά συμμερισθῶσι πάντες οἱ χριστιανικοὶ λαοί... Ἐνώσωμεν, ἀδελφοί τῆς Ἀμερικῆς, τάς προσπάθειάς ἡμῶν πρὸς σωτηρίαν τῆς πίστεως ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης καί συντελέσωμεν εἰς τήν κατάπαυσιν τῶν διωγμῶν... Μή καταλίπητε ἡμᾶς μόνους ἐν τοῖς καιροῖς τούτοις, δεόμεθα τῆς ἀγάπης ὑμῶν καί τῶν προσευχῶν.»

Οἱ ἐκκλήσεις καί οἱ προσπάθειες τοῦ Ἀρχιεπισκόπου δέν ἄργησαν νά φέρουν ἀποτέλεσμα. Μετά ἀπό σύντονες συνεννοήσεις καί ἐνέργειες, δεκαπέντε μεγάλες θρησκευτικές ὁργανώσεις ζήτησαν ἀπό τόν Πρόεδρο τῶν Η.Π.Α. νά συσταθεῖ διεθνὴς ἐπιτροπὴ ὑπέρ τῶν προσφύγων καί νά γίνουν συγκεκριμένες κινήσεις σέ πολιτικό ἐπίπεδο γιὰ τήν ἀντιμετώπιση τῶν συνεπειῶν τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς.

Ἀξιοσημείωτη εἶναι, ἐπίσης, ἡ φροντίδα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου γιὰ τόν προσφυγικὸ κλῆρο. Μιά ὄψη τῆς μέριμνάς του ἀναδεικνύεται ἀπὸ τόν Ἀρχιμανδρίτη Κύριλλο Ψύλλα, ἐκπρόσωπο τοῦ προσφυγικοῦ κλήρου, ὁ ὁποῖος σέ προσφώνησή του,

κατά τή συγκέντρωση τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, ἐπεσήμανε, μεταξύ ἄλλων, τά ἑξῆς:

«Ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ προσφυγικοῦ Κλήρου καί γενικός ἐπόπτης τῶν προσφυγικῶν συνοικισμῶν ὑποβάλλω κατά τόν ἐπισημότερον τρόπον τήν εὐγνωμοσύνην τῶν περισωθέντων εἰς τήν Μητέρα Πατρίδα ἐκ τῶν πρωτοφανοῦς συμφορᾶς προσφύγων κληρικῶν. Διότι ἡ Ὑμετέρα Μακαριότης τόν ἐν ἀπογνώσει καί ἀπορίᾳ καταφυγόνταν ἐνταῦθα Κλῆρον τοῦ ὑποδοῦλου Ἔθνους περιέθαλψεν ὑπό τήν εὐεργετικήν προστασίαν Αὐτῆς εἰς τρόπον, ὥστε σήμερον οἱ πλείστοι τῶν προσφύγων κληρικῶν νά ἔχωσιν ἀποκατασταθῇ εἴτε εἰς μονίμους εἴτε εἰς προσωρινάς θέσεις ἐπιμελούμενοι τῆς ἱερᾶς διακονίας αὐτῶν καί ἐξευρίσκοντες τά μέσα τῆς συντηρήσεως οὐ μόνον ἑαυτῶν ἀλλά καί τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν. [...]

Ὁ προσφυγικός κλῆρος γαλουχηθεὶς μέ τās αὐστηροτέρας ἀρχάς τῶν θεσμῶν καί τῶν παραδόσεων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου δέν ἀπέστη, παρὰ τό κατενεχθέν κατ' αὐτοῦ ἀπογοητευτικόν πλῆγμα, ἀλλά τά ἐφόδια ταῦτα τῆς ἀκλονήτου πίστεως καί ἐμμονῆς αὐτοῦ εἰς ὅ,τι παρέλαβε καί ἐδιδάχθη προσεκόμισεν εἰς τήν ἐλευθέραν Πατρίδα ἐν τῇ ὁποίᾳ κατά πατρικὴν παραχώρησιν τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος τελεῖ τά τῆς λατρείας, εὐτυχῆς ἐάν διὰ τῶν ἀσθενῶν δυνάμεων αὐτοῦ θά συντελέσῃ καί αὐτός ἐν στενῇ καί ἀγαστῇ συνεργασίᾳ μέ τοὺς λοιπούς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς κληρικούς εἰς τήν ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ ὡς ἐλάχιστος λειτουργὸς τῶν μυστηρίων τοῦ Σωτῆρος καί ὑπηρέτης τα-

πεινός τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τοῦ εὐσεβοῦντος ποιμνίου.

Εἶναι δέ πεπεισμένος ὁ προσφυγικός κλῆρος ὅτι, ὑπὸ τήν καθοδήγησιν καί τήν διακυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῆς Ὑμετέρας Μακαριότητος, θά τεθῶσι ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ Συνεδρίῳ τά θεμέλια μιᾶς νέας σταδιοδρομίας κοινωνικῆς τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας τά σωτήρια ἀποτελέσματα θά ἀντανakλώσιν ἐφ' ὅλο τοῦ ἔθνους καί τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας».

Βεβαίως, ἡ μέριμνα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου ὑπῆρξε διαρκῆς καί ἀμείωτη. Χάρις στίς ἐνέργειές του ἱδρύθηκαν Ὁρφανοτροφεῖο, σχολεῖα, Φιλόπτωχο Ταμεῖο καί ἰατρεῖα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, γιὰ τοὺς πενομένους καί τοὺς ἀσθενεῖς. Ἐπίσης, μέ δική του πρωτοβουλία καθιῶθη ἡ «Ἡμέρα τῶν πτωχῶν», τό 1924, πού ὑποστηρίχθηκε ἔνθερμα ἀπὸ τόν καθημερινό τύπο καί ἀπὸ τήν κοινωνία, ὅπως μαρτυρεῖ τό ἀκόλουθο ἀπόσπασμα ἀπὸ σχετικό δημοσίευμα:

«Οὐδέποτε μέχρι σήμερον ἐξεδηλώθη τόσον θερμόν ἐνδιαφέρον τῆς κοινωνίας καί τόση προθυμία πρὸς ἀνακούφισιν τῶν ἐκ τῆς πείνης καί τῆς δυστυχίας βασανιζομένων πτωχῶν καί ὀρφανῶν. Ὁ καθημερινὸς τύπος μέ ἔντονον καί θερμὴν ἀρθρογραφίαν σχολιάζων τό γεγονός τοῦτο ἐξεδήλωσεν ὁμοφώνως τήν ἱκανοποίησίν του καί τήν εὐχαρίστησίν του διὰ τήν πρωτότυπον καί σκοπιμωτάτην ταύτην ἐνέργειαν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, ὅπως συγκαλέσῃ ὁλόκληρον τήν κοινωνίαν εἰς τήν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἱερωτέρου πρὸς τοὺς δυστυχεῖς καί τοὺς πενομένους καθήκοντος τῆς φιλανθρωπίας.»

Ἡ Μικρασιατική Καταστροφή στόν ἑλληνικό κινηματογράφο

Θωμᾶ Ἀθ. Ἀγραφιώτη
Δρος Παιδαγωγικῆς - Θεολόγου

Ὁ κινηματογράφος ξεκίνησε, ἀρχικῶς, σάν μία τεχνική γιά τήν τέλεια ἀναπαράσταση τῆς κίνησης καί σύντομα ἐξελίχθηκε καί προάχθηκε σέ τέχνη. Κάπως ἔτσι, ὁ κινηματογράφος διαμόρφωσε δύο βασικές θεματικές: α) τά ντοκιμαντέρ καί β) τίς ταινίες μυθοπλασίας.

α) Σέ σχέση μέ τά γεγονότα τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς, οἱ τότε κινηματογραφικές κάμερες κατέγραψαν τόσο τά πολεμικά γεγονότα τῆς μικρασιατικῆς ἐκστρατείας, ὅσο καί τίς τραγικές στιγμές τῆς πυρκαγιᾶς καί τῆς καταστροφῆς τῆς Σμύρνης, ὡς ἀσπρόμαυρα βωβά ντοκουμέντα (ντοκιμαντέρ).

β) Σέ ἐπίπεδο μυθοπλασίας, ἡ ἀρχή εἶχε γίνει τήν ἴδια τήν ἐποχή τῆς μικρασιατικῆς ἐκστρατείας μέ τήν ταινία *Τό Ἑλληνικόν Θαῦμα*, ἡ ὁποία παρουσίαζε (προπαγάνδιζε) τήν ὀριστική «νικητήρια» ἐπέλαση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ στά βάθη τῆς Μ. Ἀσίας, παράλληλα μέ τήν προσωπική ἱστορία ἑνός ἐπιστρατευμένου μεσοαστοῦ Ἀθηναίου καί τῆς οἰκογένειάς του.

Στά κατοπινά χρόνια, οἱ ἀναφορές τοῦ ἑλληνικοῦ κινηματογράφου στό θέμα τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς ἦταν ἀρχικῶς πολύ ἐπιλεκτικές καί προσεγμένες, σάν νά μὴν ἤθελε κανεὶς νά ἀναφέρεται σέ «οἰκεία κακά». Κατά τήν περίοδο τοῦ

μεσοπολέμου, ἐλάχιστες ἀναφορές γίνονται στήν τραγωδία τῆς Μ. Ἀσίας, ὅπως π.χ. στήν ἐλληνοαιγυπτιακή ταινία *Ἡ Προσφυγοπούλα* τοῦ Mizrahi Togo, μέ τούς Μάνο Φιλιππίδη καί Σοφία Βέμπο.

Ἡ κατοπινή, μεταπολεμική, κινηματογραφική πολιτική ἐνθάρρυνε μὲν κινηματογραφικές ἀναφορές στόν ἐλληνοϊταλικό πόλεμο τῆς Ἀλβανίας καί στήν κατοχή ἀπὸ τούς Γερμανούς, ἀλλὰ τό θέμα τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς ἀντιμετωπίστηκε λίγο ἢ πολύ ὡς ταμπού. Ὑπῆρχαν ὀρισμένες (ἂν καί λίγες) ἀναφορές στά Προσφυγικά καί τίς παράγκες τῶν προσφύγων σέ ταινίες, ὅπως *Συνοικία* τό *Ὅνειρο* τοῦ Ἀλέκου Ἀλεξανδράκη καί *Μαγική Πόλις* τοῦ Νίκου Κούνδουρου ἢ σέ σενάρια τοῦ Ἰάκωβου Καμπανέλλη.

Ὑπῆρχαν ὅμως καί πολύ πιό ἄμεσες (καί σημαντικές γιά τόν μῦθο τοῦ ἔργου) ἀναφορές γιά τό 1922 (σέ σχέση καί μέ τά γεγονότα τῶν ἀρχῶν τῆς δεκαετίας τοῦ 1940), ὅπως π.χ. στόν ἐπικό *Διωγμό* τοῦ Γρηγόρη Γρηγορίου. Στήν ταινία αὐτή, ὁ Μάνος Κατράκης ὑποδύεται, μέ συγκινητικά εἰλικρινῆ τρόπο, ἕναν Ἱερέα πού «ἀκουμπάει τά Ἅγια Σκεύη, τά μόνα πού σώθηκαν ἀπὸ τό διωγμό, στή νέα γῆ τῆς προσφυγιᾶς», ὅπως γράφτηκε σέ κριτική ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Ἀλλά καί

στή συνέχεια του έργου, ο «διωγμός» της Βούλας Ζουμπουλάκη συνεχίζεται και κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής, συνδέοντας τον μύθο της ταινίας με τον ξεριζωμό του 1922 και με την απώλεια του τότε μωρού της. Θρυλικές και επικές θεωρούνται και οι σχετικές ταινίες της «Κλάκ Φίλμ», ή όποια ανέδειξε την τραγωδία της Μ. Άσίας με έργα όπως η *Ξεριζωμένη Γενιά* και κυρίως η κορυφαία *Οδύσσεια ενός Ξεριζωμένου*, αμφότερες με τον Νίκο Ξανθόπουλο και σέ σκηνοθεσία Απόστολου Τεγόπουλου. Οι ταινίες του Ξανθόπουλου, όπως και *Ο Διωγμός*, εστιάζουν κυρίως στις συνέπειες της Μικρασιατικής Καταστροφής, όταν ο κόσμος αναζητούσε τους χαμένους συγγενείς του (μάταια συνήθως), συχνά με τίς ανακοινώσεις του Έρυθρου Σταυρού, που ακούγονταν στο ραδιόφωνο μέχρι τη δεκαετία του 1970.

Στά τέλη της δεκαετίας του 1970, η ταινία *1922* του Νίκου Κούνδουρου, ως μία ελεύθερη διασκευή του μυθιστορήματος του Ήλία Βενέζη *Τό νούμερο 31328*, εστιάζει και πάλι στα γεγονότα μετά από την καταστροφή στην προκυμαία της Σμύρνης και κυρίως στα «άμελέ ταμπούρου». Τα γεγονότα όμως που οδήγησαν σε αυτήν την καταστροφή, δεν τα είδαμε ούτε στην ταινία *1922*, αλλά ούτε και στην ταινία *Έλευθέριος Βενιζέλος: 1910-1927* του Παντελή Βούλγαρη, καθώς ο τελευταίος προτίμησε να προσπεράσει στα γρήγορα όλα όσα έγιναν μετά από το 1917.

Λέγεται πάντως ότι και ο Έλληνοαμερικανός σκηνοθέτης Ήλιος Καζάν προσπάθησε (στις αρχές της δεκαετίας του

1980) να κινηματογραφήσει στίς άκτες της Μυτιλήνης τα γεγονότα του 1922, αλλά η προσπάθεια αυτή δεν ευδοκίμησε, με τον Καζάν να περιορίζεται τελικά στην προγενέστερη αὐτοβιογραφική του ταινία *Άμέρικα, Άμέρικα*, ή δράση της οποίας όμως προηγείται των γεγονότων της Μικρασιατικής Καταστροφής.

Φτάνοντας στά εκατό χρόνια από την καταστροφή του 1922, ή ταινία *Σμύρνη μου αγαπημένη* του Γρηγόρη Καραντινάκη αναφέρεται αναλυτικότερα στα γεγονότα των κρίσιμων ετών 1916-1922, κάνοντας πρεμιέρα στους κινηματογράφους στίς 23 Δεκεμβρίου 2021, μετά από μία επιτυχημένη θεατρική πορεία και άκριβως με τη συμπλήρωση εκατό ετών από τη Μικρασιατική Καταστροφή. Πρόκειται για μία προσεγμένη κινηματογραφική παραγωγή, ή όποια έχει μεγάλη ιστορική σημασία, διότι μιλάει για γεγονότα τά όποια ό έλληνικός κινηματογράφος δεν είχε προσεγγίσει ποτέ μέχρι τώρα ως κυρίως θέμα. Ένδεικτικά:

α) Αναπαριστά τίς σφαγές του Αύγουστου-Σεπτεμβρίου 1922 και αποτυπώνει προσωπικότητες, αρνητικές και θετικές, όπως ό αμφιλεγόμενος ύπατος άρμοστής Άριστείδης Στεργιάδης και ό μάρτυρας Σμύρνης Άγιος Χρυσόστομος (Καλαφάτης, ό πρώην Δράμας) αντίστοιχα.

β) Υπονοεί σαφώς τίς βαρύτερες ευθύνες της αθηναϊκής άστικής τάξης («Ζήτω ό Κώτσος! Ζήτω ή Σοφία! Δεν θέλουμε την Θράκη και την Μικρά Άσία!») και τηρεί τίς όποιες ιστορικές ισορροπίες περί των διαφορών ανάμεσα στην αὐτοκρατορία και τό έθνικό κράτος.

π. Διονύσιος Ταμπάκης, *Καλῶς σὲ βρῆκα, Σμύρνη... 1922-2022*, Ἀθήνα: Θύρα 2022. Μέ τήν εὐκαιρία τῆς συμπλήρωσης 100 χρόνων ἀπό τή Μικρασιατική Καταστροφή, ἐκδόθηκαν καί ἐκδίδονται πολλά καί ποικίλα ἔργα, πού τιμοῦν, καθένα μέ τόν δικό του τρόπο, τά τραγικά ἐκεῖνα γεγονότα - κομβικῆς σημασίας, τόσο σέ ἀτομικό ὅσο καί σέ συλλογικό ἐπίπεδο. Τό πόνημα τοῦ π. Διονυσίου Ταμπάκη δέν ἀκολουθεῖ τή συνήθη ὁδό, καθ' ὅσον δέν εἶναι ἓνας θλιβερός ἀποχαιρετισμός σέ μιὰ χαμένη πατρίδα, ἀλλά ἓνα ἀναπάντεχο ἀντάμωμα τῆς πατρίδας αὐτῆς στό σήμερα. Ἡ ἐπιστροφή στή Σμύρνη τοῦ 2022 ἀποτελεῖ τό ἑναυσμα γιά τή μνημονική ἀνάκληση τῆς Σμύρνης πρό καί κατά τό 1922: ἡ πόλη, οἱ πρόγονοι, ἡ γλῶσσα, ἡ ἰδιοσυστασία τῶν κατοίκων, ἀναδύονται μέσα ἀπό τή σύγκριση εἰκόνων τοῦ σήμερα καί τοῦ τότε, εἴτε στήν περίοδο τῆς ἡσυχῆς εἰρηνικῆς ζωῆς εἴτε στίς τραγικές ἡμέρες τοῦ διωγμοῦ, τῆς φωτιάς καί τοῦ θανάτου.

Μικρό Ευχολόγιο (στη δημοτική), επιμ. π. Θεοδόσιος Μαρτζούχος, Πρέβεζα: Ἰωνάς 2022. Ὅπως σημειώνεται στόν πρόλογο τοῦ π. Θεοδοσίου Μαρτζούχου, πρόκειται γιά «ἐκδοση, σε γλῶσσα καθομιλουμένη, μίας ευχολογικῆς συλλογῆς των προσευχῶν των Μυστηρίων και των Ευχῶν σε περιστάσεις, προκειμένου να βοηθῶνται οἱ χριστιανοί ἀλλά καί οἱ ἱερεῖς, στο ξεπέρασμα του αρχικοῦ προσευχητικοῦ ἐμποδίου που εἶναι το ἐμπόδιο τῆς γλώσσας». Γιατί, δυστυχῶς, δέν εἶναι λίγοι οἱ πιστοί πού δέν μποροῦν νά προσπελάσουν αὐτό τό ἐμπόδιο, μέ ἀποτέλεσμα πράγματι νά μή δύνανται νά ἔρθουν σέ ἐπαφή οὔτε μέ τό θεολογικό βάθος τῶν εὐχῶν οὔτε μέ τό ποιητικό τους ρῆμα.

Βιβλία πού λάβαμε - Νέες κυκλοφορίες

Ἱερά Μητρόπολις Μαρωνείας καί Κομοτηνῆς - Δημήτρης Α. Μαυρίδης, *Ἀπό τόν Θρίαμβο στήν Καταστροφή. 100 χρόνια ἀπό τή Μικρασιατική Ἐκστρατεία καί τή Μικρασιατική Καταστροφή* (μέ 469 φωτογραφίες), Κομοτηνή 2022

Μελέτιος Καλαμαράς, Μητρ. Πρεβέζης, *Ὁ Χριστός. Ἀγαλλίαμα καρδιάς καί Θύρα τοῦ ἐλέους*, Πρέβεζα: Ἰωνᾶς (Σειρά: Φύλλα Κατήχησης, 9) 2022

Ἀντώνιος Ἰωάν. Παναγιωτόπουλος, *Ἄγιοι, Μάρτυρες, Ποιμένες, καί Ὅσιοι τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας (1ος-5ος αι. μ.Χ.)*, Ἀθήνα: Κάστρο 2022

Μαρία Νάνου – Βασιλική Νευροκοπλή, *Δυο δέντρα μια ψυχή. Μια ιστορία αγάπης σαν παραμύθι παλιό...*, εικονογράφηση Βάσω Γώγου, Βόλος: Ἐκδοτική Δημητριάδος 2022

Διευκρινίσεις για μισθολογικά και συνταξιοδοτικά θέματα

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη
Γεν. Αρχιερ. Έπιτρ. Ι.Μ. Ζιχνών και Νευροκοπίου
Άντιπροέδρου Ι.Σ.Κ.Ε.

Από την παρούσα στήλη του Έφημερίου θα ενημερώσουμε τους έν Χριστῷ ἀγαπητούς συναδέλφους μας για ὀρισμένες μισθολογικές ἐξελίξεις καί ἐκ νέου διευκρινίσεις για θέματα συνταξιοδοτικά.

Σύμφωνα μέ τίς τελευταῖες νομοθετικές ρυθμίσεις ἀπό τόν Ιούνιο τοῦ 2022 ἡ εἰσφορά κρατήσεων ὑπέρ τοῦ Τ.Π.Δ.Υ. ὅλων τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, συνεπῶς καί τῶν κληρικῶν, ἀπό 3,25% ἔχει μειωθεῖ στό 3%. Αὐτό ἔχει ὡς συνέπεια θετική μία ἀπειροελάχιστη αὐξηση στόν μισθό ὅλων τῶν ὑπαλλήλων-κληρικῶν τοῦ εὐρύτερου Δημόσιου Τομέα. Μπορεῖ ὅλα τά Ταμεῖα νά ἔχουν ἐνσωματωθεῖ στόν νέο φορέα Ε.Φ.Κ.Α., οἱ μισθολογικές ὁμως κρατήσεις ἐξακολουθοῦν νά ὑφίστανται τόσο γιά τήν Κύρια Σύνταξη, ὅσο καί γιά τό ἐφ' ἅπαξ βοήθημα, καθώς καί γιά τήν ἐπικουρική ἀσφάλιση. Ἐπίσης ἕνα θετικό γιά τούς μισθοῦς ὅλων τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων-κληρικῶν εἶναι καί ἡ κατάργηση ἀπό τόν Ἰανουάριο τοῦ 2023 τῆς εἰσφορᾶς τοῦ 1% ἐπὶ τῶν ἀποδοχῶν ὑπέρ Ἀλληλεγγύης. Ἐπομένως, πρῶτα ὁ Θεός, ἀπό τόν Ἰανουάριο τοῦ 2023 θά ὑπάρξει ἐκ νέου μία μικρά αὐξηση στοῦς μισθοῦς.

Διευκρινίζουμε ἐκ νέου στοῦς ἀγαπητούς έν Χριστῷ ἀδελφούς, ὅτι γιά τή συνταξιοδότηση τῶν κληρικῶν δέν ἰσχύουν οἱ πρόσφατες νομοθετικές ρυθμίσεις γιά συνταξιοδότηση στά 62 ἔτη, πού θά ἰσχύσουν στόν εὐρύτερο Δημόσιο Τομέα, διότι οἱ κληρικοί, ἄν καί ἔχουν ἐξομοιωθεῖ μισθολογικά μέ ὅλους τοῦς Δημοσίους Ὑπαλλήλους, σύμφωνα μέ τίς ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας, ὑπάγονται σέ ἄλλο εἰδικό καθεστῶς συνταξιοδότησεως, τό ὁποῖο εἶναι νομοθετικά κατοχυρωμένο μέ τόν Νόμο 590/1977 περί Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας. Συνεπῶς, γιά νά ἀλλάξει κάτι ὡς πρὸς τό συνταξιοδοτικό καθεστῶς τῶν κληρικῶν πρέπει νά καταργηθεῖ ὁ συγκεκριμένος ὡς ἄνω νόμος καί νά νομοθετηθεῖ νέος. Αὐτό βέβαια, κατά τήν ταπεινή μου ἀποψη, πολύ δύσκολα μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ, γιατί ναι μέν ὑπάρχουν βιολογικές δυσλειτουργίες ὅσον ἀφορᾷ τήν ἄσκηση τῶν καθηκόντων τῶν Ἐφημερίων ἰδιαιτέρως τῶν ἄνω τῶν 70 ἐτῶν, ἀλλά δέν ὑπάρχουν νέοι ὑποψήφιοι κληρικοί στόν ἴδιο ἀριθμό τῶν ἀπερχομένων ἐκ τῆς ἐνεργοῦ ἐφημεριακῆς διακονίας γιά νά καλύψουν τά πολλά κενά πού θά προκύψουν.

Έκπομπές πού προτείνουμε:

Καθημερινά:

22.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ (Ε)

Προσεγγίσεις στους όρους της πίστεως.

Μέ τον Δημήτρη Μαυρόπουλο

12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Παραδοσιακή μουσική.

Μέ τον Λάμπρο Λιάβα.

20.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.

23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.

00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ.

Άποσπάσματα από κείμενα Πατέρων μέ μουσικές γέφυρες.

Μέ την Κυριακή Αϊλιανοῦ.

Οί έκπομπές τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 89,5 ἀναμεταδίδονται ἀπό τούς δικτυωμένους σταθμούς τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας 10

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Άθηνās 30 10551 Άθηναι
Τηλ. 211-1825298 Fax: 211-1824317
ISSN 1105-7203